

Theo Knippenbergs

Bulkboek[®]
DIGITAAL

literaire klassieken - reeks gouden eeuw

*Betje Wolff &
Aagje Deken*

De historie van mejuffrouw
Sara Burgerhart

De historie van mejuffrouw *Sara Burgerhart*

DOOR E. BEKKER, WED. DS. WOLFF EN A. DEKEN
bekort en afgestoft door Peter Marteau, Keulen

Inhoud

Inleiding	4
De belangrijkste personages	7
Sara Burgerhart: De briefroman	9
Epiloog	172

Video

Sara Burgerhart op Schooltv

Meer lezen

Sara Burgerhart op **literatuurgeschiedenis.nl**

Of luister naar een Podcast over Betje Wolff en Aagje Deken
bij de **[KB/Nationale Bibliotheek](#)**

Colofon

Dit bulkboek is vormgegeven door Natascha Frensch (www.natascha-frensch.nl) en samengesteld door Theo Knippenberg voor BruutTAAL Educatieve Uitgeverij (bulkboek@bruuttaal.eu)
Omslag illustratie: Frans van der Mijn (1719-1783)

Inleiding

Sara Burgerhart is het verhaal van een Amsterdamse tiener, een weesmeisje, dat wegvlucht uit het huis van haar tante, die lid is van een strenge protestantse sekte, de 'fijnen'.

Sara zoekt haar toevlucht in een pension voor jonge dames, met toestemming van haar voogd die in Parijs woont. In het pension geniet Sara van haar nieuw verworven vrijheid om uit te gaan en de wereld te ontdekken. Bij dat nieuwe leven horen voor een 18-jarige jonge vrouw ook de jonge mannen. Zo is er Jacob (*Cootje*) Brunier, de modebewuste, lieve maar oppervlakkige broer van haar kamergenote en vriendin Letje. En dan is er Willem Willis, de broer van haar serieuze vriendin Anna (*Naatje*) Willis. Willem is ook smoorverliefd op Sara. Net als de sympathieke en degelijke Hendrik Edeling en net als de rijke en adellijke rokkenjager R.

De Verlichting

In de omgang met deze vier jongemannen onderzoekt de jonge Sara de grenzen van haar vrijheid. Ze zoekt haar eigen weg en probeert voor zichzelf te denken en eigen beslissingen te nemen. Dat is kenmerkend voor de *Verlichting*, het tijdperk waarin niet langer de waarheden van kerk en overheid klakkeloos aangenomen werden, maar waarin je de waarheid zelf moest vinden met behulp van de ratio (de rede, het verstand). Sara krijgt zelfinzicht door schade en schande,

zo wordt ze een naïef slachtoffer van jaloezie en roddel, en ontkomt ze maar ternauwernood aan een verkrachting, die ze voor een deel aan haar eigen onvoorzichtige gedrag te wijten heeft. Maar Sara heeft drie dingen mee, een eerlijk karakter, een scherp *vernunft* (verstand) en een goede opvoeding. Want de weduwe waarbij Sara is gaan wonen, ontpopt zich in het verhaal tot een bijzonder wijze vrouw die Sara alle ruimte geeft om zich te ontwikkelen en die tegelijk Sara voortdurend corrigeert door haar aanwezigheid en haar voorbeeld.

De eerste Nederlandse (psychologische) roman

Het belang van een goede opvoeding staat centraal in de *Verlichting*. Net als de positie van vrouwen in de samenleving, en hun verhouding tot de mannen. En dat zijn dan ook de belangrijkste thema's van deze roman, die gezien wordt als de eerste *echte roman* in de Nederlandse literatuur, althans als de eerste Nederlandse roman waarin de daden van de personages verklaarbaar zijn uit hun karakter, en waarin de personages mee gevormd worden door de ontwikkelingen in het verhaal. Na de al wel bekende *avonturenromans*, die niet erg hoog aangeschreven stonden, zorgde *Sara Burgerhart* er voor dat de romanvorm door de literaire kritiek in Nederland voor het eerst als een belangrijk en serieus genre werd beschouwd.

Een briefroman

Sara Burgerhart heeft de vorm van een *briefroman*, waarin het verhaal wordt verteld door middel van brieven die de verschillende personages aan elkaar schrijven.

Dit genre was in Europa populair geworden door de Engelse briefromans van Richardson (1740 en 1748) en de Duitse bestseller van Johann Wolfgang von Goethe; *Die Leiden des jungen Werthers* (1774). Toch duurde het tot 1782 voordat de eerste Nederlandse briefroman verscheen, *Sara Burgerhart*, geschreven door de dames Betje Wolff en Aagje Deken. Het boek bestaat uit 175 brieven van 24 verschillende personages. Door de stijl en de woordkeus van de brieven die ze elkaar schrijven leert de lezer hun karakters kennen: de rondborstigheid en goedhartigheid van Abraham Blankaard, de huichelachtigheid van broeder Benjamin en zuster Slimpslamp, de eigengereidheid van de oude Heer Edeling, de zwaartillendheid van Anna Willis, de rechtschapenheid van Hendrik Edeling en de luchtige geestigheid van Saartje. Al die karakters zijn voor onze begrippen nogal eenvoudig; ze zijn goed of slecht, dom of knap. Ook de keuze van de namen als 'Burgerhart', 'Edeling', 'Buigzaam' of het domme blondje Lotje 'Rien du Tout' (Frans voor 'niemendalletje') geven al een beeld van het karakter van de personages.

Stappen en shoppen

Maar de karakters van al die personages ontwikkelen zich wel. Het frivole en

materialistische gedrag van Sara, die eerst alleen maar geïnteresseerd lijkt in *stappen en shoppen*, (wat haar ook nog bijna haar 'eerbaarheid' kost), blijkt door opvoeding te veranderen. En ook het overdreven godsdienstige fanatisme van tante Hofland, de starre houding van de oude heer Edeling, of de 'bedilzucht' van Naatje Willis blijken door zelfinzicht te verzachten.

De auteurs

De dames Betje Wolff en Aagje Deken, de auteurs van *Sara Burgerhart*, waren echte dochters van de *Verlichting*. Zij waren optimisten die geloofden dat de mens in wezen goed is, en dat de mens opvoedbaar is, en dat de mens die zich door de rede laat leiden, gelovig en gelukkig wordt. Ze waren er van overtuigd dat God de mens al hier op aarde beloont voor zijn goede daden.

Maar bovenal waren ze intelligente hoogontwikkelde vrouwen in een wereld waarin voor vrouwen nauwelijks een andere plaats was dan de keuken en het (kraam)bed.

Van Betje (geboren als Betje Bekker) bestaat een portret als 16-jarige waarin ze wordt afgebeeld met het filosofische *Essay on Man* in haar hand, een boek dat ook in de brieven van Sara Burgerhart een rol speelt. Diezelfde Betje beleefde als 17-jarige een kort liefdesavontuur dat vermoedelijk model heeft gestaan voor Sara Burgerhart. Daarna was ze – in de 18^e eeuwse fatsoensmoraal – kansloos op de huwelijksmarkt, maar ze sloeg drie

jaar later alsnog de 50-jarige dominee Wolff aan de haak en ontwikkelde zich als domineesvrouw tot een voorvechtster van de idealen van de Verlichting, *vrijheid* en *verdraagzaamheid*.

Na de dood van haar man ging ze samenwonen met haar vriendin Aagje Deken, en begonnen ze samen aan Sara Burgerhart, dat een enorm succes zou worden.

Geen hertaling, wel ingekort

De dames Wolff en Deken schreven Sara Burgerhart in – voor 18^e eeuwse begrippen – zeer levendig en realistisch Nederlands. Ze blonken daarbij uit in zelfgemaakte woorden en uitdrukkingen (zo oefent Sara op de piano *of 's lands welvaart er van afhing*) die onhertaalbaar zijn. Een volledige 'hertaling' van deze roman lijkt daarom een onmogelijkheid, en is ook niet nodig. Sara Burgerhart was toen en nu een van de meest leesbare werken uit de 18^e eeuw.

Voor dit bulkboek hebben we wel de gij-vorm vervangen door de u-vorm en hier en daar de spelling wat afgestoofd. In het begin van de roman, om de lezer wat op gang te helpen, hebben we de al-te-ouderwetse woorden, werkwoordsvormen en naamvallen wat gemoderniseerd. Maar gaandeweg het verhaal volstaan we steeds meer met annotaties, om zo de weergaloze stijl van de dames in haar waarde te laten. Uiteraard hebben we wel de tekst nogal ingekort. Veel wijdlopende passages die geen essentiële rol spelen in het verhaal, zijn verdwenen. Vooral de talrijke verwijzingen

naar de godsdienst-disputen van de 18^e eeuw, waarin voortdurend groepjes gelovigen zich afsplitsten van eerdere afsplitsingen van protestantse kerken, hebben we geschrapt.

Peter Marteau, Keulen

De belangrijkste personages in Sara Burgerhart

Sara (Saartje) Burgerhart, een mooie 18-jarige Amsterdamse, intelligent en geestig, maar met een te grote voorkeur voor stappen en shoppen.

Abraham Blankaart, een goedge geslaagde zakenman, vrijgezel, woont tijdelijk in Parijs, was de beste vriend van de vader van Sara, en is nu haar voogd.

Maria Buigzaam, Wed. Spilgoed, een edele dame, haar overleden man (Spilgoed) heeft haar met veel schulden achtergelaten, daarom moet ze nu in de kost voorzien door jonge dames 'te logeren'.

Aletta (Letje) Brunier, iets ouder en iets minder 'vernuftig' (intelligent) dan Sara, wordt haar beste vriendin, in het pension delen Sara en Letje een kamer

Jacob (Cootje) Brunier, de broer van Letje, woont zelf ook in een pension. Cootje is een modepop, erg bezig met kleding en uiterlijk, maar wel een lieve jongen. Sara gebruikt hem als veilige begeleider om samen met Letje de wereld in te kunnen trekken

Anna (Naatje) Willis, de beste vriendin van Sara, nogal zwaar-op-de-hand en een neiging om anderen te (ver)oordelen. Ontmoet en trouwt met de (aanstaaende) dominee Smit.

Sophia Willis (Wed. van Zon), de moeder van Naatje, en een vriendin van Sara's overleden moeder, Ooit was zij (zonder het te weten) de grote liefde van Abraham Blankaart.

Willem Willis, broer van Naatje en dol op zijn moeder Sophia. Hij wordt opgeleid in de handel, bij een werkgever. Willem is smoorverliefd op Sara die hem echter als haar broer beschouwt.

Hendrik Edeling, koopman en zoon van een rijke koopman, uiterst betrouwbaar en volgens alle dames de ideale schoonzoon. Ook smoorverliefd op Sara.

Jan Edeling, vader van Hendrik, die Sara niet als schoondochter wil omdat zij Calvijs is en de familie Edeling Lutheraans.

Cornelis Edeling, broer en beste vriend van Hendrik, is bezig af te studeren als advocaat en dient in het verhaal vooral als vertrouweling waar Hendrik zijn gevoelens naar kan uiten.

Charlotte (Lotje) Rien du Tout, is de tweede van de drie andere jonge

dames in het pension van de weduwe Buigzaam. Lotje, een mooie maar wat zwaar gebouwde jongedame met een chaotisch karakter, wordt door Sara als haar dochter beschouwd en opgevoed.

Cornelia Hartog is de laatste van de jongedames in het pension. Ze is al in de dertig, heeft een mannelijk uiterlijk, is slordig maar zeer ontwikkeld in allerlei ‘onvrouwelijke’ vaardigheden, en ze vindt alle Nederlandse gedichten ‘vodden’.

Suzanna Hofland is de tante die Sara slecht behandelt. Ze is het lelijke zusje van Sara’s overleden mooie moeder, en onder de invloed van een godsdienstige sekte.

Cornelia Slimpslamp, aanhangster van dezelfde sekte. Net als ‘zuster Suzanna Hofland’ uit zij zich bij voorkeur in verkleinwoorden, om daarmee de eigen kleinheid en de grootheid van God te onderstrepen.

Broeder Benjamin, een gesjeesde slagersknecht die zich opwerpt als prediker. Hij is bevriend met ‘zuster Cornelia Slimpslamp’ en komt erg veel thuis bij ‘zuster Suzanna Hofland’.

Brecht, zonder achternaam, is de slechte dienstmeid van tante Suzanna Hofland. In een boek waarin door bijna iedereen alcohol wordt genuttigd, is zij de personificatie van drankzucht.

Pietermetje Degelijk, die haar achternaam van Sara’s opa heeft gekregen, was dienstbode bij Sara’s ouders en kindermeisje van Sara.

1^e brief: *De Heer Abraham Blankaart aan mejuffrouw Sara Burgerhart*

Waarin Abraham Blankaart, de voogd van Sara Burgerhart, vanuit Frankrijk, waar hij voor zaken woont, antwoordt op de klachten van het weeskind Sara over het vreselijke leven dat zij leidt bij haar tante in Amsterdam.

Lieve jonge juffrouw!
Parijs

Nou ja, ik heb allebei uw brieven ontvangen, maar, wat hamer! meent u, dat ik tijd heb om u zo per ommegaande (zoals 't u belieft), te antwoorden; en dat wel zo dikwijls, als mijn pupil goeddunkt om mij met een hoop wissewasjes aan 't hoofd te lellen? Kijk, ik ben maar een vrijgezel (een ouwe vrijer, zo je wilt) ik weet echter, hoe die juffertjes, die halfvolwassen vrouwen, zijn. Vandaag willen zij zus, morgen willen zij zó. Welnu, wat zal ik u antwoorden? Weet ik, in hoeverre u gelijk hebt? Niet, Saar-lief, dat ik u in staat acht om mij te pieren, zo wat op mijn mouw te spelden, zoals men zegt: Nee, u was altijd een oprecht kind; maar u bent jong, en u hebt het helemaal niet naar uw zin; reden genoeg om zulke droevige dingen aan mij te schrijven. Als ik voorlopig niet in dit verwenste land, waar niemand mij en ik niemand, behalve zeer gebrekkig, kan verstaan, behalve de familie, waarmee ik mijn zaken heb af te doen, en omdat ik wel zakken vol complimenten, maar geen geld krijgen kan, nog vooreerst moet blijven, en als ik naar

Amsterdam kon komen, of ik dan die russische winkel¹ bij Tante eens zou komen opschudden! Wee, als u mij gefopt hebt; maar wee ook het oude wijf, als zij mijn pupil, de dochter van mijn meest gewaardeerde vriend, slecht behandeld heeft! Maak van mijn vertrouwen geen misbruik, maar uw tante verdient niet de zus van uw brave moeder te zijn; op mijn eer, dat verdient zij niet! Zij is een geveinsde inhalige feeks; en ik kan het nog niet in de kop krijgen, door welk middel zij uw zalige² moeder heeft weten te bewegen, om u, haar enig, haar tedergeliefd kind, aan haar toe te vertrouwen. Voor honderd halve rijdertjes³ moest u het beter hebben; (uw kleding betaal ik immers nog apart.) En krabt zij die echter niet zo vrekkig naar zich toe, alsof zij arm en u haar wildvreemd zou zijn. Als u 't kunt, hou het uit; ik zal u er des te liever om hebben, kind; en ik zal mij tegen u niet laten innemen. Nou, zij schrijft mij ook nooit. Mogelijk acht zij mij die eer onwaardig. Alles heeft zijn reden, meisje; kijk, ik heb Tante, als zij het al te erg maakte, zo

wel eens doen inzien, dat haar manier van doen heel vaak verbazend ver afweek van haar manier van zeggen, en brede ophef⁴ alsof zij, minstens, een heilige van de eerste rang was. U hebt zulke brave ouders in 't graf; gedraag u toch goed, kind. Ik beken, zo'n behandeling is haast niet om te verdragen; als zij het al te erg maakt, en u beter terecht kunt komen, dan garandeer ik uw kostgeld; mits dat die mensen onbesproken en deugende mensen zijn. - Doe deze stap echter niet, dan in de dringendste nood, of wij zullen geen vrienden blijven: ik kan niet toestaan, dat u zichzelf zou benadelen; daar heb ik u veel te lief voor. Ja, wat ik zeggen wou? Ik heb hier een menigte muziek voor u gekocht, en die zal ik u toesturen. Zij beweren hier dat de compositie heerlijk is: ik vergeet al mijn kunst met die drukte; maar ik heb zo graag, dat zoete meisjes zich goed vermaken; en u bent toch een muziekgekje. Ik denk wel aan u, en kan dikwijls wensen, dat ik u hier had. Hier, Saartje, zou uw geestige plaagzucht stof vinden, al hoorde en zag u niets dan die nimmer stille zwerm van gouden torren, en zomerkapelletjes; want zo noem ik dat lastig opgeschoten janhagel dat men *petits maitres*⁵ noemt: Ik ben net zo bang voor zo'n rekeltje, als u voor een aap; ze noemen mij hier: *le gros Hollandais*; wat betekent dit, kind? Mogelijk helemaal niets.

Binnen zes maanden denk ik thuis te zijn. Wat lange brief is dit! Nou, u bent ook niet iedereen; maar toch, ik schrijf niet graag brieven.

Vaarwel, leef vrolijk, wees gegroet door uw toegenegen Voogd,

Abraham Blankaart.

¹hele santekraam • ²overleden (iemand die de eeuwige zaligheid geniet) • ³circa 100 Euro • ⁴dikdoenerij • ⁵letterlijk 'jonge heertjes', hier 'rijkeluiskinderen'

3^e brief: mejuffrouw Sara Burgerhart aan de heer Abraham Blankaart

Waarin Sara opnieuw toestemming vraagt aan haar voogd om bij haar tante weg te mogen en te verhuizen naar een pension van een vriendelijke en keurige weduwe waar haar vroegere klasgenootje Aletta ('Letje') Brunier ook woont.

Geëerde Heer, zeer geachte Voogd!

Dat was een blijde postdag voor mij: een brief van mijn geëerde Voogd! Waarlijk, ik heb gehuild, ziende hoeveel belang u in mij stelt: doch dat zes maanden wegblijven! daar lag al mijn vreugd in 't zand. Wel, mijn allerliefste voogd, ik kan het hier geen zes weken langer uithouden, zoals ik behandeld word, maar ik kan 't niet half schrijven: als u, mijnheer, hier was, u zou het mij toestaan. Och, zowaar, ik heb u geen één leugentje, hoe klein ook, op de mouw gespeld. Foei, mijnheer, zou ik liegen? dan was ik een zeer slecht meisje en verdiende dat u mij berispt. Ik ben niet alleen de slavin van tantes grillen, maar ik word ook geringeloorde door een oude, lelijke, zotte meid, die, om tante te behagen, mij dol maakt.

De juffrouw, waar ik graag bij zou inwonen, is de ongelukkige weduwe van een fatsoenlijk man, waar alleen ordentelijke dames logeren. Een van mijn vroegere schoolmakkertjes is daar reeds enige tijd geweest en prijst de juffrouw heel

zeer. Daar zijn nog twee andere dames ook. Vrij, vrolijk en onbeknord te leven, dat is mijn enig oogmerk; en is dat berispelijk? Bij tante kan ik niet blijven, als ik mij niet tot huichelarij wil verlagen.

Ik beveel mij in uw gunst. Ik zal mij in elk opzicht altijd zo pogen te gedragen, dat u tevreden bent; maar bij tante kan ik niet blijven: sta mij toe, dit nogmaals te zeggen. Wat ben ik blij met de mij toegezegde muziek! Ik zing al bij voorbaat.

O! wat zal dit fraai zijn; mogelijk is er wel van Rousseau's compositie bij? duizendmaal dank. Ik hoop al die stukken u, onder het roken van een pijpje, eens voor te spelen. Maar denk eens aan, mijnheer Blankaart, daar wil tante niet hebben, dat ik speel, behalve alleen maar ouwe lollige zeurderige deuntjes; en lieve heer! ik speel nog wel zo graag en ik heb zulke mooie cantates. Mag ik u verzoeken, mijnheer, zend het pakje niet aan tantes huis; het ging wis en waarlijk op 't vuur: ik zal hier een adresje insluiten. Ik bid de

goede Hemel alle daag voor u en dat ik u
gezond en vrolijk moge wederzien, mij zelf
gelukkig rekenende van te zijn.

Uw liefhebbende Pupil en Dienares,

Sara Burgerhart.

4^e brief: mejuffrouw Sara Burgerhart aan mejuffrouw Anna Willis

*Sara schrijft een brief aan de dochter
(‘Naatje’) van een vroegere vriendin
(de weduwe Willis) van haar
overleden moeder. De iets oudere – en
veel degelijkere – Naatje zal Sara’s
belangrijkste vriendin blijken in de loop
van het verhaal. In deze brief geeft Sara
een mooi beeld van haar dagelijkse leven
bij de ‘vrome’ tante Suzanna Hofland, en
de grove dienstmeid Brecht.*

Geëerde Vriendin!

Ik schrijf aan u, om mijn hart te ontlasten;
om u in staat te stellen om te kunnen oor-
delen over mijn lastig lot, zodat u, de stap,
die ik ga doen, al niet goedkeurende, in elk
geval zult kunnen begrijpen. Een stap, mo-
gelijk onvoorzichtig, doch voor mij nodig.
Ik moet kort zijn. Maar bij tante heb ik het
zo slecht, dat ik er niet langer blijven kan
of wil.....

Hoe kan ik nu langer wonen bij een tante,
die, schijnt het, een belofte gedaan heeft
om mij zoveel bitterheid aan te doen als
vrekheid en dweperij maar ooit kunnen
opbaggeren ... Daar schreeuwt zij alweer
haar keel uit het lid. «Ja, tante ik kom.»
Eerst echter deze brief achter ‘t slot. Zodra
ik kan, zal ik een tweede brief beginnen.

5^e brief: *dezelfde. Ten vervolge*

Ik moest mijn vorige brief, die hier is bijgesloten, zo schielijk afbreken, omdat tante mij riep, ofschoon zij mij niets te zeggen had en slechts beval, bij haar te zitten. Onze grompartij sla ik maar over, omdat ik nu eens ernstig moet schrijven. Mijn waarde vader, weet u, was Jan Burgerhart; hij handelde in thee; zijn handel was lucratief. Mijn lieve moeder was, zoals men noemt, een rijk weeskind. Zij was welgesteld en trouwde jong. Mij, het enig kind, voedde men op zoals een meisje, dat van een goede familie is en geld te wachten heeft, door brave ouders opgevoed wordt.

Mijn moeder had een zuster, die veel ouder was en waarbij ik nu woon. Die zuster vond maar geheel niet eerlijk, dat Saartje vóór haar ten huwelijk gevraagd werd, en kijk, de juffrouw was machtig gesteld op decorum⁵; dat was het maar: zij meende ook zeer goed te weten, dat zij zowel meer verdiensten als jaren telde, dan mijn moeder. Doch er kwamen geen liefhebbers. Hoe 't ook zij, zij begreep dat er geen betere partij voor haar opzat, dan zich te voegen bij die lieden, die wij fijnen⁶ en die zich zelve vromen noemen.

Hoezeer zij ook de fijne uithing, zij beviel evenwel meer aan de zusjes dan aan de broertjes: men moet bekennen, dat juffrouw Hofland juist niet heel goed oogde.

Met mijn zesde jaar hield ik al mede oefening bij tante. De vriendjes hadden veel met mij op. Men zag wat goeds in

mij. Ik hield ook veel van tantes oefening⁷; want met mijn zak en peperhuizen⁸ vol lekkers, kwam ik altijd huis; ziedaar de genoegzame reden.

Twaalf jaren leefde ik zo gelukkig als een gehoorzaam en geliefd kind leven kan.

Toen keerde mijn lot. Mijn waarde vader kreeg een pleuris⁹ en stierf binnen drie dagen, nog geen veertig jaren oud.

Mijn moeder deed de handel aan een van de kantoorbedienden over, vertrok naar de gracht en hield maar één onzer meiden.

Mijn ouders hadden elkaar hartelijk bemind: de dood van mijn vaders stortte haar in de allerdiepste zwaarmoedigheid.

Zij sneed alle vermaak af, zag niemand, sprak weinig, zuchtte veel en stortte vele droeve tranen. Zij werd ook weldra zo ziek van lichaam als van ziel.

Ik was bitter bedroefd over mijn moeder; mijn zucht tot vermaak verzwakte. Geen wonder! ik zag mijn kwijnende moeder in een slepende ziekte vervallen. Ik leed niet minder, dan mijn dierbare toegeeflijke moeder. Nooit verliet ik haar in het laatst van haar leven. Ik sliep voor haar bed, gaf haar al de medicijnen en zag, buiten mijn tante en de dokter, niemand dan onze goede Pieterneel, die brave meid, die mijn ouders reeds diende, toen ik geboren werd en waarvoor ik zoveel liefde heb.

Dodelijk ongerust, onpasselijk door het gestadig zitten in een ziekenkamer, verstoken van lucht, zonder de minste afleiding; het zwarte beeld van de dood gedurig voor mij opdoemend; verdrietig

over de smarten van mijn moeder, verloor ik eerst mijn eetlust, toen mijn gezonde kleur en weldra mijn werkzaamheid. Ik keek zo bang en zo zuur als tante, zuchtte, zat leeg en lui met de hand onder mijn hoofd, dat dof en zwaar werd en ongekapte bleef. Met één woord, ik vervreemde zodanig van de jeugd en de natuur, dat tante mij voor een geheel bekeerd meisje begon aan te zien. Zij liefkoosde mij, omdat zij haar eigen portret in mij waande te vinden en ik, och! ik had vrede met tante, omdat zij met mij in haar schik was. In die staat was ik, toen u ons uit naam van uw moeder bezocht, die de beleefdheid had, om, uit oude vriendschap met m'n vader en uit nieuwe buurschap zoals u zei, (want u kwam pas onlangs op dezelfde gracht), te laten vragen, hoe of mijn moeder nu was.

Gedurende haar ziekte had mijn moeder tante tot mede-voogdes, naast de heer Blankaart, aangesteld; haar jaarlijks zeven honderd guldens toekennende, tot ik kwam te trouwen, of tot mijn meerderjarigheid, indien tante mij bij haar wilde innemen. Deze schikking zal u niet verwonderen, als u bedenkt, hoe verzwakt mijn moeder was; als u bedenkt dat tante en ik toen zeer wel overweg konden: tante had niet lief, omdat die ziek en zwaarmoedig was en nicht, wel, die kon niet denken, dat er zulke tantes in de gehele wereld waren!

Weinige dagen na het bezoek van uw moeder stierf de dierbare lijdere en ik bleef, nog geen zeventien jaren oud, ouderloos. Mijn voogd berustte in de

beschikking van mijn moeder, doch heeft met mijn tante niet veel op. Zij noemt bijna nooit zijn naam, of zij voegt er bij, dat hij geen godsdienst heeft. Denk eens aan; en dat van zo een allerbeste man! Is 't geen schande?

Ik kan u al mijn verdriet niet vertellen; daar is in vele opzichten zulk een zweem van beuzelachtigheid bij, dat u, die zo gelukkig leeft, niet kunt geloven, dat het mij zo treft. Ik heb niet de minste vrijheid; ik mag niet op mijn clavier spelen, mag mij niet kleden zoals ik gewoon ben; mag niemand zien, dan in haar bijzijn. U weet, dat ik altijd netjes en enigszins modieus gekleed werd, maar hoe takelt zij mij toe! Nu, sedert de rouw uit is, moet ik in een grove lelijke stoffen japon lopen; mijne mantel is van een oude, zijden regenmantel van mijn grootmoeder (en is vol vouwen en kerven) gemaakt, zonder kap of lintje, met een tinnen haak en oogje maar vastgekonkeld. Mijn linnen muts is zo groot, dat alleen het puntje van mijn neus er kijkt. Ik heb dikke drommels van schoenen en dieren van groene kousen aan. Alle kerkdagen moet ik gaan en bij die leraar, die zij uitkiest. Maandag en Zaterdag moet ik tante en die hottentot van een Brecht, naklungelen om voor de oefenings-vrienden alles gereed te zetten. Ik moet thee schenken, presenteren, zotteklap en lastertaal horen maar genoeg. Dit evenwel nog: alle avonden moet ik malle boeken lezen, die wel voor verliefden in een gesticht gemaakt schijnen, doch die noemt mijn tante innige zielsdierbare schriftjes, kostelijke pandjes enz. Na iedere

komma zucht tante en snurkt Brecht.
Ik lijd nog net geen honger, maar 't
scheelt niet veel. Altijd is er iets voor mij
alleen, nu onder dit, dan weer onder dat
voorwendsel. Is dat voor mij uit te staan?
Weet u wel, dat ik hier zeven honderd
guldentjes verteer, kind? Meermalen gaf zij
mij, in heilige woede, een klap om de oren en
ik ben echter bijkans twintig jaar, kind, en
zou tante, schaamde ik mij dit niet, er even
goed een weerom kunnen geven. Hoor, ik
heb aan mijn voogd geschreven, en wacht
een gunstig antwoord.
Ik zal wel ergens belanden. Ik heb mijn
kinderkennis vernieuwd met mijn
schoolmakkertje, Letje Brunier. Die zegt,
dat zij bij een zeer fatsoenlijke vrouw
gelogeerd is; een weduwe, die op de
Keizersgracht woont. Juffrouw Brunier

schijnt wel wat luchtig; maar dat's haar
zaak. De weduwe zal mij wel nemen;
althans Letje zal het haar voorstellen.
Dit voornemen heb ik; nu weet u alles.
Bekritiseer mij, preek, vermaan, bestraf,
vlei mij, ik zal alles lezen, u liefhebben en
- mijn eigen zin doen. Antwoord mij toch
snel.

Niemand acht u hoger dan uw Vriendin
Saartje Burgerhart

⁵ uiterlijke waardigheid • ⁶ Fijnen' waren niet
wat wij nu streng gelovigen noemen, maar
zeurkousen die overdreven vroom deden, een
rare taal van verkleinwoorden spraken en geen
kerken bezochten maar thuis samenkwamen in
'oefeningen • ⁷ godsdienstige bijeenkomst aan
huis • ⁸ papieren puntzak • ⁹ borstvliesontsteking

6^e brief: mejuffrouw Cornelia Slimpslamp aan mejuffrouw Suzanna Hofland

*Waarin Suzanna Hofland, de tante van
Sara, gesteund wordt door haar fanatieke
geloofsgenote Cornelia Slimpslamp.*

Zusje-lief!

Wel, daar heb ik zo effentjes van broeder
Benjamin gehoord, dat Sara, die woeste
meid, zich weer zo onstuimigjes aan de
tafel gedragen heeft. Heden, liefje, ik hoop
niet, dat je al te veel ontdaan bent? Ja!
je hebt me niet willen geloven; maar ik

heb in dat meisje altijd een werelds hart
gezien. Wel, zij was nog geen drie jaar
oud, het heugt mij nog helder, dat ik haar
een popje kocht, stemmigjes en nederigjes
gekleed, zoals alle godvrezende mensjes
doen moesten, inplaats van die zotjes en

springertjes. Nu, zij had ook een pop van Pieternel, die bij haar diende en nou ook al in 't midden van de wereld is; want zij woont bij een burgemeester. Althans die pop van Pieternel, weet je, was opgeschikt als een echte ijdeltuit, met linten en kwinten, met krullen op haar hoofd, zonder muts, met een wijde hoepelrok aan, puur, wil ik spreken, als een openbare lichtekooi¹⁰ schandelijk om te zien! Wat dunkt u, lief? toen moest mijn zedig popje al de mindere zijn van die infame pop van Pieternel. En zei ik dan: «kom, Saartje, kijk eens naar dit popje,» dan bekeek zij 't schielijk, gooide het weg en riep: «ak, lelijke pop.» Toen dacht ik al, dit zijn slechte tekens! Ouders, die 'er lieve kindjes beminnen, moesten op zulke dingetjes acht geven; zij zijn van zulk een zorgelijk inzien,

zoals het nu wel blijkt. Ik zag toen al, dat zij ons vuil was; och ja!

Ik wou, dat jij Saartje nooit in huis genomen had. Kon jij jou niet van haar ontdoen? Ja! dat onnozel stuivertje, dat zij verteert, ik weet het, zusje, dient echter nog om de noden der Heiligen te voldoen. Ei lieve, Sannetje, kom morgen bij mij, in mijn tuintje, 't is er zo vrij en zo welletjes: dan kunnen wij met de vrienden eens een woordje spreken. Jij hebt met dat stoute krenghel wel een uitvluchtje nodig. Laat Brecht maar met haar omspringen. Geef een briefje mee aan onze Grietje, als die vanavond om bericht komt.

Ik ben de met u in de geest verenigde zuster
Cornelia Slimpslamp

¹⁰ *prostitutuee*

7^e brief: mejuffrouw Suzanna Hofland aan mejuffrouw Cornelia Slimpslamp

Waarin tante Suzanna er prat op gaat dat ze alles doet 'om Sara's lusten te doden'.

Dierbare Vriendin!

Wel, wat heb ik een dag gehad, een dag gehad! och! ik vrees dat de boze maar al te veel vat op mij gehad heeft; ik was zo toornigjes, zo toornigjes. Och ja! zo van mijn hart afgedwaald. Docht ik dat, toen ik dat meisje bij me nam? Ik docht, dat er wat goeds in was; want toen haar moeder

ziek was, was zij zo stil en zo ingetogen en kreeg ook onze kleur al; maar 't was ook alleen maar onze kleur en meer niet. Zij was mij nog te wereldsgezind, zo bedroefd was zij over haar moeder; en had het hellewicht niet moeten denken, dat ik haar beter was dan zeven moeders? Wat zeg jij

zusje? Ik, die alles doe om haar lusten te doden en te kruisigen. Och ja!
Al dat doen, zusje, laat de ziel maar leeg;
die draf van goeie werken zijn ook al

todden en voden van eigen gerechtigheid,
zoals de zuster Alida met ijver altijd zegt.
S. Hofland

9^e brief: *mejuffrouw de weduwe Spilgoed aan mejuffrouw Sara Burgerhart*

*Waarin Maria Buigzaam (de weduwe
Spilgoed) laat weten dat Sara welkom
is in haar pension. Dat Sara geen
behoorlijke kleding heeft is geen probleem,
ze kan voorlopig kleren lenen van haar
vroegere klasgenootje Letje Brunier, die in
het pension woont.*

WelEdele Juffer!

Uw bedroefde omstandigheden, mij
door mejuffrouw Brunier toevertrouwd,
hebben mijn hart met medelijden voor u
vervuld. Mijn huis is uwen dienste; het
is vrij groot, zeer aangenaam en heeft een
fraai tuintje met een zomervertrek, waar
wij onze kleine concertjes houden: want
wij beminnen de muziek, zo als ik hoor
dat u ook doet. Wij lezen alle werken van
smaak in verscheidene talen. Ik heb drie
bedienden en probeer al mijn dames het

leven aangenaam te maken. Wij leven ook
allen vergenoegd. 't Overige zullen wij
wel vinden; de voorwaarden die ik heb,
zijn billijk. Mejuffrouw Burgerhart gelieve
maar te komen. Voor de kleding is geen
probleem. Juffrouw Letje zal u wel helpen,
u bent van dezelfde lengte, zegt zij.
Ik ben met achting, WelEdele Juffer!
Uw Ootmoedige Dienaresse,

Maria Buigzaam,
Wed. Spilgoed

10^e brief: mejuffrouw Sara Burgerhart aan mejuffrouw Aletta Brunier

*Sara beschrijft in deze brief aan Letje
opnieuw een dag uit het
leven met haar tante, die hier bezoek
krijgt van Broeder Benjamin, een
'verlopen slagersknecht' die 'in de heer' is.
De Franse aanhefen
slotregel maken duidelijk dat het in die
tijd 'cool' was om Frans
te spreken.*

Douce et tendre Amie!

*Je suis enragée*¹³ op het oud wijf, - op mijn tante; ik wil geen week langer blijven; 't is of ik in de hel woon. Woensdagvoormiddag raasde zij als een bezetene, omdat ik enige nieuwe aria's speelde. (Dat's een wijf, ook?) Zij werd geholpen door haar hottentot van een meid, die mij durfde zeggen, dat zij ook danig ontstemd was. Tegelijk wordt er gebeld. Brecht, die volmaakt een dikkertje van een poffertjeskraam gelijkt, waggelde naar voor en tante gaf mij een verwenste oorveeg, omdat ik bleef spelen. «Juffrouw, daar is sinjeur Benjamin;» «Wel hede, laat broeder maar achter komen.» Daar kwam broeder, een luie zuipzak van een kerel, in een paarse huisjas; (men zou wel zeggen, wie of zo een verlopen slagersknecht toch een kamerjas heeft leren dragen.) «Welkom, broedertje, wel hoe is het nu nog al met je?» - «'t Gaat nog al; maar men hoofd, men hoofd!» - «Wel, dat is

droevig, maar je vergt je ook wat veel» - «Ja, 't is mijn ambtsbezigheid; en hoe vaart zuster? Je schijnt wel wat onthutst.» - «Ja, dat ben ik ook, 't is niet altijd het effen wegje, broertje.» (Tegen Brecht): «Ei meid, is er niet wat? dan zou broeder hier maar familiaar blijven.» (Tegen mij): «Toe, lieve Saartje» (was dat uit te staan, lieve Saartje, en mijn wang gloeide nog van de klap), «bak jij nou es schielijkjes wat dunne pannekoekjes, broeder lust ze zo graag.» Ik sloot mijn clavier¹⁴ en zei: 't is goed, tante. Ik ging naar de keuken en bakte helder door; maar-ik-at-die-al-bakkende zelf op. Dat is de eerste streek, die ik haar leverde, zo zelden krijg ik mijn genoeg. Ik moet hier alles doen, want Brecht is een lomp schepsel. Toen ging ik, terwijl Brecht in huis klungelde, de tafel dekken. Brecht eet met ons, want het is zuster Brechtje, moet je weten, Letje. Tartuffe¹⁵ zou een goed woord spreken, maar de

vent bad (zo noemen zij dat gehuilebalk) wel een kwartier lang. Wat hij jankte, leek veel meer op het morrend gegnor van ondankbaar vee, dan op de zuchten van een bewogen hart, dat zijn God looft. Ik kreeg, *à l'ordinaire*¹⁶ eten op mijn bord. Twee schepjes groente, met een flard koud vlees van daags te voren. Ik spelde mijn servet voor: «als ik gelijk een kind eten krijg, moet ik ook oppassen, dat ik mij niet bemors,» «Och, alsof u een kind bent!» zei de smulpaap, die onderwijl met zijn duim en vinger de boter van een cotelette aflikte. «Dat zou heuchelijk zijn!» zei tante. «Ja wel heuchelijk!» zei zuster Bregitta. Toen kreeg ik nog wat bijeengeschraapte spinazie en een stuk cotelet. Zuster Santje en broeder schonken onderwijl eens in. Ik krijg nooit wijn; tante zegt, dat het niet goed is voor mij, en dat kan wel zijn, want ik ben jong en gezond. «Kom, Saartje, ruim nou maar af; Brechtje is wat vermoeid; de sloof wordt oud.» Ik deed zo; dekte voor het dessertje. «Waar bennen de flensjes, Saartje?» - «Die bennen in mijn maag, tante.» Snap, mijn servet neergegoid (per ongeluk tegen broeders palmhouten pruik) en het onweer op mijn kamer ontweken. U weet, ik ben tamelijk vlug, wat mij toen te pas kwam. Snel de deur op slot. 's Avonds kwam de hottentot met een stuk brood en een glas zuur bier, er bij voegende: «dat ik het nooit kon verantwoorden, zoals ik een

vroom mens plaagde.» «Scheer je van mijn kamer,» zei ik en duwde haar de deur uit. Het brood (het viel goed op de flensjes), at ik op. Het bier gooide ik weg en dronk eens helder uit mijn karaf: ging vroeg te bed en sliep als een roos. Zonet kreeg ik een boterham, met een kom thee, dat wel spoelwater lijkt.

Zeker kom ik; de brief van de goede weduwe heeft mij in mijn voornemen gesterkt. Ik zou al bij u geweest zijn, maar ik wacht op een brief; die brief komt niet. Ik zal, voor ik dit huis verlaat, aan haar die ik bedoel, nog eens schrijven ... doch dat kan ik bij u even goed doen.

't Wordt donker en ik krijg geen licht in mijn kamer; ik kan dus niet langer schrijven. Hoe zal dat gaan als ik beneden kom? Ik zal eerst tante goede avond zeggen en als zij dragelijk is, bij haar gaan zitten breien; zo niet, dan ga ik in de zijkamer, de lantaarn brandt toch in het voorhuis, open mijn clavier en speel op 't gevoel maar weg. Maak mijn compliment aan mejuffrouw de weduwe Spilgoed.

*Nacht, lieve ziel! Tout à toi*¹⁷

S. Burgerhart

¹³ Frans: Ik ben woedend • ¹⁴ piano • ¹⁵ Naam van een bedrieger uit een komedie, hier scheldnaam voor 'broeder' Benjamin •

¹⁶ Frans: zoals gewoonlijk • ¹⁷ helemaal de jouwe

11e brief: mejuffrouw Sara Burgerhart aan de heer Abraham Blankaart

Waarin Sara haar voogd in Frankrijk laat weten dat ze het huis van haar tante ontvlucht is, en vertelt hoe ze daar uit ontsnapt is.

Geëerde Heer, zeer waarde Voogd!

De steen is geworpen¹⁸: ik ben 't ontvlucht, en acht het mijn plicht om u alles te melden. Gisteren-namiddag ben ik hier in mijn nieuw logement gearriveerd: ik zal alles vertellen.

Ik ontmoette in een franse winkel, waar ik een paar handschoenen kocht, een van mijn schoolvriendinnetjes, een zekere Letje Brunier. De vader van het lieve meisje was de heer Philips Brunier, geen ongeacht handelaar op Duitsland en Italië. Ik sluit haar brief aan mij, ook die van de weduwe bij wie zij logeert, hier bij in, zodat u alles zult weten wat er mij van bekend is. Nu het verhaal.

Gisterenmiddag ging tante uit eten. Ik kleetde mij aan en stak wat linnen¹⁹ bij mij, ook mijn juwelen, die ik van u gekregen heb vóór u naar Frankrijk ging, doch die ik nooit heb gedragen, met een weinig geld (want zij geeft mij niets, - geen duit). Brecht had de moed mij te vragen, «waar ga jij heen?» - «Dat raakt jou niet» - «Dan zal je ook in huis blijven.» - «Heb jij 't hart, en belet mij dat eens.» Ik kan wel boos worden maar niet tekeergaan;

en ziende dat Brecht haar talent daarvoor gebruikte, bedacht ik mij: «Brecht,» zei ik, «heeft tante je die opdracht gegeven, dan moet ik haar de reden vragen als zij thuis komt; wat zullen wij eten?» - «Kliekjes,» zei zij. - «Goed, ik heb honger; maar wij zullen op tantes gezondheid eens drinken; toe meid, haal eens een fles wijn, jij hebt zeker de sleutel» - «Ik doe niet, juffrouw Saartje» (nu ik van drank sprak kreeg ik meteen deze titel!). «Jij jukt, Brecht; als tante er van spreekt, zal ik haar de wijn betalen.» - «Je tante heeft altijd de sleutel; maar als juffrouw mij niet verklappen zal, ik kan er toch wel bij.» - «Ik jou verklappen! wel, dan moest ik wel gek zijn; pak maar, toe, schiet op.» Zij ging. Ik had allang bemerkt, dat zuster Brechtje aan de drank was; ik tastte haar dus van de zwakke zijde aan. Doch nauwelijks was zij in de kelder, of ik, hup de deur in 't slot en de grendels er op. Toen ging ik het huis uit en sloeg de huisdeur achter mij dicht. Hoe het verder

¹⁸ uitdrukking: 'er is geen terugweg mogelijk' •

¹⁹ ondergoed

met de zuster gegaan is, weet ik niet. Ik heb op tantes tafeltje een kaartje laten liggen, opdat zij niet ongerust zijn zou. Wat verlang ik naar een brief van u! De muziek heb ik ontvangen. O wat bent u een goed man!

Kon ik u maar mondeling zeggen, hoezeer ik u acht en hoe gelukkig ik mij reken van te zijn, mijnheer, Uw ootmoedige Dienares en Pupil,

Sara Burgerhart

12^e brief: mejuffrouw Anna Willis aan mejuffrouw Sara Burgerhart

Waarin de verstandige Naatje een mooi portret schetst van de avontuurlijkere Sara, en veel argumenten weet te vinden waarom Sara niet naar het pension moet verhuizen. In het PS wordt terloops Naatjes broer Willem voor het eerst genoemd.

Mijn waarde Saartje!

Als ik niet hoopte, dat uw ziel thans veel bedaarder is, dan zij was toen u mij uw twee laatste brieven zond, die ik, bij toeval, pas gisterenavond en dus dertien dagen nadat u die afzond, ontving, dan zou ik niet weten, hoe ik die brieven best moest beantwoorden. Ik beef voor de stap, die u wilt doen! Ik ken mijn Saartje; ik weet dat zij, als zij getergd wordt, iets zeer avontuurlijks zal durven ondernemen. «U wilt uw tante verlaten; ik moet u dit niet afraden.» Goed, mijn hartje, dat zal ik niet: maar is dit plan uitvoerbaar, als u gaat inwonen bij iemand, die u zo heel weinig kent? Zonder u te verbinden met een

juffer, die u bij toeval ontmoet? Een jonge dame, die u zelf wat luchtig noemt? Weet Mijnheer uw voogd alles? Stemt hij in uw voornemen? Is tante uw medevoogdes niet? Kan zij u, met uw voogd in het buitenland, niet doen terugkeren? zult u het dan beter hebben? Wat zal de wereld zeggen? Hoe komt u zo snel aan geld, aan modieuze kleren; want zo als u nu bent, kunt u niet gezien worden, in een huis, waar alle de dames *du ton*²⁰ schijnen. Als u nu uitgaat, lachen uw burens nooit om uw kleding; zij hebben u lief, zij hebben medelijden met u; u wordt beklagd en uw tante, die daar niet bepaald in een reuk van heiligheid is, krijgt

de schuld. Nog eens! Waarom juist dáár? Is u zo verbazend veel aan ene juffrouw Brunier gelegen? Kent u de weduwe dan genoeg, om uw naam, uw persoon, in haar macht te stellen? Ik begrijp wel, engellief, dat men daar heel anders leeft dan bij uw tante; maar, zal uw ziel, die smacht naar zinnelijke vermaken en die daaraan zo lang gebrek geleden heeft, zich niet, bij het ruime aanbod daarvan, overladen? Kan dit uw zedelijke gezondheid niet benadelen? En zal mijn waarde Saartje gelukkig zijn, als zij zich iets te verwijten heeft? Wanneer zij zo volkomen zedelijk welvarend niet meer is als nu? Hebt u met juffrouw Brunier alléén te maken? Zijn er nog niet twee dames, die u in 't geheel niet kent? Hebben die ook, om dezelfde reden, dit logement genomen? Kunt u een luchtige

Brunier genoeg achten, om haar tot uw innigste gezamenlijkheid toe te laten? Zult u dit echter niet moeten doen? Vraag dit alles eens aan uw eigen hart.

Geef mij vrijheid om mijn waarde moeder alles te zeggen; zij houdt van u, zij kent uw tante van ouds en heeft ook van haar veel verdragen, schijnt het. Mogelijk, als zij er geen onoverkomelijke bezwaren in ziet, neemt zij u in huis; in elk geval tot uw voogd anders beveelt. Wat zegt u daarvan? *Ik ben altijd uw ware vriendin,*

Anna Willis

P.S. Zodra ik uw brief ontving, heb ik die beantwoord. Onze Willem is gisterenavond gezond en fris gearriveerd.

20 Frans: modebewust

15^e brief: mejuffrouw Sophia Willis aan de heer Abraham Blankaart

Waarin de moeder van Naatje (en vriendin van Sara's overleden moeder) Sophia Willis aan Sara's voogd uitlegt waarom zij Sara niet in huis kan nemen, zoals ze wel graag zou willen. Zij heeft namelijk naast haar dochter Naatje ook een zoon in huis, Willem Willis, die verliefd is op Sara. Duidelijk wordt in deze brief dat Willem geen geschikte huwelijkskandidaat is voor Sara.

Geëerde Heer!

U zult zeker van mij geen brief met de Hollandse post verwachten: hoewel wij oude kennissen zijn en ik u wel eens vele jaren geleden, bij de overleden heer Burgerhart, vóór ik nog gehuwd was, ontmoet heb. Ik weet, u goede heer, houdt niet van complimenten; ik zal dan maar ter zake komen, zonder u excuus te vragen voor de moeite, die ik u geef.

U bent voogd, mijnheer, over een zeer lief en ongelukkig meisje, over Saartje Burgerhart; over haar moet ik u onderhouden. Ja, zij is ongelukkig en kan het nog meer worden. Vroeg ouderloos, is zij zeer kwalijk behandeld door haar enigste bloedvriendin, haar onwaardige tante, aan wie de stervende moeder dit lieve kind toevertrouwde. Mevrouw Burgerhart had zeker nooit zo een zonderlinge inval als deze geweest is.

U zult reeds weten, dat zij haar tante verlaten heeft en inwoont bij een fatsoenlijke weduwe, die dames logeert? Ik ken deze vrouw in 't geheel niet en zou niets tot haar nadeel kunnen zeggen; evenwel wenste ik, dat zij daar niet inwoonde. Meisjes van Saartjes toegevende goedhartigheid, die zo weinig kwaad bedoelen of vermoeden, zo onnozel als een kind, die zelf onberispelijk zijn en niemand van de slechtste zijde beschouwen, zijn altijd in gevaar om verleid te worden, zolang zij die haar willen verleiden, maar niet onvoorzichtig zijn. - U begrijpt mij, Mijnheer?

Hoe graag zou ik dat jonge meisje bij mij hebben! Mijn dochter Naatje bemint uw pupil, ik ook; zij is een zoet meisje, en

houdt bijzonder veel van ons. Mijn dochter is, door haar gesteldheid, wat zwaarmoedig; dat moet niet zijn. En Saartje is voor Naatje zo noodzakelijk als die voor haar jonge vriendin. Maar, ik kan niet besluiten om mij zelf dat huiselijk genoeg te bezorgen. Ik ben verplicht u daar, onder ons, reden van te geven. Oordeel of ik de zaak wel begrijp!

Ik heb een zoon: die zoon woont bij mij, als hij niet voor zijn werkgever buiten 's lands is, wat meermalen gebeurt: ik wacht hem thuis en hij schrijft mij, dat hij nu vooreerst denkelijk in de stad blijft. Die zoon bemint uw pupil, dat weet ik; en ik denk, dat Naatje het ook weet; doch uw Saartje is er onkundig van; want zij behandelt hem gewoon of het haar broer is: dit zou zij niet doen, als zij dit vermoedde. Ik zal rondborstig spreken. Nooit kan een Saartje Burgerhart met een Willem Willis gelukkig zijn. Daar ik dit nu voorzie, ben ik immers, als moeder van mijn kind en als de moederlijke vriendin uwer pupil, verplicht onze jonge lieden geen de minste aanleiding te geven om elkander dagelijks - huiselijk, te zien. Saartje heeft verstand; veel, voor zo een jong mens; en, met dat alles, Saartje zal een man moeten hebben, die in staat is om haar te leiden; een man, die niet alleen haar liefde, maar ook haar achting waardig is. Een voortreffelijk man, met één woord, die haar, mag ik het zo noemen, in enige dingen de meerdere is; dan zal zij gelukkig zijn en iedereen om haar heen, zo maken. De moederlijke liefde maakt mij omtrent mijn kinderen niet blind: ik weet, dat mijn jongen die man

niet is, - nooit kan worden. Hij is braaf van gedrag, naarstig in zijn affaire, goedaardig, steeds weltevreden; doch niet in staat om iets te weigeren aan iemand, die hij liefheeft. Nu weet u waarom ik juffrouw Burgerhart niet bij mij kan innemen, hoezeer Naatje er op aandringt.

Omdat ik deze brief aan een eerlijk man schrijf, heb ik niets omtrent het u toevertrouwde te verzoeken. *Ik zal altijd met achting zijn, Geëerde Heer, Uw Dienares,*

Sophia van Zon,
Weduwe G. Willis

17^e brief: mejuffrouw Suzanna Hofland aan de heer Abraham Blankaart

De tante van Sara beklagt zich naar Sara's voogd over het vertrek van Sara. Ze eist doorbetaling van het kostgeld en waarschuwt tussen de bedrijven door nog voor het goddeloze huis waarin Sara nu woont en waarin zelfs gemusiceerd wordt!

Mijnheer!

Voorleden Vrijdag was ik bij een hele vrome mevrouw te eten, met broeder Benjamin en nog ettelijke vromen, om een goed woord te spreken. Ik beval aan mijn meid, onze Brecht, op Saartje te passen. Wat gebeurt er? Ik kom 's avonds met de broeder welletjes en vriendelijkjes thuis, ga naar 't zaaltje, roep, krijg geen antwoord. Eindelijk door mijn gang gaande, hoor ik iemand die roept: «Juffrouw, och juffrouw! ik zit in de kelder.» Ik doe de deur open, daar zat mijn meid in het donker opgesloten en was zo ontsteld, dat zij mij pasjes kon zeggen, dat die ondeugende Sara haar in de kelder gesloten had en zelf de

deur was uitgegaan. De meid was zo bezet van de drank, dat ik wel denken kan, dat zij haar die heeft ingeperst en toen in de kelder gebracht, opdat Brechtje haar niet in haar snode vlucht zou beletten. Nu is zij in een godloos huis, waar gedanst en gespeeld²⁷ wordt, waar de juffrouwen meters hoog gekapt gaan en met alle vromen de spot drijven. Ik zou haar wel laten terug halen; maar ik dank de Here, dat zij maar weg is. Nu zal ik weer rust en stilte in mijn hutje hebben en mijn eigen wegje gaan. Maar jij moet haar straffen, dat is jouw plicht. Ik eis het volle geld tot zij trouwt, of vijfentwintig jaar is; zij is

uit zichzelf weggegaan: nou, dat spreekt van zelf. Ik geef u aan uzelf en haar aan de Duivel over, wiens livrei²² zij al aan heeft. Ik snijd haar af. Zij zal geen duit van mijn goedje hebben. Nou, 't geld wacht 'k op de vervalldag. Hoe heuchelijk zou het zijn, indien u ook in onze wijngaard zou arbeiden²³; maar uw vervreemding van het

goede laat mij niet toe, u anders te noemen dan *Mijnheer*. *Ik ben uw beterschap en bekering toewensende*

Suzanna Hofland

²¹ gemusiceerd • ²² dienstkleding •

²³ in onze wijngaard zou arbeiden = hier: van ons geloof zou zijn

18^e brief: de heer Abraham Blankaart aan mejuffrouw Sophia Willis

Waarin Abraham Blankaart, de voogd van Sara, antwoordt op de brief van de weduwe Willis, waarop hij, zoals blijkt, ooit verliefd was.

Achtlingwaardige Vrouw!

Dat is wel waar, ik had geen brief van u verwacht. Hoe kon ik mij verbeelden, dat u mij zoveel eer zou aandoen? want het is zeker een grote eer voor een braaf man, als hij een brief ontvangt van een vrouw als u bent.

Ik heb altijd, weet u, zeer veel genegenheid voor u gehad, maar ik viste achter 't net en Gerrit Willis ging met u strijken; dat was mijn neus vlak voorbij. Zie, ik heb u dit nooit gezegd, want ik ben een vijand van liefdesklagerijen en ook, u was een veel te braaf meisje om mij op zulk gebabbel iets te antwoorden. Ik heb maar weinig omgang met u gehouden, ook al omdat ik te laat kwam; en uw Gerrit was zulk een

goed slag van een man; 't spijt mij maar, dat zijn zaken niet beter gingen. Evenwel, als u het goed hebt, ben ik tevreden. U neemt vast niet kwalijk, dat ik dit zo eens even aanroer.

Ik ken Saartje; en ik ken de ouwe. Ik heb wel verwacht, dat die poppen daar eens aan het dansen zouden raken en ik weet niet, hoe het lief kind het er nog bijna drie jaar heeft uitgehouden. Saartje heeft mij alles geschreven en ik geloof haar ook wel. 't Is recht jammer, dat u haar niet kunt in huis nemen; maar als u mijn oordeel vraagt en ik alles overweeg, dan moet ik zeggen, hoe gruwelijk het mij spijt, dat u het niet doen kunt. Niet, lieve weduwe, omdat Willem

minder centjes heeft dan onze Saartje: ei, wat? wissewasjes; daar zou ik niet eens aan denken, dat Saartje een mooi vermogen heeft; en uw zoon is een beste jongen, ik heb hem, nog onlangs, hier ontmoet, toen hij, voor zaken van zijn werkgever, hier was. Ja, daar zal wat waars aan zijn. Want ik vroeg hem eens naar Saartje, zo zonder bijbedoelingen.

«Och, Mijnheer Blankaart,» zei hij, en hij werd zo rood als vuur, «dat is een engeltje; ik ken geen lievere juffrouw. Als je haar zag! ze is wel een half hoofd groter geworden in deze twee jaar en ze is beeldig mooi.» Zo, zo, dacht ik, dat heksje heeft al vroeg een verovering gemaakt. Maar ik hield mij of ik niets begreep; was dat niet welgedaan? 't Is mij lief, dat zo een verstandige vrouw net zo over dat meisje denkt als ik. 't Is een engel van een kind, doch zij is zo jong en heeft buiten u en uw Naatje niemand; want ik ben meest in 't buitenland, en

ook, wat heeft zij veel aan mij, een oude vrijer, zoals de waarheid is, om er zo alles aan te vertrouwen? 't Is geen kind meer, als toen zij op mijn knie zat te spelen; en hoe ouder zij wordt, hoe meer dat zij dit zelf zien zal. Mag ik u bidden, hou uw oog op haar, zoveel u kunt. 't Is mij lief, dat zij bij fatsoenlijke mensen is: hoe gaarne ik ook wenste, dat zij dáár niet woonde.

Ik bedank u hartelijk voor uw goedheid voor mijn meisje. Daar brengt mij mijn knecht nog een brief; en van wie anders dan van zuster Hofland. Dat 's een brief! ha, ha! Komaan, ik zal zuster meteen antwoorden. Wat figuur is dat! Is zij dan gek of razend? wat brief is dat!

Wees gegroet; denk eens aan uw oude kennis; vooral geloof dat ik ben,

*Uw oprechte Vriend en hoogachtende
Dienaar,*

Abraham Blankaart

19^e brief: *de heer Abraham Blankaart aan mejuffrouw Suzanna Hofland*

Waar in de goede Abraham Blankaart de vloer aanveegt met de tante van Sara, met haar geloof, met haar gierigheid en vooral met de manier waarop zij Sara behandeld heeft.

Mejuffrouw!

Wel zegt het Hollandse spreekwoord: «hoe later op de dag, hoe schoner volk.» Maar

houd uw brieven maar thuis, ik weet alles in 't lang en in 't breed. Het kind heeft deugdelijk gedaan. Zij moet meer geduld hebben dan ik, anders had zij zo lang niet eens bij u gebleven, dat 's maar uit. Was ik in Amsterdam geweest, ik zou haar zelf uit uw klauwen gehaald hebben en in mijn huis gebracht; al had u en uw volk mij nog zo gelasterd, dat scheelt mij weinig.

Hoe, wat hamer! denkt u, dat ik niet weet, hoe jij haar gedaan hebt en dat jij haar als een zottin door de godganse stad hebt laten lopen in ouwe konkelige kleren, en dat voor een meisje dat geld heeft en altijd proper gekleed placht te zijn; iets dat ik ook bijster graag zien mag. Wat heeft Saartje bij u gehad? overgeschoten kliekjes en niet half wat haar toekwam. Weet je wat? Jij hebt het geld van een wees met uw smulbroers en fekelkousen²⁴ verteerd en het meisje nog gebruikt om dat gespuis op te passen, dat heb je. Je meid is een dronken tobbe, hoor! Zij komt er genadig af. Laat zij nooit onder mijn ogen komen, want ik ben wat opvliegend, ik mag geen onrecht zien, dat om de hagel niet.

Wat praat jij van een goddeloos huis? mogen de jonge dames dan niet zingen, niet spelen, als ze maar wel oppassen en braaf zijn? En ik hou van de muziek en Saartje speelt geweldig, en ik heb haar een hele scheepslading muziek gezonden; doch jij zult geen kans hebben om ze op 't vuur te smijten. Wat zegje; wat blief je; weet ik van de zaak?

Jij Saartje aan de Duivel overgeven! Weet jij wel, dat hij een kwaai gek is en dat, als u haar niet kunt leveren, het er wel eens

heel benauwd voor u zou kunnen uitzien? mogelijk neemt hij tante, omdat hij nichtje toch niet krijgen kan. Ken jij de weduwe, waar zij bij inwoont! Is het zo goddeloos, een menuetje te dansen? wel dat mocht jij, en broeder en je dikke Brecht ook wel eens ondernemen om de kwade humeuren, door luiheid en lekker smullen opgegaard, uit te dampen. Zie, wij kennen elkaar van voor dertig jaar; je was zo vies niet van een dansje. Hoor, ik ben eens door zo een *fijnbaard* verschrikkelijk bedrogen en sedert gaat er een kou over mijn lijf als ik aan jelui denk. Ik spreek niet van vrome nauwgezette lieden; dat weet jij heel goed. Ik kan 't niet vatten, dat uw lieve zuster besloot, u haar enig kind toe te betrouwen. Mogelijk hebt u zo lang aan haar zwak hoofd liggen gonzen en huilebalken, dat zij het moest opgeven. Alles is van jelui gading. En 't was nogal een zoetheid, zevenhonderd guldens voor haar kostgeld. En durf jij nog van geld te kikken! Hoe, wat hamer! denk je dat ik een schurk, of denk je dat ik stapelgek ben? Ik ben haar voogd; zij is met mijn goedkeuring heengegaan: Jij hebt het haar moede gemaakt.

Wel, je bent een overheerlijke tante! Je bent nu immers veel te oud en te lelijk om nog eens te trouwen; wat zal je met jouw geld doen? Meenemen? Loop naar de hel. Ontfer het kind? zij heeft genoeg. Procederen? Ei spreek eerst de advocaat naast de Gouden Ketting eens. Als die het u aanraadt, hier is je man.

Spreek niet van haar kwaad humeur. Zij is maar al te zoet van aard en te toegefelijk.

Zo zegt de brave weduwe Willis en ieder die het lieve kind kent. Doch wie Satan kan met zo een paar oude meerkatten omgaan, als jij en Brecht?
Ik wil geen krabbel meer van u ontvangen,

zo u u niet bekeert, *daarom wordt alles in eens afgedaan door*

Abraham Blankaart

²⁴ *fekel (van feeks), fekelkous (als in zeurkous)*

20^e brief: *de heer Abraham Blankaart aan mejuffrouw Sara Burgerhart*

Waarin Sara van haar voogd hoort dat er geld onderweg is voor fatsoenlijke kleren (maar vooral niet te wild en opzichtig) en voor het kostgeld.

Lieve Kind!

Mijn boekhouder, de oude goede Peterszen, zal u het geld brengen, dat ik u toezend: het bedraagt duizend gulden. Koop er al van, wat u nodig hebt om in ordentelijke gezelschappen te gaan. Maak drie sakken²⁵ of hoe heten die vrouwengewaden, zoals uw moeder en grootmoeder droegen. Koop alles wat er bij hoort; maar niet opzichtig of wild; nu, ik vertrouw alles goeds van u.
U moet het eerste half jaar vooruitbetalen; ik wil geen verplichting op dit stuk. Leg

het wel aan en als ik u zie, toon mij dan eens, hoe u 't besteed hebt. Hoor, meid, zo je 't wel aanpakt, heb jij geld genoeg; zo niet, dan is 't gauw op.
Schrijf mij of je het goed hebt. Vrees God, leef betamelijk en bedenk dat u daar twee ouders in de hemel hebt, die u te zijner tijd hopen weer te zien. Nacht, beste kind, *ik ben uw toegenegen voogd*

Abraham Blankaart

²⁵ *japonnen*

21^e brief: mejuffrouw Sara Burgerhart aan de Heer Abraham Blankaart

Waarin Sara beschrijft hoe opgelucht ze nu woont in het pension van de goede weduwe, waar ze een kamer deelt met Letje Brunier. Kort vermeldt ze nog de broer van Letje, Jacob Brunier, een lieve meidengek wiens aanwezigheid ze goed kan dulden 'omdat ze niets groots van hem verwacht'.

Ook wordt de familie Willis genoemd; de weduwe Willis die Sara als een moeder ziet, Naatje Willis die Sara's verstandigste vriendin is, en Willem Willis die Sara als haar broer beschouwt, maar ook als een jongen 'die de wereld niet zal veranderen'.

Geëerde Heer en Voogd!

Ik kan u niet uitdrukken, hoe dankbaar ik u ben! De oude goede Peterszen heeft mij duizend guldens overhandigd; en nu zal ik mij voorzien van 't nodige; u weet wel, papaatje-lief, jonge meisjes hebben vele onnodige dingen hoog nodig, broodnodig. Men moet immers doen als een ander, indien 't niets om 't lijf heeft? Hoor, ik hou graag van wat moois, doch vind geen moois in dolligheden.

Ik ben volmaakt gezond en zo vrolijk als een vogeltje. De dames houden allen veel van mij en ik van hen. Wij leven niet als bij tante, maar ik geloof niet dat wij ongeregeld leven. De weduwe is de

goedaardigste vrouw van de wereld en ik geloof waarlijk, dat zij, uit zwakheid, iets door de vingers zou zien, wat zij liever niet had. Mijn vriendin Letje en ik hebben tot heden maar één kamer en zijn altijd bij elkaar. Haar broer, Jacob Brunier, die ergens een betrekking heeft, houdt veel van ons en heeft mij verzocht, de eer te mogen hebben om mij bij gelegenheid hier en daar eens te brengen met zijn zuster. Mejuffrouw de weduwe zegt mij, dat hij, zoals de hedendaagse heren nu zijn, geen kwade jongen is. Ik ken hem nog maar weinig; ik denk dat hij meer modieus vernuft, dan ouderwets oordeel heeft. Hij

is een meisjesgek, die altijd wat aan de hand heeft en die ik heel wel kan dulden, omdat ik niets groots van hem verwacht. Ik houd ontzaglijk veel van mijn mama Willis; O, Mijnheer Blankaart, dat is een vrouw! zo lief, zo minzaam, zo toegefelijk omtrent jongelieden. Mijn vriendin Naatje is een braaf, verstandig mens, die ik zeer hoog waardeer en die mij altijd het beste voorhoudt. Willem is mijn broer, om het

zo te noemen; een beste jongen, doch ik geloof niet, dat hij veel ketterij in de wereld zal brengen; mogelijk oordeel ik verkeerd. Geen blijder bericht, dan eens te horen: «Ik kom thuis, Saartje.»

Leef gelukkig en laat ik u mogen verzekeren dat ik ben

Uw liefhebbende en gehoorzame Pupil en Dienares,

Sara Burgerhart

22^e brief: mejuffrouw Sara Burgerhart aan mejuffrouw Anna Willis

Waarin Saartje haar vriendin Naatje laat delen in haar blijdschap over haar nieuwe leven, met nieuwe kleren en nieuwe mensen om zich heen.

Waarde Naatje!

Lees de brief, die mijn waarde, mijn geëerde voogd mij schrijft en heb dan eens de moed om te durven denken, of ik wel al te blij, al te vergenoegd zijn kan. Gisteren heb ik een begin gemaakt met mij, voor eigen rekening, uit te dossen; want tot nog toe ben ik als de raaf in de fabel²⁴, opgeschikt met de veren van Letje. Eerst verscheen, op mijn hoog-vorstelijk bevel, Monsieur Evrard, koopman in allerlei stoffen, vergezeld van een stuk van een petit-maître²⁵, die gebukt ging onder enige pakken kostelijk textiel. Al de stukken werden losgemaakt en weldra zag

ik al de stoelen, de commode, de bureau, ja zelfs de twee speeltafeltjes, bedekt met de schoonste stoffen! Bekoord door dit heerlijk gezicht, belde ik en zei aan onze knecht: Frits, vraag aan de dames, of zij eens bij mij gelieven te komen. Ogenblikkelijk traden zij binnen. Na een hele menigte buigingen en complimenten bezagen zij alles met genoegen. Onze goede weduwe en ik kozen juist dezelfde stukken, die het kostelijkst, maar ook het minst zwierig waren. Nauwelijks was de koopman weg, of de jonge heer Brunier kwam zijn zuster bezoeken. Hij is een grote, lange,

fletse, blonde lummel van een jongen, zo net gekleed, dat het zo niet te zeggen is, in een jasje met zilveren gespen, O zo mooi, zo mooi! «Coos,» zei Letje, «jongen, had je nu wat eerder hier geweest, dan zou je gelegenheid gehad hebben om uw *goût*²⁶ te tonen. Onze Burgerhart heeft een hoop moois gekocht.» - «De smaak,» hervatte hij, «van mejuffrouw Burgerhart (zich tegen mij met neergeslagen ogen buigende) «is zo exquis, dat zij mijn oordeel wel kan missen.» Toen bekeek hij alles, schoof zijn hand onder alles, prees alles en zei nog wat wartaal over mij, waar het mij niet eens op lustte te antwoorden.

Men stelde een ombertje²⁷ voor. Broer zag wel, dat hij niet stoorde; wij speelden, een stuiver per fiche. Dat' s toch netjes?

Onze waarde Buigzaam hielp mij, maar breide onderwijl inplaats van spelen: wij aten koekjes en kregen lekkere anijsmelk er bij. Om elf uur ging broer weg, na Letje hartelijk gekust en ons allen gegroet te hebben; O, wat ben ik van die dag voldaan! Ziedaar, Naatje, zo eenvoudig, zo aangenaam leven wij. Zeg mij, wat u er van denkt. *Groet uw moeder met eerbied voor mij en bemin toch Uw Vriendin,*

Sara Burgerhart

²⁴ Bedoeld is de raaf in de fabel van Aesopus, die pronkt met andermans veren • ²⁵ hier: een opgedofte ijdeltuit • ²⁶ (Frans) smaak •

²⁷ omber = ouderwets kaartspel voor 3 personen

23^e brief: *mejuffrouw Anna Willis aan mejuffrouw Sara Burgerhart*

Het kon niet uitblijven. Naatje is het goede geweten van Sara en ze spreekt haar bezorgheid uit over de ijdelheid en het oppervlakkige gezelschap waar Saartje zo verrukt over berichtte.

Lieve Vriendin!

Ik merk uit uw laatste brief, dat uw lot geheel veranderd is: uw kleding, uw omgang met anderen, uw levenswijze, alles is veranderd, uitgezonderd uw goed, onschuldig hart! Vol vrees voor dat hart,

schrijf ik dit.

Ik begrijp wel, dat u er elegant zult uitzien: dat de dames u helpen in het maken van deze beuzelingen, geeft mij een goed denkbeeld van hun vrouwelijke

handigheid. Vrouwen, die zich om onze bezigheden schamen, verdienen wel, dat men zich voor haar schaamt. Dat de heer Brunier zijn zuster bezoekt, is goed, is minzaam, maar komt hij wel om haar? Is het ook om mijn mooi vriendinnetje? «Och, zegt u, daar onderzoek ik niet naar.» Goed, ik ook nog niet: vooral als hij niets meer is, dan een modegekje. U weet, dat ik, bij gelegenheid, wel eens speel²⁸, maar ik heb toch geen zin in die dag, waarover u zo voldaan bent; ofschoon

ik beken geen spatje kwaads te kunnen zien in alles wat u, stoute meid, zo raar bij elkander optelt.

Mijn waarde Saartje, overweeg zelf wat u doet, wat u nalaat: ga eens na, wat u doen kunt, doen moet, in uw jaren, in uw omstandigheden en als u dan over uzelf voldaan bent, zal het ook zijn, Uw vriendin en Dienares

Anna Willis

²⁸ hier: kaartspel

24^e brief: *de broeder Benjamin aan de Heer Abraham Blankaart*

Waarin Broeder Benjamin het opneemt voor zijn geloofsgenote Suzanna Hofland. Met veel Bijbelse termen wil broeder Benjamin, (een slagersknecht met een 'onoverwinbare afkeer van alle lichaamsarbeid' en met een religieuze achtergrond want zijn moeder was schoonmaakster in een kerk), indruk maken op Abraham Blankaart.

Men Heer!

Jij hebt ons, ons volk, en onze weg beroerd en ofschoon de zusters zich alles zouden getroosten in stille zuchten, zo voel ik mij gedrongen om het voor hen, de goede zaak en mij zelf op te nemen, omdat ik haar stichter en huisbezorger ben; al ben jij een groot heer, ik zal jou tonen, dat

ik op de muren van ons huiselijk Sion²⁹ geen stomme hond ben; mijn geblaf zal je doen zien, dat ik geen indringer, geen bemoeial ben, maar dat ik een wettelijke roeping heb. Nou ja; m'n vader liet me

²⁹ bijbelse plaats •

de slagerij leren; 't was een werelds man, een schoenlapper; maar m'n moeder was evenwel in kerkelijke bediening, want zij was een der kerkenschoonmaaksters; en had m'n vader het niet belet, zij zou mij op de studie gedaan hebben; doch hij vroeg altijd, «of zij dan razende gek was;» de middelen ontbraken en ik had een grote mate van ziels- en lichaamsvermogens en veel meer trek tot geestelijke, dan tot slagerlijke arbeid. In mijn onoverwinbare afkeer van alle lichaamsarbeid hoorde ik mijn roeping tot een ander ambt; ik was gehoorzaam, ik katechiseerde³⁰ de kinderen en de vrouwtjes uit mijn buurt voor een mondvul eten, want de arbeider is zijns loons waardig. Dus raakte ik ook bekend met de vrome juffrouw Hofland, die u als een andere Saulus³¹ vervolgt. Ik slijt vele opgewekte uurtjes met haar. Nu weet jij, wie ik ben; maar jij bent een Atheïst³², een Armiaan³³ een Sociniaan³³; ja je bent, mag ik met ruimte zeggen, een Deïst³³. Jij bent een voorstander van alle goddeloosheid, jij staat een dartel hellewicht voor; dat doe jij, ja dat doe jij. Jij weet ook wel, dat juffrouw Hofland, als een echte dochter van Gaaijus³⁴, de noden der Heiligen vervult en jij onthoudt haar heur geld; zodat jij een kerkrover bent; ja, dat ben jij. Zo, heeft

Saartje geen driehonderd guldens verteed? wel nou toon je alweer jou werelds hart. 't Is waar, wij hielden het meisje in een Christelijke soberheid, wij kleedden haar stemmig; ik weet ook beter dan jij, hoeveel zij 's jaars aan voedsel en deksel nodig had; honderd rijksdaalders! - maar hoeveel heeft de goede juffrouw wel gezucht over dat baldadig kind der zonde, hoeveel tranen heeft zij geschreid, hoeveel gebeden heeft zij voor haar arme ziel gedaan, hoe dikwijls is zij ziek geweest door al dat tobben! kost dat alles geen tijd en zorg? of denk jij dat alles voor niets te hebben? Neen, jij zult, jij moet er voor betalen. Maar zo ben jelui; in 't aardse kun jelui rekenen en cijferen; maar in 't geestelijke ben jelui blind; maar juffrouw Hofland zal haar geld hebben, ik zal u dwingen; ik - vrees voor mij ... Wij hebben in deze godvergeten stad nog onze duizenden. Wee, wee, die de vinger tegen ons opheft!... Wij ijveren voor de vromen en onze haat is heilig; dit wee betekent veel, als het wordt uitgeboezemd door een man als is uw ware Vriend,

Benjamin

³⁰ gaf godsdienstles aan • ³¹ christenvervolger •

³² godloochenaar • ³³ ketter,

³⁴ bijbelse figuur, reisgezel van de apostelen.

25^e brief: *de Heer Abraham Blankaart aan de broeder Benjamin*

Met een kort helder antwoord op de dreigende taal van broeder Benjamin.

Verachtelijke kaerel!

Ik reken mijn knecht te goed om u te schrijven; daaraan bent u de eer, die ik u thans doe, schuldig. Zeg, fraaie kwant, dit aan uw opdrachtgeefster: «dat zij zich stil houde, of dat ik haar alles, dat zij 's jaars, boven de honderd rijksdaalders, ontvangen heeft, zal afpakken.» Ik daag haar voor de rechter. Laat zij daar haar leverantie van zuchten, tranen en gebeden inleveren, om

te zien, hoeveel haar voor elke twintig stuks zal worden toegewezen.

Houd u stil, of 't zal niet goed met u gaan. Ik meen u, en nog enigen uws gelijken, zodra ik in Holland kom, voor mijn rekening, aan vast werk te helpen; en dit dreigement zegt veel in de pen van een man als

Abraham Blankaart

26^e brief: *mejuffrouw Sara Burgerhart aan mejuffrouw Anna Willis*

Waarin Sara haar nieuwe huisgenotes voorstelt: - Aletta (Letje) Brunier, een mooie, ietwat oppervlakkige, lieve jonge vrouw, iets ouder dan Sara maar in alle opzichten net iets onvolwassener. - Cornelia Hartog is al in de dertig, heeft een mannelijk uiterlijk, is slordig maar zeer ontwikkeld in allerlei 'onvrouwelijke' vaardigheden, en ze vindt alle Nederlandse gedichten 'vodden'. - Charlotte (Lotje) Rien du Tout (haar achternaam is chique Frans voor

'niemendalletje') tenslotte is een mooie maar wat zwaar gebouwde, jongedame met een chaotisch karakter.

Hooggeachte Vriendin!

Ontvang mijn dankbaarheid voor de waarde brief, die ik gisteren ontving. Ja, ik zie dat u mijn vriendin bent; u stelt belang in mij; en u bent altijd zeer verre vooruitziende. Ik geniet hier zo vele beleefdheden; de weduwe toont, dat zij mij liefheeft; ik vind in haar en in Letje zoveel goeds.

Letje is drie jaar ouder dan ik, welgemaakt, bevallig, blank, fijn van trekken, tamelijk fraai: leeft zonder veel nadenken, heeft echter de geschiktheid om beter te worden. Zij heeft verstand, maar goedaardigheid is de grond van haar karakter. Zij leest graag, zit nimmer niets te doen. Al wat uit haar handen komt, is keurig. Zij schrijft een schoon handschrift, zingt, speelt, doch niet zo goed als Saartje, durf ik haar toestaan, op het clavier. Zij slentert met Cootje overal heen en is dus bij vele jonge heren wat al te bekend. List en schijnschoon zouden haar ongelukkig kunnen maken. Zij acht juffrouw Buigzaam, spreekt van niemand kwaad, is beleefd tegen de twee dames, minzaam omtrent de bedienden, milddadig jegens de armen, kortom, naast u, mijn Willis, wens ik haar tot mijn vriendin. Indien zij weinig godsdienstige kennis heeft, vraag ik, heeft zij wel zo gelegenheid gehad om die te krijgen als wij? Kan ik haar nog niet van veel nut zijn? Juffrouw Cornelia Hartog is in de dertig, zo zegt zij zelf, en ik geloof het ten volle. Zij is lang, mager, heeft een mannelijk voorkomen (dat ik zo haat in een vrouw);

haar ogen staan mij ook niet te breed aan. Zij staan mij te gluipig, te achterhoudend en, lieve hemel! wat heeft een brave meid toch te verbergen? Haar stem is grof, zwaar, onaangenaam. Zij spreekt bij schokken, nu veel, dan geen enkel woord. Zij is droevig nieuwsgierig, maar zij kan mij niet uithoren; ik ben afkerig van haar. Haar snuifdoos en zakdoek zijn altijd in haar handen. Ik geloof niet, dat zij iemand kan beminnen buiten haar schoothond. Zij gaat veel uit, ook naar de kerk; kent vele grote lieden, wordt er dikwijls bij uitgenodigd; leest geleerde auteurs, in vier of vijf talen. Zij is ook ervaren in vele, mag ik het zo eens noemen, onvrouwelijke kundigheden en krijgt veel brieven van geleerde mannen. Zij wil bij ons zich een meerderheid geven, die wij haar graag laten: met één woord, juffrouw Hartog is een savante³⁵ van de allernaangenaamste soort, die alle dichters, rijmers en alle Nederlandse poëzie vodden noemt. Nu over juffrouw Charlotte Rien du Tout: zij is tamelijk mooi, een brunette, groot en gezet, een weinig ouder dan Letje. Zij heeft geen karakter: geen uur is zij dezelfde. Nu zit zij tot twaalf uur ongekleed, dan is zij voor dag en dauw in volle orde en zit ons met het ontbijt te wachten; want wij ontbijten met elkaar, behalve onze wijsneus, die het meeste geld verteert, en daarvoor veel grillen wil ingewilligd hebben. Lotje slaapt nu eens tot elf uur, dan zit zij de nacht op, afschoon zij niets

doet, of te doen heeft. Nu drinkt zij een glas water, dan weer Engels bier. Zo is zij in haar nachtkleding en binnen één ogenblik vliegt zij gekleed de deur uit. Nu is zij de gediensigheid zelve, dan is het haar fatsoen te na, een theedoekje aan te reiken. Vandaag geeft zij een gulden aan een arm mens; morgen «mag de luie bedelaar werken, hij krijgt geen duit, geen speld.» Nu sjouwt zij onze grote kat op haar schoot, al heeft zij een kostelijk kanten schortje voor; dan mag Jillis niet met zijn pootjes tegen haar opstaan. Nu koopt zij een hele galanteriekraam, straks verkwanselt zij alles, of geeft het weg. Nu haalt zij Brunier aan als een mal meisje; dan zegt zij hem nauwelijks goede dag. Zij had in haar twee vorige logementen het zeer goed, maar zij vertrok, enig en alleen om eens te veranderen; en zij zou wel willen, dat onze brave weduwe dikwijls van bedienden veranderde: «altijd dezelfde gezichten,» zegt zij. Een kleinigheid maakt haar kwaad en ook weer goed; wij storen

er ons ook niet aan. Zij heeft een oom, die haar veel goed doet; die wil volstrekt, dat zij hier blijft. Zou die oom dat willen, Naatje, als de weduwe geen braaf mens was?

Ziedaar, daar hebt u ons huisgezin. Is hier zoveel gevaar voor mij?

Waak over mij, mijn vriendin; maar oordeel vriendelijk over mijn huisgenoten;
wees tederlijk gegroet van Uw Vriendin

Sara Burgerhart

P.S. Deze namiddag kwam hier zekere heer Hendrik Edeling, met Brunier, die Letje tot een wandeling verzocht. Kent u zo een man? 't Is een schoon jongman, die wel het contrast schijnt van Coö. Hij heeft met de weduwe enige ogenblikken gesproken. Zij was zeer aangedaan toen zij binnen kwam: meer weet ik niet.

35 *gestudeerde vrouw die weinig vrouwelijke eigenschappen heeft*

27^e brief: mejuffrouw Maria Spilgoed aan de heer Abraham Blankaart

Waarin Maria Spilgoed (de weduwe Buigzaam), waarbij Sara nu in pension zit, zich voorstelt aan Abraham Blankaart. Zij is dol op Sara, maar ziet wel het grote risico van Sara's levendigheid en 'zucht tot uitspanningen' (oftewel behoefte aan vermaak)

Wel edel Heer!

De lieve juffrouw Sara Burgerhart heeft, zoals zij mij verzekert met goedkeuring van u, Mijnheer, in hoedanigheid van voogd, haar verblijf bij mij genomen. En zij heeft geprobeerd mij bij haar komst zes maanden vooruit te betalen, in uw opdracht. Ik twijfel aan deze beide gezegden niet in 't allerminste. Het zou mij echter zeer aangenaam zijn, indien u, Mijnheer, zo goed zo willen zijn om mij door enige regels te doen weten, dat u ten volle content bent met de keuze, die juffrouw Burgerhart te mijnen opzichte heeft gedaan, en mij te ontslaan van geld vooruit te ontvangen. Ik laat de voorwaarden geheel aan u; uw inborst is mij door de zoete vluchteling genoeg bekend.

De ongevallige omstandigheden, waarin ik mij, sedert de dood van mijn man, bevond, die juist de beste kostwinner niet was en die mij weinig naliet, heeft mij genoodzaakt, iets bij de hand te nemen, omdat ik geen hart heb, dat in staat is om mij van trotse bloedverwanten afhankelijk te maken. Het bestaan, dat ik uitkoos,

zou mij al mijn rampen doen vergeten, indien al mijn dames Burgerhartjes waren. Evenwel, ik klaag over niemand; maar dit meisje is een engel. God geve, dat zij altijd in goede handen moge vallen. Haar levendigheid is bekoorlijk; doch sommigen zouden wel eens voor dartelheid aanzien wat niets is dan een overdreven vrolijkheid. Haar zucht tot vermaak is ook zeer sterk: 't is of zij haar schade inhaalt: Juffrouw Hofland heeft haar al te streng gehouden; zij gaat veel uit, doch niet dan met hupse jonge lieden. Ik hoop maar, dat zij met zoveel achting als zij verdient, in de huwelijks haven zal aanlanden.

Ziedaar, Mijnheer, hetgeen ik mij verplicht vond aan u te schrijven, buiten haar weten: mijn knecht zal deze aan uw huis bezorgen, omdat ik uw adres te Parijs niet weet en er ons meisje niet naar kan vragen.

*Ik ben met eerbied, Uw ootmoedige
Dienaresse,*

Maria Buigzaam,
Wed. Spilgoed

28^e brief: *me*juffrouw Anna Willis aan *me*juffrouw Sara Burgerhart

*Waarin Naatje meldt dat ze voorlopig
Sara niet kan bezoeken omdat ze naar het
verre Rotterdam vertrekt, waar haar tante
ernstig ziek is.*

Waarde Saartje!

Net toen ik mij nederzette om u te schrijven, ontving mijn lieve moeder een brief uit Rotterdam, met het treurige bericht, dat haar enige zuster, mijn geëerde tante Betje, zeer gevaarlijk ziek is. Mijn moeder is zeer bedroefd; u kent haar; maar zij brengt met de grootste bedaardheid alles in gereedheid en Willem is reeds een rijtuig regelen. Zo hij van 't kantoor kan, zal hij ons brengen.

Ziedaar, zo ongevallig is het leven, zo dwaas zijn onze plannen. Nog geen uur geleden meende ik u te melden, dat ik van plan was om u bij de eerste gelegenheid eens te komen zien en met mij een gehele dag mede te nemen.

Schrijf mij dikwijls; mijn adres sluit ik bij. Blijf in alle opzichten u zelf waardig.

Ik ben met alle genegenheid, Uw Vriendin,

A. Willis

30^e brief: de heer Hendrik Edeling aan zijn broeder Cornelis Edeling

Waarin de jongeman Hendrik Edeling aan zijn broer en beste vriend Cornelis schrijft dat hij dodelijk verliefd is, en hoe hij deze betoverende Sara heeft ontmoet.

En passant helpt hij, op aanraden van Jacob Brunier, de weduwe Buigzaam uit de klauwen van een schuldeider.

Waarde Broeder!

U wilt altijd dat ik dikwijls en lange brieven schrijf; dat ik u al het stads- en beursnieuws meld. Maar, zo u mij nu toestaat over mijzelf te schrijven, zult u een recht geducht lange brief hebben.

Ik ben, sedert gisteren, ongemakkelijk, onrustig, ziek; voer niets uit, schrijf nu een paar regels in 't grootboek en sla het weer toe; sla een rekening op en kan de getallen

niet onthouden; pak de dwarsfluit, blaas een noot of tien, leg haar neer; trek mijn kamerjas uit, kleed mij, en blijf in huis; nu ben ik duizend mijlen van de plaats waar ik zit, dan geen zes grachten van ons huis; nu vliegt mij 't bloed in 't aangezicht, dan zie ik zo bleek als de muur. Wat kan dit alles zijn, zo ik niet dodelijk verliefd ben?

Voorleden Maandag vroeger dan naar

gewoonte gedaan hebbende, ging ik het huis uit, met de bedoeling om eens te gaan zien, welk toneelstuk er gespeeld werd. De schouwburg was vol, en ik meende heen te gaan, toen een zeer vriendelijk jong heer opstond en mij op de derde bank een plaats, die hij over had, aanbood. Ik nam dit heus voorstel aan. Ik vond smaak in zijn gesprekken, die, hoewel niet zeer interessant, echter goed waren. In het uitgaan van de comédie verzocht ik hem, of hij in herberg de Zwaan mijn gast geliefde te zijn (u weet, Keesje, dat vader niet gaarne overvallen wordt), 't geen hij recht gulhartig aannam. Wij soupeerden tezamen; ik vond hem, voor een heertje van de mode, heel wel en toen ik hem over de handel en onze hachelijke koloniën onderhield, bekende hij openhartig, dat hij, die een fatsoenlijk ambt had, zich daarop toelagde en weinig koopmansverstand had, maar dat hij wél kon opmaken, dat de tijden kritiek waren. Ja, zei ik, menig eerlijk man is met zijn onbelegde geld verlegen. Ik heb ook een sommetje, dat ik gaarne uitleende tegen behoorlijke rente. «Mijnheer,» hernam hij, «ik hoop dat u mij niet voor onbescheiden zult aan-zien, wanneer ik u zeg, dat ik u gelegenheid kan geven, om een honderd ducaten veilig uit te lenen en tevens een ordentelijke weduwe grotelijks te verplichten. De dame, die ik beoog is, door het slechte gedrag van haar man, geruïneerd, maar heeft, door haar verstandige schikkingen, reeds alles afbetaald, op die som na, waarover een rijke fokkerd haar zeer lastig is. Mijn zuster

is daar gelogeed, met nog drie juffrouwen en heeft mij dit met tranen in de ogen verhaald: wij zijn niet rijk, anders zou ik mijzelf dat genoeg bezorgen. Vervolgens zei hij mij haar naam en beloofde mij om er de volgende dag eens met mij aan huis te gaan. U kent mij; meer zeg ik niet. Mijn hart is, God zij dank, geen laag bekrompen hart. Ik ging met hem daar aan huis, onder voorwendsel van zijn zuster tot een wandeling te verzoeken. De jongen houdt veel van haar, iets dat mij ook in hem wel bevalt. De weduwe ontving ons met dat voorkomen, 't welk fatsoenlijke vrouwen zo achtenswaardig maakt. Ik zag, dat zij veel moest geleden hebben, dat zij zorgen had. Ik verzocht om de eer te hebben van haar een paar ogenblikken te spreken. Brunier ging bij zijn zuster. Stel u mijn verlegenheid voor! Hoe moest ik over geld met een kiese vrouw spreken? ... ik moest echter. «Mejuffrouw,» zeide ik, «alle mensen zijn niet billijk; zekere vrek valt u lastig om een kleinigheid, dat spijt mij; wij kooplieden horen alleen maar van geld; ik ken die man. Maak mij zo gelukkig van deze honderd ducaten, die ik niet beter weet uit te zetten, van mij aan te nemen en ontdoe u van zo een knaap. Ik heb thans geen tijd om het contract te schrijven, mijn naam is Edeling.» Ik legde het geld in haar schoot. Zij was zo aangedaan, dat zij weinig zeggen kon; maar haar schone ogen spraken de eenvoudige taal van dankbaarheid. Brunier kwam even in de kamer, om te zeggen dat zijn zuster niet ging wandelen, waarop de goede dame ons verzocht thee te drinken. Toen zij mij

in de eetkamer leidde, zag ik een juffer, die mij, op datzelfde ogenblik, geheel en al en voor altijd overmeesterde. Ik stond een ogenblik als een beeld, maar herstelde mij in zoverre, dat ik het gezelschap kon groeten. Waarlijk, mijn knieën knikten onder mij; 't was, op mijn woord, juist of ik een elektrische schok door mijn ziel voelde heen horten. Ik zag niemand dan deze bevalligheid. Zij zat, huiselijk gekleed, en druk bezig met het knopen van manchetten. Hemel... en zij heeft geen broer. Voor wie maakt zij die dan?

De weduwe gaf gelegenheid om haar lieve kind, zoals zij deze engel noemde, beter vertoning te doen maken. Ik zag, dat zij een gevoelig hart en gezond oordeel had, hoewel zij over de fraaiste zaken met de bekoorlijkste losheid en ongedwongenheid zomaar voortpraatte. Broerlief, deze vrouw, of geen vrouw! U weet mijn sentimenten op dat vlak. Nu heeft mijn hart dat gevonden, waar het dus lang naar zocht. Het lieve meisje is de dochter van de heer Burgerhart: zij is ouderloos. De achtenswaardige weduwe heeft zich genoodzaakt gezien juffrouwen te logeren; mijn beminde is een daarvan. Het begon te regenen en wij bleven zo al, ongemerkt, tot dat de bescheidenheid ons gebod te vertrekken. Dat afscheid! och, wie niet verliefd is, kan het niet beseffen. Ik kan haar niet weer van mij afgezonderd beschouwen. Maar voor wie zijn toch die manchetten?

Thuis komende, ging ik, gewoontehalve, aan tafel: maar ik had geen honger. Ik draaide het zo behendig, dat ik op het

onderwerp van de thee kwam en sprak van op speculatie te kopen. «Is er niet een koopman in thee geweest, die Burgerhart heette, vader?» - «Ja, Hendrik, dat was een braaf man, ik heb hem veelmaal op de beurs gesproken; zij zeggen, dat zijn dochter, een losse, wilde meid, haar tante, een zotte kwezel, waar zij bij inwoonde, ontlopen is en nu ergens, waar weet ik niet, inwoont, bij lieden waar veel losse knapen invliegen; zo zij 't verbruikt, zal 't mij spijten, om haar brave ouders en om de kleuter ook: ik heb ook nog groen koorn op 't veld³⁶.» Meer durfde ik niet vragen. Brunier kan ik niets toevertrouwen, ik ken hem niet genoeg en zijn berichten zijn, vrees ik, zo wild als oppervlakkig. Dit weet ik, dat zijn zuster de bijzondere vriendin is van mijn beminde. Zij scheen een zeer bevallige, zoete juffer; maar, zoals ik zeide, ik had geen ogen dan voor mijn Burgerhart.

Ik vrees alles. Ik vrees, dat zij in zulk een man als ik ben, geen smaak zal hebben. Ik vrees, dat haar hart niet meer vrij is. Ik vrees, met één woord, voor alles wat mij dit juweel zou kunnen ontroven! Troost, raad, help mij.

Ik ben geheel de hare, doch altijd de broederlijke vriend van mijn beste broeder. Schrijf spoedig.

H. Edeling

³⁶ Ik weet wat het is, ik heb ook nog ongetrouwde kinderen.

33e brief: mejuffrouw Suzanna Hofland aan mejuffrouw Cornelia Slimpslamp

Waarin Suzanna Hofland aan 'zuster Slimpslamp' beschrijft hoe haar dienstmeid Brecht Saartje op straat heeft zien lopen met een jongeman 'dat het een schande was'.

Zuster Lief!

Het spijt mij zeer, dat ik de Satan maar niet met onze Sara heb laten begaan. Ik moest niet zoveel op mijn eigen krachtjes gesteund, maar wat meer vrome list gebruikt hebben. Broertje Benjamin had er een dieper inzicht van; dat merk ik nu. Nu kom ik op de zaak, waarover ik u wilde schrijven. Daar het onze Brechtje Sara gezien, met een jong, wild Heer; zij geloofde, dat het een uit de kommedie was; en zij was nog veel lichtvaardiger opgeschikt dan de pop van Pieterneel, waar je me eens van schreef. Zij was een meter hoog gekapt. Haar japon (ja, zo een duivels kleed heb ik ook nog in mijn natuurstaat³⁷ gedragen) was opgestrikt.

Ze had witte zijde kousen aan; denk, zusje, witte zijde kousen, en kerjeusde³⁸ schoenen; en an der orlosie bungelde een hoop nesten en voddens. Ze liep net als de Hoer van Babel met die monsieur gearmd. Zij fluisterde, Brecht zag het duidelijk, hem wat in, en toen keek hij de meid aan, en lachte dat het een schande was. Hoor, Kee, ik ben somtijds nog al bezwaard over

haar; maar Broertje weet mij zo tot rust te brengen. Moet jij niet ietwat hebben, Sannetje, zei hij, om je klein te houwen? Maar, zusje, je hebt mij zo dikwijls in gemoedsgevalletjes raad gegeven, en Salomon zei: «twee zijn beter dan een.» Eilieve, wat moet ik doen? Broeder Benjamin wil dat ik met Blankaart procedeer, zo hij mij niet tot de laatste duut betaalt, volgens de conditie met haar moeder gemaakt. Al haar bezit is hier ook nog, al de kleren en zo voorts van haar moeder, die een prachtige vrouw was; en al het gemaakte zilver; maar dat evenwel te verdonkeren: hoe zal dat gaan? Blankaart is een droevig schepsel om mee te handelen; hij zou mij, och ja! schandaal aandoen: en evenwel, het hellewicht verdient zoveel goed niet; zij zou het ook tot haar bederf gebruiken. Het alles over te geven, is ook hard voor 't vlees: 't was evenwel mijn zusters goedje, wil ik spreken. Eilieve, zend mij nog eens het Heilig Onregt van Petrus

³⁷ vóór mijn bekering • ³⁸ sierlijke

35e brief: *de heer Cornelis Edeling aan de heer Hendrik Edeling*

In een troostende en opbeurende brief aan zijn broer die zo lijdt aan liefdesverdriet.

Lieve Broeder!

Ziedaar mijn filosoof, mijn redelijke broeder, hals over kop verliefd. En dat op een meisje, dat hij niet dan één namiddagje kent. Hoor eens, kereltje, is het de mens dan niet zowel bestemd, eenmaal te trouwen, als te sterven?

Loop, Hein, waarom zou dat schatje niet voor u zijn kunnen? Wat drommel weet ik, voor wie zij die manchetten maakt? Knoopt een meisje nooit strikken, of zij moet juist haar woord gegeven hebben? Waarlijk, broer, die gevolgtrekking gaat kreupel.

U bent mijn lieve broer; anders hield ik al mijn *vrouwkundige observatiën* voor mij; niet omdat ik denk, dat het aan een verstandig man meer past om rupsen en vlinders, dan om vrouwen te observeren, maar om die fraaie ontdekkingen toch alléén te bezitten. Luister dan: indien meisjes verstand hebben (en een mooi zottinnetje zal nooit uw vrouw worden), dan vinden zij veel meer behagen in mannen zoals u, dan in die slechthoofden,

waartoe ik de eer heb te behoren: jongens, die haar slechts amuseren; jongens, die nog niet half zoveel verstand hebben als zij zelf. Zij zijn wel gemeenzamer met ons, doch dat is, omdat wij niet gevaarlijk voor haar hart zijn. Zo uw meisje bij haar bevalligheid ook gezond oordeel heeft, dan zullen uw opwachtingen niet tevergeefs zijn. Wat henker! u bent een knap kerel, hebt Hollandse benen en Franse tanden, bent gezond en sterk, kleedt u wel, hebt een goede opvoeding gehad. Uw ernst is u natuurlijk en dus niet droog. U komt niet, als een malle, rijke Amsterdammer, met de houding van een toneelprins in een kamer. Liflaffen³⁹ kunt u niet, maar u bent altijd beleefd. Kort gezegd, ik zie in uw geval niets, dat naar hopeloosheid zweemt.

Wat raad ik u? Dit: tracht de juffer nader te leren kennen; zo haar hart niet vrij is, u kent uw plicht. Zo zij niet voldoet aan uw verwachting, u verstaat uw belang; maar is

³⁹versierpraat

zij vrij en verdient zij uw achting, zit haar achter de vodden.

Hoe het zij, uw broeder is uw vriend. Al wat hij voor u doen kan, zal, wil, moet hij doen. A propos! Hetgeen u om-trent die waardige vrouw gedaan hebt, verwachtte ik van u; ik benijd u met dit alles deze

gelegenheid. Hemel! Broerlief, mijn hart klopt op het zalig denkbeeld: ik heb een ongelukkige geholpen ... Nacht beste jongen.

Ik moet aan 't studeren.

t.t. Cornelis Edeling

36^e brief: *mejuffrouw Anna Willis aan mejuffrouw Sara Burgerhart*

Waarin de verstandige Naatje haar onbesuisde vriendin Sara waarschuwt voor haar al te gemakkelijke openbare omgang met jongens als 'Cootje' Brunier, waardoor er over haar geroddeld zal worden. Omdat Naatje met haar moeder langer in Rotterdam moet blijven bij haar zieke tante vraagt ze Sara om bij hen thuis kleren in te pakken en die naar Rotterdam te verschepen.

Lieve Vriendin!

Mijn lief schepsel, wees op uw hoede! Ik denk van de heer Brunier niets kwaads; mijn broer Willem zegt, dat hij een goed slag van een jongen is en zijn zaken beijvert. Ik weet wel, dat u hem slechts duldt, omdat u iemand nodig hebt; uw redenen daaromtrent zijn, hoewel wat potsierlijk, echter gegrond. Maar heeft de jonge heer verstand genoeg om zijn nietigheid bij u te zien; verwacht hij niets meer; of is hij zulk een beuzelaar, dat mijn

bevallige vriendin in zijn ogen een vrouw is als alle vrouwen? Kunt u dulden, dat hij, die niet rijk is, om u onkosten maakt? Dat begrijp ik niet, Saartje! Waarlijk, lief, u zult over de tong gaan. Men ziet u altijd met die heer; 't is waar! zijn zuster is altijd bij u, maar men ziet haar lichtelijk voorbij, waar u zich vertoont.

Ik wilde u zo gaarne aan het denken hebben. Uw vermogens zijn te schoon, om die zo te verkwanselen. Het hoofd oogmerk

onzer schepping is zeker niet gelegen in onze tijd te verbeuzelen, maar in ons wijzer en beter te doen worden. Trouwens, dit weet u zelf; dit stemt u ook toe. Leest u niet meer, lieve vriendin?

Nu van wat anders. Toen wij te Rotterdam kwamen, was mijn waarde tante tot aan de rand van het graf, maar sedert drie dagen bevindt zij zich iets beter. God geve, dat het haar wél gaat! Wij verwachten niet om in de eerste zes weken thuis te komen. Tantes ziekte zal van lange duur zijn, naar het zich laat aanzien. Ik zend u hierbij de sleutels van mijn cabinet⁴⁰ en van mijn moeders grootste commode, met verzoek dat u daaruit neemt, wat op het lijstje staat:

wij zijn met zoveel haast vertrokken, dat wij bijna niets medenamen. Groet onze goede meiden voor ons en zo u Willem thuis vindt, hem insgelijks; maar dat denk ik niet, de jongen heeft geen ogenblik tijd en zal nu moeder uit de stad is, niet veel thuis zijn. Schrijf mij veel; ik zal u zoveel schrijven als ik kan. Mijn moeder groet u met minzaamheid; ja, Saartje, ik zou wel jaloers op u worden. De heren Edeling zijn bekend voor brave en zeer rijke kooplieden; meer weet ik niet. *Vaarwel, vriendin,*

A. Willis

⁴⁰ kledingkast

37^e brief: mejuffrouw Sara Burgerhart aan mejuffrouw Anna Willis

Waarin Sara duidelijk maakt hoe goed ze het vindt dat Naatje zo kritisch is op haar gedrag, maar dat er geen reden tot zorg is.

Waarde Willis!

Of ik nog lees? Wel, dat zou ik geloven! Ik ben zelfs de lezeres voor de familie; en onze lieve weduwe heeft een allerkeurigst bibliotheekje. Maar ik heb zoveel over mijzelf te schrijven, dat ik niet aan het schrijven over boeken komen kan. Zeg wat u wilt, mijn Cootje is nochtans een goed kind; het schikt zich zo kostelijk op, om zijn Saartje te behagen en schommelt uit

alle hoekjes en reetjes van zijn armoedig hoofdje al het verstand, dat hij bezit, bijeen, om er mij op te onthalen. En komt u in geen zes weken thuis; O dat 's goed; nu kan ik met mijn held braaf plezier nemen, zonder van u op de vingers te krijgen; Eén conditie! als u ophoudt met grommen, hou ik op met schrijven. Waarom zou ik u

beletten uw talent uit de doek te nemen? U hebt de gave van bedillen en ik die van er mij mee te vermaken en er mijn voordeel mee te doen. Brunier kan zeker nooit mijn vriend zijn in de sublieme betekenis des woords; maar hij kan, als de broeder van Letje, als een ordentelijk jongman, met mij op alle plaatsen komen. «Of hij met die vriendschap tevreden is?» dat weet ik niet en meen er mijn hoofd ook niet mee te breken. Is het niet beter, dat ik altijd met dezelfde jongen wandel, dan, zoals men zegt, met elkeen uitloop? Tut, tut, die onkosten bedragen niet veel, en behoeden hem mogelijk voor duizend kostbaarder zotternijen: nu moet hij wel zuinig zijn, of hij kan niet met ons uitgaan. Hoe ik het goed zal maken; och, zeer gemakkelijk! als hij trouwt, zal ik zijn vrouw een stuk huisraad kopen, tienmaal meer waard dan die kleine uitgaven belopen. Is 't nu wel, mijn deftige Willis!

Vaarwel! ik twijfel niet, of u zult voldaan zijn over de uitvoering van uw verzoek.

Heden, Naatje, hoe raar was het mij, zo als vrouw en voogd in uw huis te dribbelen; wat had ik een wijsheid in het terdege schikken van uw klederen.

Willem, mijn beste Willem, was toevallig thuis. Toen ik hem zei, dat zijn tante wat beter was, kon hij zijn blijdschap niet verbergen; maar toen ik er bijvoegde, dat zijn moeder nog wel zes weken uitbleef, keek hij heel droevig. Die moedergek! ik zou de jongen een kus hebben kunnen geven, zo wèl stond hem dat droevige: maar Willem is geen Coö Brunier. Ik vrees, Naatje, dat uw vermoedens waar zijn. 't Smart mij: want ofschoon ik niemand liever voor mijn broeder had dan Willem, ik zou hem in geen nadere betrekking⁴⁷ gelukkig kunnen maken. Arme Willem! dit maakt mij ongemakkelijk. *Omhels uw moeder voor Uw vriendin,*

Sara Burgerhart

⁴⁷intiemere relatie

39^e brief: de heer Willem Willis aan mejuffrouw Sara Burgerhart

Waarin Willem Willis aan Sara laat weten dat hij verliefd is op haar.

Mejuffrouw, Hoogst Geëerde Vriendin!

Ik: vrees, dat u op mij misnoegd bent. Ach, mijn moeders tweede dochter,

beminnelijk meisje, lieve vriendin, wat heb ik u misdaan? Ja, ik heb u genoeg gezegd,

om u te doen weten, dat ik u bemin; maar, hoe lang heb ik dit geheim gehouden! En hoe moeilijk valt het, een geheim te maken van iets, dat ons, in onze eigen ogen, eer aandoet?

Nu u dit weet, is mijn hart ook veel geruster. Wees maar niet misnoegd op mij; - meer durf ik niet bidden. Ik weet wel, dat ik geen recht heb om iets meer te eisen; maar ik zal mij altijd zo gedragen, dat u over mij zult voldaan zijn; u weet, dat ik geen geestige jongen ben, maar ik kwel ook nooit iemand met mijn vernuft.

Hoe lang heb ik met u omgegaan, zonder te vermoeden, dat mijn liefde voor u iets anders dan behagen en vriendschap was! Ik ben beter onderricht, sedert ik een zeker jong heer niet meer zo vriendelijk kan ontmoeten, dan vóór hij 't geluk had, u overal en te allen tijde te vergezellen. Het bloed vliegt mij in 't aangezicht, als ik u, mij niet eens ziende, ontmoet aan de arm van die jongen. 't Is toch spijtig, mijn lieve Saartje, dat zulke opgeschikte knaapjes, indien zij maar geen buitensporigheden bedrijven, altijd de lievelingen der dames zijn, terwijl ik en anderen, bij gebrek van die kleine aangenaamheden, niet eens in aanmerking komen. «Hoe,» dacht ik voorleden Vrijdag, bij zo een gelegenheid: «Hoe, Willem, als u uw beste kleed ook

aan hebt, en eens fiks gekapt bent, hoeft zich evenwel dan ook een meisje over u te schamen?» Maar wij, arme jongens, moeten ons hart uit het lijf werken op de kantoren: 't komt, aan ons aangenaam te maken, niet eens toe ...

De patroon spreekt van mij weer naar Frankrijk te zenden. Zijn vertrouwen in mij vereert mijn pogingen om hem goed te dienen en ik heb altijd het genoeg, dat hij over mij voldaan is. Hier ontdek ik ook gunstige vooruitzichten. Wie weet, hoe edelmoedig hij omtrent mij zijn zal, wanneer mijn tijd om is. Ik durf zonder uw verlof u niet komen zien. o liefde ... maar waarover klaag ik? ... Evenwel, zo u kon besluiten om mij aanstaande Zondag na de middag die eer te gunnen! Ik zou zo gaarne afscheid van u nemen. U bent immers mijn vriendin? U kent mijn hart. U weet, dat ik geen dan goede oogmerken hebben kan. Evenwel, het staat geheel aan u; dat is billijk; en ik vind er voor mij niets verdienstelijks in (hoeveel het mij kost), dat ik mij in beide opzichten geheel onderwerp aan uw verkiezing. *Ik beveel mij in uw gunstige gedachten en zal altijd met ijver zijn, Uw ootmoedigste Dienaar en Vriend,*

Willem Willis

40^e brief: mejuffrouw Sara Burgerhart aan de heer Willem Willis

Waarin Sara aan Willem laat weten dat ze nog lang niet toe is aan liefde, en dat haar gevoelens voor hem puur vriendschappelijk zijn. Tegelijk geeft Sara in deze brief kritiek op de dubbele moraal in de opvoeding van meisjes in de 18e eeuw

Mijn lieve Willem!

- Zou ik misnoegd zijn? En om wat reden? Omdat een braaf fatsoenlijk jong heer, met wie ik zoveel omgang heb, wiens moeder en zuster mijn hoogstgeachte vriendinnen zijn, mij, eindelijk, op de betamelijkste wijs, zegt: dat ik hem niet onverschillig ben?

Geloof mij, dat ik, tot gisteren toe, nooit er aan gedacht heb, of u mij met andere dan de ogen van een vriend zag. Mijn omgang met u was weinig minder dan zusterlijk en het heeft mij duizendmaal gespeten, dat u mijn broer niet was, ook ten koste van mijn halve bezitting.

Maar nu u mij gezegd hebt, hetgeen u mij zei, mij zonder liflaffen en met zulk een ontroerd gelaat, zei, nu moet ik een andere weg inslaan, omdat ik het mijzelf nooit zou kunnen vergeven, een eerlijk man, die mij beminde, met ijdele hoop de kap te vullen⁴².

Wat kan ik het helpen? Ik ken de liefde niet en heb geen de minste trek om

zulk een grillige zaak te leren kennen, omdat ik volkomen gelukkig ben in de omstandigheden, waarin ik mij bevind. Wel Willem, wel Willem, wie heeft u toch gezegd, dat wij altijd beuzelaars vóór hupse jongens verkiezen? Wil ik eens zeggen, hoe het eigenlijk zit? Wij meisjes worden, meest alle, op een zeer kinderachtige wijze opgevoed. Men schijnt omtrent het bestaan van onze zielen als rechtzinnige muzelmannen te denken: men leert ons de kunst van behagen, en hierom krijgen wij dans- en zangmeesters, enz. Ik beken, dat een meisje ten minste niet gekker zijn moet, dan ik nu ben, om, voor dat zij oud en lelijk wordt, te begrijpen, dat al deze fraaiheden niets zijn dan bijzaak; dat zij net zo goed denken kan als haar broer Piet, haar neef Jan, haar oom Gerrit. Het getal van die meisjes is groter dan men gelooft dat het is; doch wat zullen wij, arme

⁴² te misleiden

zieltjes, evenwel doen, als wij zien, dat onze aanstaande heren en meesters zo verheven van verstand zijn, dat zij ons idoliseren om die beuzelingen. Onthoud dit lesje en doe er altijd naar: dan bent u mijn beste Willem, hoor.

Mijn achting voor u is op uw goed en eerlijk karakter gegrond; en mijn vriendschap hebt u, om duizend goede hoedanigheden, die ik in u, als zoon en broeder, heb opgemerkt. Hou u daarmee

tevreden, want ik verzeker u, dat er niets anders voor u te halen is. Vergeet mij en poog u de liefde waardig te maken van een veel betere vrouw voor u, dan ik ooit zijn kan. Zo u haar bij mij zendt, om getuigenis van u te vragen, dan zal ik haar reden geven om over u voldaan te zijn. U zult mij zeer verplichten, indien u de smart uitwint, die u mogelijk zou gevoelen, als u afscheid van mij nam. *Ik ben Uw ware vriendin,*

S.B.

41^e brief: mejuffrouw Sara Burgerhart aan mejuffrouw Anna Willis

Waarin Sara vertelt over de ernstige ziekte van de weduwe Buigzaam en hoe zij en Letje dag en nacht bij haar gewaakt hebben, terwijl zij zich realiseerden hoe immens veel zij intussen van de weduwe waren gaan houden.

Liefste Vriendin!

Hoevele tranen heb ik in deze laatste drie dagen niet gestort! De waarde juffrouw Buigzaam werd onverwacht dodelijk ziek; de dokter deed haar bij herhaling aderlaten⁴³, wyl zij zeer klaagde over pijn in de zijde. Hemel, wat heeft die vrouw uitgestaan, en hoe dodelijk zwak is zij! Letje en ik hebben haar nacht en dag opgepast; maar dacht ik dat er zulke karakters waren, als die Hartog en Rien du Tout! 't Was of het lieve mens hen geheel vreemd was; de één zei: «Ja, ik

kan niet tegen het waken!» De andere: «Ja, ik ben bang van een dood mens, en wie weet wat er gebeurt!» - Maar genoeg hiervan: zij verdienen niet, dat ik u over haar onderhoud. De familie bekreunt⁴⁴ zich niet om haar en dat juist om dezelfde reden, waarom zij onze hoogachting verdient. Hiervan eens meer.

⁴³ aderlaten is een medische ingreep waarbij bloed wordt afgetapt om de bloeddruk te verlagen. • ⁴⁴ bekommert

Geen uur heb ik haar verlaten; ik heb haar, alsof zij mijn eigen moeder was, bijgestaan, niet kunnende besluiten om dit waardig mens aan de zorg van dienstboden toe te betrouwen. Deze mensen moeten ook de gehele dag voort; 't is billijk, dat zij des nachts rusten. Ik begreep ook, dat het de lieve vrouw aangenaam zijn moest, als zij zag, hoe ik voor haar zorgde, die zij waarlijk als haar dochter bemint. En wat was dat een vreugd voor mij, Naatje, te kunnen tonen, hoe dierbaar zij mij is en hoe ik alles zou aanwenden om haar te behouden, wat maar mogelijk was! Letje en ik hebben hierover zeer vertrouwelijk

gesproken, want ons beider liefde voor de brave vrouw heeft ons nader aaneengehecht.

U zult zeker de koffer ontvangen hebben; maar wat dunkte u van Willem! Hij heeft mij de bijgesloten brief geschreven: het klad van mijn antwoord gaat er bij, want ik heb thans geen lust om er iets van te zeggen: nu geloof ik evenwel, dat ik het wel gemaakt heb? *Groet uw waarde moeder en geëerde tante voor Uw Vriendin,*

Sara B.

42^e brief: *de heer Willem Willis aan mejuffrouw Sara Burgerhart*

Waarin Willem Wilnis zijn liefde voor Sara niet zo maar wil opgeven. Daarnaast vertelt hij van zijn ontmoeting met Pietermetje Degelijk, de vroegere dienstmeid van de ouders van Sara, en van de roddels die over het nieuwe leven van Sara de ronde doen.

Hoogstgeëerde Vriendin!

O, mijn vriendin, u bent geheel goedheid ... ik moet u beminnen; dat hangt niet van mij af. Had u als een spijtig nufje met mij gehandeld, had u mij als een veel te vrijmoedige knaap gestraft, door een grievend stilzwijgen, dan zou de afstand

en verstrooiing mij mogelijk dienstig zijn kunnen, om u te vergeten; maar nu, nu ontdek ik nieuwe beminnelikheden in u. Genoeg; ik zou u vervelen; ik heb u ook iets nieuws te melden. Deze middag ontmoette mij uw gewezen meid,

Pietermetje Degelijk. Zij was aan ons huis geweest, om eens naar u te vernemen; maar van onze meiden horende, dat mijn moeder en zuster te Rotterdam waren, ging zij heen: geen zes huizen van ons af kwam ik haar tegen. Zij sprak mij aan en zei mij dat zij niemand had thuis gevonden, maar dat zij verlangde om van haar lieve juffrouw eens te horen. «Wel, Pietermetje,» zei ik, «kom in huis,» want zij was zeer bedroefd en verslagen. Zij deed dit. Ik bracht haar in de eetkamer, en liet mij theegoed brengen. Het goede mens was zo bedroefd, dat ik haar zei: «kom, Pietermetje, drink jij eerst thee met mij en dan zal ik alles vertellen.» «Och, Mijnheer Willis,» zei zij, «wat heb ik daar een droevig nieuws voor mij van mijn jonge juffrouw gehoord! zou dat waar zijn? Wel, lieve God, heb ik haar daarvoor helpen groot brengen en zij heeft zulke kostelijke ouders gehad!» Toen schreide zij dat zij snikte; en ik was met het goedgehartig mens zo bewogen, dat mij de tranen over de ogen liepen. «Mijnheer moet dan weten, dat ik daar zo even bij juffrouw Holland geweest ben; ik weet het niet, maar 't was of ik er naar toe gejaagd werd, want ik ben er geen zesmaal geweest. De meid kwam voor, en Brechtje, zei ik, kan ik mijn jonge juffrouw niet eens spreken? Jouw jonge juffrouw woont hier niet meer; zij is weggelopen, en is nou in een goddeloos huis, waar zij alle ondeugendheid doet, en als een openbare lichtekooi⁴⁵ met allerlei ploerten en kommedianen⁴⁶ zich ophoudt; daar moet jij haar zoeken. Mijnheer, het was of de stenen tegen mijn hoofd sprongen!

Ik moest mij aan de deur vasthouden, zodanig was ik ontsteld. En, zei Brecht, jij komt er fraai mee uit; dat is nou dat braaf meisje, dat verstandig juffrouwetje, waar je zo hoog mee liep. 't Is een lief peuzeltje! Nou, jij kunt haar niet spreken en mijn juffrouw heeft belet. Toen deed zij de deur open en ik ging als een radeloos mens naar uw moeder, die ik ook niet thuis vond; gelukkig, mijnheer, dat ik u ontmoette, want ik ben dispraat zo het waar is, was Brecht zeide.»

Wees jij maar gerust, Pietermetje, zei ik; juffrouw Burgerhart is het braafste, zowel als het liefste meisje dat er leeft. Brecht is een kwaadaardige leugenaarster. Juffrouw Burgerhart is met goedkeuring van mijnheer Blankaart van haar tante gegaan, waar zij niet langer kon blijven en woont nu in bij een zeer fatsoenlijke, deugdzame weduwe, met nog drie andere juffrouwen. Al het overige is leugen en laster; ik hoef dat niet te weerleggen. Juffrouw Burgerhart is het lieve kind van mijn brave moeder; mijn zuster is haar vriendin. Toen stond de brave meid op, en dankte God vuriglijk op haar knieën voor het bericht, dat ik haar gaf. Ik was zeer aangedaan. Zij kwam naar mij toe. «Ja, mijnheer ik kon niet wachten om God aldus te danken tot ik alleen was: ik ben nooit zo bedroefd en nooit zo blij geweest als nu. Zo het waar geweest was, ik had mij doodgehuild. Je weet niet, welk een lief hartje het altijd geweest is; en denk, dat ik haar, mag ik

⁴⁵prostituee • ⁴⁶toneelspelers, mensen van laag allooi

zeggen, van dat de baker weg was, evenwel alle dagen en nachten zowel als haar moeder opgepast heb. Maar nu ben ik gerust. Mag ik mijnheer vragen, waar ik de juffrouw vinden kan?» Ik zei het haar, en zij zal, zodra zij eens weer uit kan, u komen bezoeken. Met duizend dankzeggingen en met mij een vrouw toe te wensen, die mij de dierbaarste op de gehele wereld is, verliet het goedgehartig mens mij. Vaarwel, mijn tedergeliefde vriendin!

Denk somtijds eens aan Willem; immers als aan een afwezend vriend, in wiens lot u belang stelt en die u met genoeg zult zien wederkeren. Geen woorden kunnen uitdrukken, hoe hoog ik u waardeer, hoe dierbaar u aan mijn hart bent en hoe ik God bid om alles wat u gelukkig kan maken. Onveranderlijk ben ik
*Uw getrouwste Vriend en gehoorzame
Dienaar,*

Willem Willis

43^e brief: *mejuffrouw Anna Willis aan mejuffrouw Sara Burgerhart*

*Waarin een prachtige beschrijving van een
'klossenpartijtje' (onvertaalbaar!) op een
Rotterdams bovenhuis, een etentje waarbij
het gebrek aan elegantie en modieuze
beschaving ruimschoots goedgemaakt
wordt door luidruchtige gastvrijheid en
door een immense overdaad aan voedsel.
Ook beschrijft Naatje haar ontmoeting
met een aanstaande dominee,
de heer Smit.*

Waarde Vriendin!

Wij hebben de koffer in volle orde ontvangen; mijn moeder prijst uw vrouwelijke netheid boven de huizen: denk dus of ik in mijn schik was. 't Is hier zeer stilletjes. Tantes huishouding bestaat maar uit haar zelf en twee bejaarde meiden, die reeds bij grootvader gediend hebben en

hier recht gelukkig leven, want mijn tante is een der beste vrouwen die ik ken. Zij heeft veel verstand en een goed hart: enige kleine eigenzinnigheden reken ik niet. Willem is haar afgod. Hij is naar grootvader genoemd, moet u weten; en zo hij eens *Willis van Zon* schrijft, is tante niet

te goed om aan *haar* neef, Willis van Zon, een legaat⁴⁷ extra te maken. Ik mag het lijden. Geld is mijn zwak niet en mijn broer zal, zo hij eens zelf negotie⁴⁸ doet, van die ronde vrienden nodig hebben. U weet, vader was meer eerlijk dan gelukkig.

Eens ben ik nog maar uit geweest, en dat heette familiaar⁴⁹, bij tantes naaste buurman, de heer Uitval, brave burgerlieden van de oude tijd. Het spijt mij dat u er niet bij was; dat was recht een pretje voor u geweest; om de nieuwigheid meen ik. Ik zal er mij eens toe gaan zetten om te zien, of ik er u een dragelijke beschrijving van geven kan.

(Het toneel verbeeldt een Rotterdams bovenhuis vol stoelen en stoven⁵⁰, en alles wat in staat is om een mens of zestien wel dicht en warm bijeen te pakken).

De tractant⁵¹ was een man diep in de vijftig en vrouwlief ook zo omtrent. Hij had een kort gesneden pruikje op, dat niet onaardig tuigde met een groot, breed, vrij vurig aangezicht: hij had een zwarte rok⁵² aan, met lubben, die hem tot over de handen flodderden. Moeder had een soort van negligé op, met een rood lint, een jukaatje⁵³ aan, een wit boezelaartje⁵⁴ voor en was, in 't geheel, huiselijk. De dochter was vrij zwierig, doch wat modes ten achter; zij glom van juwelen en was stijfjes vriendelijk. Toen ik boven kwam, verwelkomde mij juffrouw Uitval met veel buigingen en veel excuses, «dat zij mij zo familiaar ontving,» zeggende: «dat zij maar een ouwerwetse vrouw en klein behuisd was,» met alles wat over die toon verder loopt. Onderwijl verdoofde het

gekef van twee kleine honden, het gekook van een zilveren theeketel, die op een ordentelijk burgervuurtje stond te koken en het geschreeuw van de heer Uitval, die aan de trap tegen een koksjongen braaf stond te kijven⁵⁵, zeer veel van deze fraaie complimenten; en ik kon volstaan met te groeten en te glimlachen. Daarop kwam de man boven (ik was bij ongeluk de eerste), en moeder, ziende dat ik nu gezelschap had, waggelde, terwijl zij aan een vervaarlijk zware bos sleutels rammelde, naar de achterkamer, waar zij wel alle kisten en kasten scheen te ontsluiten. Toen was 't: «hartelijk welkom, juffrouw, in de stad ;» en hij kuste mij met een recht oud vaderlandse welmenendheid. «Hoe bevalt je ons Rotterdam? Wat liggen hier al reuzen van schepen in onze havens, he, wat zeg je? dat is wat anders als jelui Amsterdamse lichters⁵⁶ en vlotschuiten. Heb je geen frisse vrijer opgedaan, die de stad eens braaf op en neer met je kan lopen, en je zo eens op de Schotse kolenschepen brengen kan? Wel, je moet onze kerken zien; je moet naar de Erasmusmarkt. Daar staat Erasmus, levensgroot, met een bijbel in zijn hand. Ja, ik weet wel van je liefhebberij in lezen; ik lees nooit, maar elk zijn zin. En dan moet je door de Boompjes wandelen en onze Beurs zien: onze stad is stikkend vol volk, en het gaat de kooplui heel goed; je weet, goed

⁴⁷ geldbedrag bij een erfenis • ⁴⁸ handel •

⁴⁹ ongedwongen, niet vormelijk • ⁵⁰ kachels, voetwarmers • ⁵¹ gastheer • ⁵² rokkostuum •

⁵³ jakje, jasje • ⁵⁴ schortje • ⁵⁵ tekeergaan •

⁵⁶ dekschuiten

maakt moed⁵⁷.» De goede Uitval zou zo al voort gerammeld hebben, maar het overige gezelschap was er. Onder de vrienden was een mager, ziekelijk, zwak mannetje; mejuffrouw zijn echtgenote was een beauté van ten minste derdehalf honderd pond gewichts, vreemd toegetakeld: een chitsen⁵⁸ japon, met grote wilde bloemen, een kostbare bonte pelise⁵⁹, een aan haar hoofd geplakt kinmutsje. Hoe smaakt u dat, Saartje? De zware gouden beugeltas was, want de vrouw was losjes gekleed, op de tablier⁶⁰ geschoven, en maakte tegen een allerfraaist horlogie geen onaardig contrast. «Welkom, Klaasje,» riep Uitval, terwijl hij het arme sukkeltje tot knijpens toe de hand drukte. «Zie je wel, dat al die likkepotjes maar vodden zijn? Doe als ik, eet een braaf stuk ossenvlees, neem een stout glas baai⁶¹ toe, en kuier dan eens naar Schiedam, zo doe ik; en ben ik nog niet of ik twintig jaar was?»

Toen raakten wij aan het theedrinken: nooit dronk ik fijnder thee, en nooit dronk ik uit keurlijker⁶² porcelein. 't Speet mij maar, dat de gulle vrouw mij zoveel suiker in het kopje deed, zo dikwijls als man schreeuwde: «hebben de vrienden wel suiker?» en dan wist ik niet, hoe ik mijn kopje zou naar mij nemen, om thee en geen slemp⁶³ te drinken. Nauwelijks was de thee ter zijde, of de jongejuffrouw kwam met een groot vierkant zilveren blad, opgevuld met confituren⁶⁴; dat blad werd opgevolgd door een nog groter, tot een aanmerkelijke hoogte met allerlei fijne gebakjes opgestapeld. Onderwijl was de kamer zeer benauwd en de heren dampten

uit de treure, zodat wij elkaar niet dan in wolken van tabaksrook konden zien. Ik had het zeer kwaad. Eindelijk werd men het eens om wat lucht te maken en Uitval schreeuwde om wijn en kelkjes; de meid kwam boven met een doos soezen, die nauwelijks de trap op wilde. Enfin, Saartje, de goede mensen hadden niets verzuimd, om ons te tonen dat wij welkom waren. Men speelde⁶⁵ niet. De vrouwen begonnen over het huishouden en de meiden, de mannen over negotie⁶⁶ of studie te praten. Twee personen zal ik nog maar beschrijven; de overige zijn het kopiëren niet waardig. De een was de jongeheer Wijsneus, die wel niet studeert, zoals men het noemt, maar die echter veel leest, en, zo hij zich minder liet voorstaan, nog al te dulden zou zijn: nu was hij ondragelijk.

En wie, vraagt u, is de tweede persoon, die u mij zult beschrijven?

De proponent⁶⁷ Smit, Saartje. - Nu, zie mij zo niet aan! U weet immers, dat wij elkander lang gekend hebben? Een eenvoudig toeval had hem hier gebracht: hij kwam, met iemand van 't gezelschap, onverzocht⁶⁸, mede. Ik ontstelde een weinig; wie zou hem hier gewacht hebben? Zijn zwart kleed staat hem zeer wel, en ik vind, dat hij zeer in zijn voordeel veranderd is. De huisheer nodigde ons, op de volgende

⁵⁷ bezit maakt dapper. ⁵⁸ bedrukt katoen.
⁵⁹ met bont gevoerde mantel. ⁶⁰ voorschoot, schort. ⁶¹ wijn. ⁶² keuriger. ⁶³ suikerdrank.
⁶⁴ in suiker ingelegde vruchten. ⁶⁵ musiceerde.
. ⁶⁶ handel. ⁶⁷ kandidaat-dominee.
⁶⁸ onuitgenodigd.

kamer, aan tafel; en de heer Smit bij de hand nemende, zei hij : «Kom, mijn kostelijke vriend, jij bij deze juffrouw; me dunkt, jelui voegt schoon bij malkaâr⁶⁹.» Maar, lieve Saartje, ik wens wel, dat u zo een tafel eens gezien had!

In 't midden stond een dampend stuk Hamburger ossenrib, van een dertig pond, denk ik. Daarbij was een ham, een kalfskop, een varkensrib en een gestoofde kabeljauw. De groenten waren niet minder talrijk of voedzaam; zodat aan ons familiaar soupetje zouden een dozijn of twee moffen hun genoeg hebben kunnen krijgen. Alles was overvloed, alles toonde rijkdom en zindelijkheid; doch zonder de heer Smit was het voor mij zeer ongevallig⁷⁰ geweest. Laat men vrij roemen op de oude Hollandse gulheid; op zulke maaltijden is men overdadiger en hoort men vuiler dubbelzinnigheden, dan bij onze modieuze lieden. 't Was één uur, vóór dit klossenpartijtje scheidde. De heer Smit, die mij thuis bracht, vroeg mij of hij de eer mocht hebben om mijn moeder van

zijn hoogachting te komen verzekeren en dus onze kennis te hernieuwen.

Wat zou ik gezegd hebben, dan dat het mijn moeder zeer aangenaam zijn zou. U hebt hem nooit gezien, mijn vriendin, maar weet echter, dat hij een en andermaal mij van zijn bijzonderste genegenheid heeft verzekerd. Hij is door zijn voogden, na de dood van zijn ouders, op zijn verzoek van het kantoor genomen, om in de theologie te studeren, waartoe hij altijd de sterkste neiging had; en, schoon hij laat begon, nu reeds met zijn zes-en-twintigste jaar beroepbaar als predikant. Mijn moeder groet u tederlijk ... Daar krijg ik uw laatste brief met de bijlage. Hoe rijst mijn achting voor u, naarmate ik uw karakter leer kennen. De hemel herstelle de waardige vrouw en geleide u en uw Letje!

Dit wenst Uw Vriendin,

Anna Willis

⁶⁹passen mooi bij elkaar • ⁷⁰onaangenaam

45e brief: mejuffrouw Sara Burgerhart aan mejuffrouw Anna Willis

Waarin Sara beschrijft hoe ze voor het eerst in haar leven naar de schouwburg is geweest, naar een blijspel van de Franse toneelschrijver Molière. Tegenover deze 'wereldse uitspanning' zet ze een beeld neer van Naatje als toekomstige domineesvrouw.

Waarde Vriendin!

Voor 't eerst ben ik, na de ziekte van mijn geëerde juffrouw Buigzaam, uit geweest, niet op een klossenpartij, niet met een Wijsneus en een aanstaande dominee, maar met mijn kostelijke vriend, de heer Jacob Brunier, vergezeld van deszelfs zuster Aletta Brunier; en dat wel in de Franse comedie⁷¹. Daar hebt u immers niets tegen? Ik kon u wel wijs maken, dat ik er ging om mijn Frans te onderhouden, doch dan jok ik u wat voor. Neen, ik ging er met geen ander oogmerk⁷², dan om eens een Franse comedie te zien spelen. Wel, Naatje, ik raad u sterk aan om, vóór u van staat⁷³ verandert, er ook eens te gaan. En zo dit, gelijk mijn tante zegt, de tent van Satan is, dan moet ik u maar zeggen, dat hij als *un homme de goût en comme il faut*⁷⁴ gelogeerd is! Ik zag les Femmes Savantes spelen, een stuk van de grote Molière: mijn genoeg was groot.

Ik was niet weinig misnoegd over het gedrag van ettelijke heren en dames in drie of vier loges. Het spel zelf trok hun aandacht niet; dat is hun zaak; maar andere fatsoenlijke lieden te beletten om te voldoen aan het oogmerk, waarom die naar zo een plaats gaan, vind ik ten uiterste onbeleefd. Zo ziet u, kind, dat alles onvolmaakt is, of zoals de heer Blankaart zegt: alle rechtertjes hebben er slinkertjes. Zulke onfatsoenlijkheden, denk ik, kunnen niet belet worden. Cootje zegt mij - (ik noem mijn auteur, om des te meer klem aan zijn woorden en aanhalingen te geven), dat lachen, praten, schertsen, onder het

spelen van de zielroerendste treurspelen, thans *du ton* is⁷⁵.

Niettegenstaande deze en nog een half dozijn ongevalligheden⁷⁶, moet ik u maar zeggen, kind, dat ik verzet ben op de schouwburg, dat ik niet kan begrijpen, wat of men toch kan inbrengen tegen een uitspanning, die, wèl ingericht, zoveel goeds kan uitwerken. Nu, dat mogen de geleerden afhaspelen, ik ga er heen en dat wel zonder dat mijn hart mij iets verwijt. Juffrouw Rien du Tout was zeer uit haar humeur, omdat wij haar niet hadden meegenomen. 't Is mijn schuld; ik vreesde, dat die beuzelachtige woelgeest ons maar zou gehinderd hebben: als wij weer gaan, zal ik haar zien in een loge te plakken; daar zal zij zich beter vermaken dan bij ons, die eenvoudig komen om te horen, te zien, te wenen, of te lachen.

«Wel,» zou tante zeggen, «wel kijk eens aan, nicht, daar moest de tante van je vriendin juist te Rotterdam wonen; daar moest zij ziek worden; daar moest juffrouw Willis met haar dochter bij haar komen; daar moest een buurman wezen, die een klein soupetje gaf en daar moest juist de proponent⁷⁷ Smit in de stad zijn, om er die avond bij te wezen; wat is dat groot!» aldus verre tante.

En wat zegt nicht? Wel, nicht is zeer in

⁷¹Franstalig toneel. ⁷²bedoeling. ⁷³van burgerlijke staat verandert, (trouwt!). ⁷⁴als een man van smaak en zoals het hoort. ⁷⁵modieus. ⁷⁶ergernissen. ⁷⁷kandidaat-dominee

haar schik met die tijding; en nicht hoopt nog binnen 't jaar haar vriendin in het eerwaardig karakter van domineesvrouw gelukkig te zien. Heden, Naatje, dat moest je doen: me dunkt, dat u met niemand een juk kunt aantrekken, dat u zo wel voegen zal, dan met een eerwaardige⁷⁸. O mij! wat zal ik dan dikwijls bij u komen, al woont u aan 't einde van de wereld, of zelfs op Marken Buiten! want ik ben overtuigd, dat de man, die u verkiest, waardig is dat men om hem de hele toverlantaarn der wereld goeiendag zegt.

Ziet u niet, dat ik thans een hele schrijvige natuur over mij heb? Ja, Kind, Saartje gaat nu weinig op de tril⁷⁹ en onze dierbare patiente is nog te zwak, om haar met

mijn gerammel⁸⁰ te vermoeien. Doch lang vasten is geen brood sparen. Ik moet noodzakelijk eens met Letje uit. Juffrouw Rien du Tout heeft onlangs zulk heerlijk gaas⁸¹ gekocht en dat zeer goedkoop; ik moet, eer het stuk op raakt, er ook van hebben. Zo Cootje maar mee kan, want hij heeft, wurm daar hij is, ook zijn drukten; en het schijnt, dat hij, voor een heertje van de mode, zijn zaken voorbeeldig waarneemt.

Nu uw beurt, hoor je kind. *Ik ben uw Vriendin,*

Sara Burgerhart

⁷⁸priester • ⁷⁹op de tril gaan = lanterfanten •
⁸⁰geklets • ⁸¹kantwerk

47^e brief: mejuffrouw Anna Willis aan mejuffrouw Sara Burgerhart

Waarin Naatje verslag doet van een gesprek van haar moeder met haar broer Willem, waarin haar moeder aangaf waarom zij Willem geen goede echtgenoot voor Sara Burgerhart vond.

Waarde Saartje!

Zodra ik de u reeds toegezonden brief gesloten had, ging ik naar beneden, en vond mijn moeder met Willem in gesprek: over u, zoals u vermoeden kunt. Ik zal u het volgende daarvan schrijven: «Ik spreek (zei mijn moeder) met uw broer over uw

vriendin; het verheugt mij te ondervinden, dat zij zich zo gedraagt als ik wenste, ook omtrent Willem.» - «Hoe is dat mogelijk? (vroeg hij). U, mijn lieve moeder, doet de jonge juffrouw recht⁸²; u bemint mij als een zoon, waarover u betuigt voldaan te zijn,

en keurt echter goed, dat zij mijn oprechte liefde niet aanneemt.»

Mijn moeder glimlachte, en zei: «Ik zal met u spreken, gelijk ik gewoon ben. Ik herhaal het: Juffrouw Burgerhart is geen vrouw voor u, Willem. Juffrouw Burgerhart is een, in vele opzichten, uitmuntend jong meisje, maar zij heeft zwakheden, die haar beletten datgene te zijn, 't welk zij worden kan, indien zij een man krijgt, voor wie zij niet alleen liefde, maar ook achting heeft. Hoe los en beuzelachtig zij ook moge schijnen, nooit zal zij haar verkiezingen⁸³ met genoeg afstaan, dan door overtuiging; en omdat zij zelf een zeer schitterend vernuft heeft en zulke bevalligheden⁸⁴, die maar zeer bezwaarlijk te wederstaan zijn, zo zal niemand dan een man, die in haar eigen ogen groot, zowel als beminnelijk is, dat vermogen op haar krijgen, 't welk nodig zijn zal, zowel voor haar welzijn, als voor zijn geluk. Bent u, mijn goede Willem, nu die man? bent u in staat, om een vrouw van zulk een edel vernuft, van zoveel bevalligheid, immer iets te weigeren? Beste jongen, ik ken u. Uw goedaardig hart is te zwak voor elk, die u liefhebt; en hoe lofwaardig de goedaardigheid ook is, als zij niet van een beredeneerde sterkte van ziel ondersteund wordt, ontaardt zij meermalen in lafheid. Zij zweeg. Willem zuchtte en haar hand kussende, zei hij: «droevige waarheden! O

mijn hart! U weet niet hoe ik haar bemin.» - «En u zelf wist het óók niet (hernam mijn moeder), vóór u gezien hebt, dat juffrouw Burgerhart gemeenzaam omgaat met een uwer koffiehuis-bekenden.» - «Dat is zo» (viel hij er op in). - «Nu (zei mijn moeder), gedraag u als een verstandig jongeling; kwel u niet om 't geen voor u niet zijn kan. De tijd en de verstrooiing zullen veel voor u doen, indien u inderdaad genegen bent om goede raad te volgen. Wanneer vertrekt u, kind?) «Nog deze dag indien ik mijn patroons zin doe.» - «En dat zult u ongetwijfeld doen?» (vervolgde zij). - «Ja, als het niet anders kan.» - «Hebt u afscheid van Saartje genomen?» - «Neen, moeder, hoe gaarne ik zulks gedaan had, zij deed mij begrijpen, dat het beter was zulks niet te doen; och! het is een engel; zij zorgt voor mijn rust.»

Waarlijk, Saartje, de jongen zag er met zijn reisgewaad en negligeant kapsel zo wèl uit, dat het mij smart, mijn moeder niet te kunnen tegenspreken. Het denkbeeld dat ik heb, van uw hart en verstand beide, noopte mij u dit gesprek, pas voor twee uren gehouden, mede te delen. *Zo u eens lust en tijd hebt, zeg mij uw gedachten daarover en geloof dat ik u bemin en acht.*

Anna Willis

⁸²doet recht=geeft gelijk • ⁸³keuzes •

⁸⁴verleidelijkheden

49^e brief: *de heer Jacob Brunier aan mejuffrouw Sara Burgerhart*

Waarin nu ook Cootje Brunier aan Sara zijn liefde bekent.

*Mon Ange*⁸⁵

‘t Is wonderlijk, maar ik heb de moed niet, om u mondeling te zeggen, dat ik u bemin: telkens als ik dit meende te doen, weerhield mijn eerbied voor u mijn voornemen. U bent zo minzaam en tegelijk zo spottig, dat ik waarlijk niet weet, hoe dit aan te vangen; of hoe het na te laten. Hemel, ma chère, wat wilde ik zeggen? Maak ik niet een zot figuur in uw ogen? Ik bemin u! ik adoreer u! u bent nooit uit mijn gedachten en zo u mij niet te veel zult uitlachen, dan zal ik er bijvoegen, dat ik nooit een enig goudbeursje zal knopen, dan voor u, chère ame de ma vie⁸⁶! O, wij zouden een recht charmant paar zijn en ik twijfel niet, of mijnheer uw voogd zal onze tedere amour applaudisseren. Ik ben wel geen man van vermogen, maar u denkt zeker te subliem, om u daaraan te bekreunen⁸⁷; en ‘t is waarschijnlijk, dat ik eerlang een beter ambt zal krijgen. En vérité, mon amie⁸⁸, men heeft bekwame jongelieden nodig en

men kent mijn mérites⁸⁹.

Op mijn persoon denk ik niet, dat u iets te zeggen hebt⁹⁰: ik coiffeer en kleed mij comme il faut⁹¹. ‘t Is waar, dat uw conquête⁹² vele schone wangen zal doen gloeien van spijt. De dames zijn mal met mij. Wat kan ik er aan doen? Mijn hart wil dat ik u uitkies. Indien u mij de gelukkigste der mannen maakt, kunt u verzekerd zijn van uw volstreckte vermogen over mij; uw wil zal mijn wet zijn: ik zal uw wensen voorkomen en wij zullen, zo ras wij getrouwd zijn, een Brabants reisje doen. *Enfin, ma chère, alles zal naar uw zin gedaan en gelaten worden door uw aanbidders,*

J. Brunier

⁸⁵Frans: Mijn engel. ⁸⁶Frans: lieve ziel van mijn leven. ⁸⁷te storen. ⁸⁸Frans: in werkelijkheid, mijn vriendin. ⁸⁹verdienste, waarde. ⁹⁰aan te merken hebt. ⁹¹zoals het hoort. ⁹²verovering

51e brief: de heer Hendrik Edeling aan de heer Cornelis Edeling

Waarin Hendrik Edeling zijn broer Cornelis op de hoogte houdt van zijn contacten met zijn beminde Sara en beschrijft hoe hij ook de weduwe Buigzaam van zijn liefde voor Sara heeft verteld.

Waarde Broeder!

Weinig dagen nadat ik mijzelf het genoegens gegeven had om een billijke daad omtrent een verlegen vrouw te doen, hoorde ik van de heer Brunier (die met mij de kennis onderhoudt), dat de brave weduwe ziek, gevaarlijk ziek was. Dit smart mij, en wel te meer, omdat ik daardoor beroofd was van 't genoegens om mijn bezoek te herhalen. Brunier ging er echter verscheiden maal daags, om te vernemen, hoe het was. Zijn zuster kwam dan bij hem in de zijkamer en berichtte hem 't geen hij kwam horen. Doch de beminde van mijn hart zag hij niet. Juffrouw Brunier zei, dat haar vriendin de kamer der lijderes⁹³ niet verliet en dat zij beiden allerbitterst bedroefd waren. Binnen weinige dagen ontvingen wij bericht, dat de dokter haar buiten gevaar oordeelde en deze gunstige tijding werd vermeerderd door de toenemende herstelling der waardige vrouw.

De eerste reis, dat Brunier vrijheid kreeg om haar te komen zien, nam ik die gelegenheid waar om hem daarheen te

vergezellen. Aangediend zijnde, leidde juffrouw Letje ons bij de weduwe in; ik zag, tot mijn hartelijk leedwezen, dat zij zeer vervallen was; en feliciteerde haar met haar gelukkige herstelling. Zij beantwoordde mij met de grootste vriendelijkheid; en omdat de knecht het theegoed binnenbracht, verzocht zij ons om thee te drinken. Aan 't hoger einde zat de zieke. Naast haar zat de beminnelijke Burgerhart, met een boek bij haar, de hand der weduwe in de hare houdende. O Keesje lief, zij is schoon! - meer dan schoon. Het tekenachtige van haar gelaat treft; haar ogen schitteren van gezondheid en gerustheid.

Brunier maakte zich meester van de theeketel en zij zelf schonk thee. De jongen wachtte, mag ik zeggen, op haar ogen, maar 't kwam mij voor, dat zij in zichzelf zeide: «Ei kom, om thee te schenken is hij echter nog al vrij bruikbaar.» Ja,

⁹³patiente

niettegenstaande haar minzame trekken, heeft zij iets zo spottigs, zo schalkachtigs, zo, hoe noem ik het? 't is nogal iets anders - in haar gelaat, als zij tot hem spreekt, dat men niet nalaten kan te zeggen, arme Cootje.

Mijn beminde was ongemeen vrolijk; en ik geloof, dat Brunier er te erger om vaart. Toen wij in gesprek waren over de patiente, zei zij, met een betoverende levendigheid: «Ik moet vrolijk zijn over de herstelling van mijn moederlijke vriendin; ik weet hoeveel ik zou verloren hebben: ieder heeft zijn eigen wijze van doen; deze doet de vreugd wenen en een ander lachen.» Haar lach, Keesje, is echter de lach des vernufts, en heeft niets van dat luidruchtige, 't welk het verstand afkeurt. Wij spraken over verscheiden onderwerpen en ik had gelegenheid om te zien, dat mijn beminde die zeldzame schat, gezond oordeel, bezit. Kort gezegd, ik geloof dat zij, in alle opzichten, die man gelukkig zal maken, die zij zichzelf zal uitkiezen, indien zij met aandacht een keuze doet.

Toen het theegoed was weggehaald, zei zij tegen de weduwe: «Nu hebt u goed gezelschap; zal Letje en ik nu datgeen eens doen, waartoe u ons verzocht hebt? en (grappig voor mij buigende) aan u, mijnheer, beveel ik mijn vriendin. Kijk (op haar horloge ziende), als het wijzertje dáár is, moet er medicijn ingenomen worden.» Zij gaf de weduwe een kusje; ik boog, en weg waren de meisjes. In de gang zijnde, riep Letje: «Cootje kom eens hier, wij hebben uw hulp, en (riep juffrouw Burgerhart) uw wijze raad nodig.» Hij

wipte de kamer uit en ik bevond mij met de waardige vrouw alleen.

«Mijnheer,» zei zij, «ik heb nog de gelegenheid niet gehad om u te danken voor uw edelmoedigheid; maar hier is een briefje, waarin ik beken, de som van u à 4 procent rente ontvangen te hebben; ik hoop in staat te zijn u het geld spoedig weder te geven, doch zie geen kans om de wijze, waarop u mij uw hulp gaf, ooit te vergelden.» Mevrouw, antwoordde ik, het zou mij gevoelig smarten, indien u mij onwaardig keurt, u van enige dienst te zijn. Zo ik iets op u vermag, dan bid ik, dat er over zulk een beuzeling⁹⁴ nimmer één woord tussen ons gewisseld wordt. Zij wilde meer zeggen, maar ik bad haar, met de ernst, durf ik zeggen, van een eerlijk man, het obligatietje te verscheuren, haar verzekerende het niet te zullen aannemen. Zij vouwde het toe, stak het in haar portefeuille, en zei: «ik zal dan op gunstiger gelegenheid wachten.»

Me dunkt, mevrouw, zei ik, dat deze beide jonge dames u met alle eerbied en genegenheid behandelen; ... «O mijnheer,» viel zij mij in, «Saartje is de vreugd van mijn leven; en ik bemin haar, of zij mijn eigen dochter was. Zou u wel geloven, dat dit luchtige bolletje, dat zo vol potsen⁹⁵ is en de zonderlingste invallen heeft, somtijds zeer bedaard met mij kan spreken? dat zij de ernstigste geschriften met aandacht leest; ja, dat ik haar aanmerkingen over de godsdienst hoor maken, die geheel nieuw en tevens geheel waarheid zijn?

⁹⁴kleinigheid • ⁹⁵grappen

God geve, dat zij altijd haar eigen weg gaat en door haar goed hart, 't welk niet vrij is van wat achteloosheid, niet verstikt worde door een wèl overlegde loosheid⁹⁶.» Ik was geheel aandacht. Zij ging voort: «Datzelfde meisje, dat zelfs in uw bijzijn haar levendigheid niet kan bedwingen, heb ik, gedurende mijn ziekte, niet dan zwijgend en schreiend gezien. Zij was niet te bewegen om mij, zelfs des nachts, aan de zorg mijner bedienden toe te betrouwen. Ik heb, in al die dagen, niets dan uit haar handen gebruikt. Oordeel uit dit weinige over haar karakter. Had zij toch maar wat minder zucht om de wereld te zien; doch deze is, ik beken het, vrij sterk. Mevrouw, zei ik, niets kan mij aangenamer zijn, dan te horen, dat zulk een beminnelijke jongedame uw achting verdient. Hoe gelukkig zal de man zijn, die zij uit liefde trouwt! «Dat is zo, mijnheer, maar zij zal nooit trouwen, zonder haar man zowel haar hoogste achting als liefde waardig te keuren, immers dat zegt zij dikwijls.» En heeft zij die man reeds gevonden, mevrouw? (Ik vroeg dit met zulk een merkbare ontroering, dat de schrandere vrouw het moet gemerkt hebben). «Nee, mijnheer, juffrouw Burgerhart denkt zeker zo weinig aan het trouwen, als aan het kloosterleven.» Ik voelde, dat mijn wangen gloeiden. Ik nam de vrijheid om haar hand te nemen en die zachtelijk drukkende, zei ik: mogelijk ben ik onbescheiden geweest, maar het belang, dat ik er in stel om dit te weten ... Vergeef het mij, mevrouw ... ik

bemin deze dame; zo als ik haar zag¹⁰¹, beminde ik haar; en nu mijn rede mijn keuze billijkt, reken ik mij niet ongelukkig. Het is dan mogelijk ... Ik meende verder te gaan; doch de vrienden kwamen binnen; ik zweeg dus. De weduwe boog, zoetelijk glimlachende. «Mamaatjelief,» zei juffrouw Burgerhart, «wij hebben aan uw bevelen voldaan, en ... maar (het drankflesje opnemende), moet ik dan kijven¹⁰²? Foei, mijnheer, u moet op een andere tijd beter oppassen! weet u wel, dat deze dame, om duizend en tienduizend redenen, diende gezond te worden en zo oud ook, dat zij met een krukje in één hand, en mij onder de arm vasthoudende, door haar tuintje zal moeten wandelen?» Daarop nam zij een kopje, deed het medicament er in, gaf het de patiente en wist Brunier te bewegen om ook eens te proeven, die al grijnzende zei, dat het lekker was. «Zo,» zei Saartje, «een veinzaard ook nog, en dat onder mijn ogen.» De beleefdheid deed mij vertrekken, nadat de weduwe mij verzekerd had, dat het haar niet ongevallig zijn zou, mij eens weder te zien. Ziedaar, broerlief, zo is het thans gesteld. zal ik hopen? zal ik vrezen? Hemel! maar zou zij immer behagen kunnen hebben in mij? Schrijf mij spoedig. Alles is hier wel. Vader zal u per naaste¹⁰³ post schrijven; hij weet niets van deze brief. tt. Hendrik Edeling

⁹⁶ slimheid, sluwheid • ¹⁰¹ vanaf het moment dat ik haar zag • ¹⁰² tekeergaan • ¹⁰³ volgende

52^e brief: mejuffrouw Sara Burgerhart aan de heer Jacob Brunier

Waarin Sara duidelijk maakt dat ze ofwel boos zou moeten worden op 'Cootje' vanwege zijn liefdesbrief ofwel hem er om moet uitlachen.

Vriend Jacob!

U durft mij dan nog met een half woord vragen «of u zich niet mocht vleien met enig antwoord op uw missive?» Want zo noemt u dat fraaie billet, dat u mij deed ter hand komen. Om uw eigen fatsoens wille, wenste ik wel, dat u er geen woord van gekikt had; dan kon ik ook dit zot stukje op de grote lijst uwer overige beuzelarijen¹⁰⁴ hebben aangetekend, en, omdat ik niet gemelijk¹⁰⁵ van aard ben, het u gunstig gepardonneerd¹⁰⁶ hebben. Doch nu u zo dwaas bent om mij zulk een rapsodie als 't ware te herinneren, zal ik de moeite nemen om u, over die missive, eens een paar woordjes te zeggen.

Ik zeg niet graag onaangename waarheden en vooral niet aan zulken, die ik, 't zij dan ook om wat reden, in zekere zin wel lijden mag. Zolang ik u slechts voor een vrij geschikt en goed soort van jongen hield, had uw zuster weinig werk om mij te beduiden, dat ik u als haar broeder behandelde en in de gelegenheid stelde om ons enige uitspanningen¹⁰⁷ te bezorgen; maar nu ik merk, dat u enige oogmerken¹⁰⁸ omtrent mij hebt, waarvan

ik u nooit verdacht hield, zo moet ik u openhartig zeggen, dat u mij meer stof tot verwondering geeft, dan ik ooit meende door u te kunnen krijgen.

Hoe, mijnheer, heb ik u de minste aanleiding gegeven om zulke gedachten in u te doen oprijzen? Hoe weinig kent u mij! Hoe dood vreemd bent u omtrent u zelf! Ik moet òf boos op u worden en dat bevalt mij niet; òf ik moet u hartelijk uitlachen. Nooit zeker las men zo een ongevallige mengeling van zotteklap en dwaze inbeelding op zeer twijfelachtige verdiensten, dan dat geschriftje bevat. Dit van stukje tot beetje aan te tonen, is beneden mijn aandacht. Ditmaal vergeef ik u alles, op deze voorwaarde: «dat u mij hierover nooit meer spreekt; - zelfs verbied ik u, mij voor deze gekheden excuus te vragen; en dat u, is 't mogelijk, door dit geval poogt wijzer te worden, en wat beter uw eigen waarde te berekenen.»

¹⁰⁴ onbeduidendheden, dwaasheden •
¹⁰⁵ knorrig, onvriendelijk • ¹⁰⁶ vergeven •
¹⁰⁷ ontspanningen, uitjes • ¹⁰⁸ bedoelingen

Spreek dus nergens van en ik zal alles vergeten: want, zo u in dit opzicht maar wijzer wordt, bent u een vrij draaglijk heertje; en ik geef de hoop nog niet op

om mij eens met meer reden te kunnen noemen, *uw genegen vriendin*,

S. B.

53^e brief: mejuffrouw de weduwe Spilgoed aan de heer Abraham Blankaart

Waarin de weduwe melding maakt van de intrede van Hendrik Edeling in het leven van Sara, en aan Sara's voogd vraagt of hij er bezwaar tegen zou hebben als deze jongeman meer met Sara wil omgaan.

Wel-edel Heer!

Overtuigd zijnde, dat een man als die, waaraan ik de eer heb deze te schrijven, mij niet voor onbescheiden zal aanzien, schrijf ik het volgende, doch in het uiterste vertrouwen en onder het zegel der stilzwijgendheid.

Weinige dagen vóór mijn ziekte kwam hier de heer Brunier, broeder van een der dames die bij mij inwoont en de bijzondere vriendin van Burgerhart is. Hij had een heer bij zich, die ik niet kende.

Ik zal u zijn persoon beschrijven. Hij heeft een fraai, rijzig postuur, een schoon, mannelijk gelaat, versierd met het zonachtig bruin der gezondheid en werkzaamheid. Ik denk, dat hij zeven- of acht-en-twintig jaar zijn zal. Zijn vader, waarbij hij nog in huis woont, is een voornaam koopman, die men in 't

algemeen zegt dat grote goederen heeft; hij heeft maar één broeder, die thans op een buitenlandse Universiteit in de Rechten studeert. Zijn naam is: Hendrik Edeling: zijn gedrag onberispelijk; zijn manieren zijn die van een fatsoenlijk man. Hij schijnt niet zeer levendig¹⁰⁹; maar, zover ik er over kan oordelen, weegt zijn gezond oordeel tegen dit aangename geschenk der natuur rijkelijk op.

Indien de jonge heer nadere verkering¹¹⁰ mocht zoeken bij juffrouw Burgerhart, staat u die verkering toe? of heeft uw zorgdragend hart ook andere oogmerken¹¹¹ omtrent het lieve meisje?

Toen de heren vertrokken waren, waren Saartje en haar vriendin Letje alleen bij

¹⁰⁹ uitbundig • ¹¹⁰ omgang • ¹¹¹ bedoelingen

mij: wel, meisjes, zei ik, wat zegt u van de heer Edeling? (Ik zal, om het lastige zei ik en zei zij te voorkomen, dus elk laten spreken) :

Saartje: Knap slag, dunkt mij, mooi genoeg voor een man.

Letje: En ik vind, dat die heer een zeer aangenaam man is, die er excellent uitziet.

Ik: Wel, mij dunkt, dat u beiden gelijk hebt; de heer Edeling heeft het voorkomen van een braaf man en mij dunkt, dat hij ook geen onaangenaam man is.

Omtrent het laatste kunnen onze smaken verschillen; doch wat mij betreft, ik kan u verzekeren, dat de heer Edeling een weldenkend edelmoedig man is en dat ik zijn vriendschap gans niet gering schat.

Saartje: Toe, laten wij hem ten eerste door Frits doen navliegen, om hem cito cito¹¹² hier terug te brengen; denkt u dus over hem! wel dan spijt het mij, dat ik hem niet aandachtiger beschouwd heb.

Ik: U doet mij lachen door uw invallen; maar ik weet dat u dit niet meent; evenwel, het kon gebeuren, dat u hem wel de een of andere dag eens weerzag.

Letje: Dat zal mij aangenaam zijn: zie, ik vind het een aangenaam man.

Saartje: Wel, beste kind, u wordt, schijnt het, geregeerd door het woordje aangenaam. Hebt u ook zin in hem?

Letje (rood wordende): Zin, - neen, ik heb geen zin in hem, zo je wilt ... *Saartje* (haar schalkachtig onder de ogen kijkende): Zo je wilt, eilieve, wel wat heeft mijn wil hier toch mee te doen? zo ik het nu eens niet wilde? ..

Ik: Juffrouw Burgerhart, sta mij toe u te

zeggen, dat u uw vriendin in de rede valt, en ...

Saartje: Dat is niet heel bescheiden wilt u zeggen.

Ik: Juist geraden, Eilieve, juffrouw Letje, ga voort.

Letje: Ja maar, dan moet Saartje mij zo zonderling niet onder de ogen zien; wel, nog eens dan, ik heb weinig heren gezien, die mij zo wèl zouden gevallen, als vriend, meen ik.

Saartje: Zo, zo, kind! nu, ik wens dat u een vriend aan de aangename man zult verkrijgen; doch wees op uw hoede, Letje, ik houd om de dood niet van vriendschap tussen een aangenaam vrij man en een lieve zoete meid, zoals u bent; of u moest het vooruitzicht hebben, dat ik echter om uwentwil niet wil geloven, om van uw vriend, door een kleine plechtigheid bijgestaan, uw man te maken.

Letje: Zie, Saartje, zo bent u altijd, ja altijd, u bent niet edelmoedig; u bedient u tegen mij van uw meerder vernuft en weet dat ik daar niet tegen op kan: wie denkt aan zulke dingen?

Saartje: Ik niet, dat verzeker ik u op mijn woord. Mijn gedachten zijn tolvrij en ik heb geen recht om de uwe te bepalen.

Ik: Kom, juffrouw Letje, 't is een stoute meid; maar zo zij u niet lief had, zou zij u niet kwellen.

Saartje: Niet kwellen? he! he! Kwel ik Letje, als ik eens veronderstelde, dat zij iemand met onderscheiding gezien heeft, die uw achting heeft, en dat zulk een aangenaam

¹¹²snel snel

man ook nog?

Ik: Ja, waar ik achting voor heb.

Saartje: Wel, mijn lieve mamaatje, als u er ernstig over spreekt, is 't wat anders; doch dan moet ik u openhartig zeggen, dat ik nog niet in staat ben om er met u over te spreken: ik heb op die heer niet genoeg gelet; en veel heeft hij niet gezegd, waaruit ik iets bijzonders kan opmaken: is hij ook een liefhebber van de muziek?

Ik: Ja, dunkt mij, doch al was dat zo eens niet, wat deed dit aan de wezenlijke verdiensten?

Saartje: Wel niet veel; ik zou zelfs niet durven beweren, dat de grootste meesters in die kunst noodwendig lieden van verdiensten moeten zijn; anders kan ik met mijn Kobus ook nog voor de dag komen: want schoon hij slechts zowat op het clavier rammelt, is hij echter, zoals hij mij in diep vertrouwen gezegd heeft, zo muzikaal, dat hij geen Savoyaard¹¹³ op zijn lier kan horen tinktinken, zonder de arme bloed een aalmoes te geven.

Letje: 't Zou jammer zijn, dat zo een aangenaam man, in dit opzicht, geen goede smaak zou hebben.

Ik: U hebt gelijk, Letje; doch, hoe dit zij, ik wens u beiden nog eens met zulk een braaf man getrouwd te zien, als die heer; dan, geloof ik, dat u zo gelukkig zou zijn, als mijn vriendelijk hart u kan wensen te zien.

Saartje: Wel, daar bedank ik u zeer voor, mejuffrouw; doch omdat ik nu zo heel gelukkig ben, als ik immer worden kan en geen trouwige natuur over mij heb, zo mag mijn lieve Letje wel voorgaan.

Letje: Raillerie à part¹¹⁴, ik geloof, Saartje, dat de juffrouw gelijk heeft, en ik denk, dat wij niet onvoorzichtig zouden zijn, indien wij eens eindelijk een zo goede keuze weten te doen.

Saartje: Eindelijk! hoeveel tijd moet er nog verlopen, vóórdát uw wens eindelijk vervuld is? ieder zijn smaak, maar ik ken geen groter geluk, dan een vrij hart te hebben, en te leven onder het oog van deze (zij omhelsde mij) dierbare vrouw!

Ik heb de eer mij met oprechte hoogachting te tekenen, Wel Edel Heer, Uw ootmoedige Dienares,

Maria Buigzaam, Wed. Spilgoed

¹¹³zigeuner • ¹¹⁴spotternij terzijde

55^e brief: *mejuffrouw Anna Willis aan mejuffrouw Sara Burgerhart*

Waarín Naatje laat merken dat zij inderdaad er aan denkt de domineevrouw te worden, hoewel zij tijdens een rijtochtje door Schiedam met haar kandidaat-dominee en twee vrienden alle vier nogal

aangeschoten raken van de Schiedamse genever.

Liefste Vriendin!

Mijn waarde moeder heeft u gemeld, dat ik, toen zij op uw laatste brief schreef, op de tril¹¹⁵ was. Hoe gaarne zou ik u bij mij gehad hebben: wij waren met twee fourgons¹¹⁶ tijdig van huis gereden. De advocaat Fine Mouche, een academievriend van mijn waarde vriend Smit en een juffer, met welke ik op de klossenpartij kennis maakte, een meisje als de meeste zoete juffrouwjes, reden met ons in gezelschap. De morgen was heerlijk; alles wekte ons op tot weltevredenheid. Toen wij te Schiedam kwamen, gingen wij het stadje door en omwandelen en zagen een of twee branderijen¹¹⁷. In de vrolijkheid des harten waagden wij, nevens de heren, eens te proeven de oud vaderlandse kost, jenevertje-lief. Onze heren werden, 't zij door de sterke uitwaseming, 't zij door het ongewone, spoedig gewaar, dat de Schiedamse kost ongemeen krachtig was. 't Is raar, hoe onderscheiden¹¹⁸ de drank op de mens werkt. Mijn vriend Smit was zo levendig, dat ik niet wist, of hem wel beter vermaning zou te geven zijn, dan die van het eten van een vrij dikke boterham en enige koppen sterke koffie. Zijn vriend was zo sullig, zo zoetsappig, dat hij niets van dat geslepene liet blijken, 't welk hem eens tot een vermaard advocaat maken kan. Juffrouw Betje en ik waren zeer spraakzaam; maar dezelfde remedie, die ik mijn Smit voordiende, bracht ons spoedig in onze eigen natuurstaat. Ik kan niet zeggen, dat ik ooit ongevalliger plaats gezien heb, dan het beroekte

Schiedam: een nare, droevige rook en een nog veel lelijker fijne zwarte stof, benemen het volstrekt al 't aangename, dat het door zijn ligging, beplanting en fraaie gebouwen, moest ten toon spreiden. In deze gedachten werd ik versterkt, door de zorgvuldige hospita, bij welke wij ontbeten; want de servetten op tafel leggende, zei zij: «Ja, juffrouwen, je bent hier niet in het frisse Rotterdam; kijk, om de liefde van Jan Teunis, nou deuze servetten eens! die haal ik daar nou zo schoon uit mijn kabbenet; en zien zij er niet uit dat je er bij schreien zou? Kijk die randen; kijk die zomen; 't goed is vuil eer het droog is; zodat ik hoop niet, dat de juffrouwen mij voor een kladdeboter¹¹⁹ zullen houwen; want al was je bij gelijks, Prinsen, of zelfs Burgemiesters van ons land, ik kon je niet beter hellepen.» Hoe zou u dat aanstaan, Saartje, die met zulk een recht vrouwelijke netheid alles bewaart? Ik hoop ook, dat de aanstaande nooit te Schiedam zal beroepen¹²⁰ worden.

Het belang, 't welk u nu ziet, dat ik stel in de standplaats, waar de heer Smit de beurt zijner dagordening zal moeten waarnemen, zal u doen zien, dat ik eens nader mijn lot met het zijne denk te verbinden. Mijn moeder is zeer in haar schik met ons

¹¹⁵ op de tril gaan = lanterfantten •

¹¹⁶ reiskoetsen • ¹¹⁷ jeneverstokerijen •

¹¹⁸ verschillend • ¹¹⁹ morsige vrouw •

¹²⁰ een aanstelling als dominee krijgen

voornemen en tante ziet de proponent Smit met heuse genegenheid. Ik weet, dat mijn goedgehartige Willem tranen zal storten van genoeg over dit nieuwtje. Hij houdt bijzonder veel van zijn aanstaande broeder

en die spreekt nooit van hem, dan als van een der beste jongens, die hij immer kende. *Vaarwel, mijn lieve vriendin. Ik ben met alle achting, Uw teder liefhebbende,*

Anna Willis

56^e brief: mejuffrouw Sara Burgerhart aan mejuffrouw Anna Willis

Waarin Sara verslag uitbrengt van een ietwat baldadige dag waarin ook zij een beetje aangeschoten is geraakt, van 'punch' met rijstewijn.

Lieve Willis!

Om u eens wat zakelijk te schrijven, ik ben met Letje uit geweest, om dat nieuwmodisch gaas¹²¹. In 't naar huis gaan, gingen wij Coos' logement voorbij en spraken mademoiselle G... eens toe, die zeer verblijd scheen ons te zien en vriendelijk innodigde¹²². Wij voldeden aan haar verzoek. Letje vroeg schielijk of haar broer niet thuis was; neen, zei zij, maar hij zal weldra thuis zijn. Kom, zei Letje, dan gaan wij zolang op zijn kamer: ik volgde, zeer benieuwd zijnde, hoe of het toch op de kamer van een petit-mâitre er mocht uitzien. Naatje! nooit hebt u zo een huishouden gezien! mijn oog viel eerst op zijn toilet¹²³, dat in de volmaaktste disorder lag. Poeier en snuif bedekten alles. Haarkammen, wenkbrauwenkammetjes, verscheide verfjes, tandenschuiertjes,

tandpoeder, een half glas vol water, zo smerig als een eend, een stuk uitgedoofde waskaars, enige Franse boekjes, die niet van de strengste zedenkunde schenen, een morsige inktkoker, een vuile slaapmuts en een pot pommade¹²⁴, maakten de misselijkste vertoning, die ik ooit zag. Al zijn kleren hingen over stoelen. Enige paren zijden kousen slingerden er tussen. Schoenen, muilen, laarzen, een hartsvanger¹²⁵, lagen door elkaar; al zijn boeken konden wel in een broodmand en zagen er vuil en smerig uit. Letje zag dit lieve boeltje met beschaamdheid eens over, en ik was geheel nieuwsgierigheid. «Kijk

¹²¹modern kantwerk • ¹²²binnen vroeg •
¹²³kaptafel • ¹²⁴haar gel • ¹²⁵jachtmes, korte
sabel

me zo een sloddervink eens, zo een slons van een jongen en die altijd er uit ziet of hij uit een doosje komt!» Kom! zei ik, hij zal er voor hebben. Daarop deden wij zoveel kattekwaad en naaiden zoveel mouwen en zakken en kousen toe en verstopten zoveel goed, als de tijd ons toeliet. Toen gingen wij naar beneden, en ziedaar, daar kwam mijn chevalier wip wip wip de stoep op, gevolgd van nog een vlasbaard of drie, die hier allen logeren; en omdat mademoiselle G... hier sterk op aandrang, traden wij in de eetkamer. Terstond presenteerde men 't een en ander. De gure dag gaf Coö de inval om een bowl punch te maken. Fiat punch! Toen had hij 't op zijn lijf! De arak, de citroenen enz., alles kwam uit de hoek.. De drank was smakelijk, het gezelschap vrolijk, Mademoiselle G... kluchtig, en Saartje haar zelf, Enfin, Naatje, wij diverteerden¹²⁶ ons als vorsten, wij raakten aan 't musiceren, en 't was wel negen uur, vóór onze vriend ons thuisbracht.

De brave Buigzaam wachtte reeds met

eten. De Hartog keek, alsof zij zeide: «Wat, die kleuters! moet ik daar naar wachten?» Wij waren zo dartel, dat de lieve vrouw niet wist, wat zij van ons denken moest; en Letje was ongemeen woordenrijk. Ik heb u nog niet gezegd, dat de heer Edeling hier alweer geweest is. Juffrouw Buigzaam spreekt met de uiterste achting van hem en met zoveel onderscheiding, dat, zo zij tien jaar jonger was, ik zou denken, dat hij de man zijn zou, die zij haar hart wilde geven: nu denk ik dat niet. Mogelijk heeft hij zin in Letje. Hij is door haar broer althans hier gebracht. 't Is een zeer fraai man: hij heeft fraaie manieren en ik hoor, dat hij veel verstand heeft.

Omhels uw dierbare moeder; groet uw vriend Smit; salueer uw tante, voor haar, die u weet dat is, *Uw hoogachtende vriendin,*

Sara Burgerhart

¹²⁶vermaakten

57^e brief: *de heer Abraham Blankaart aan mejuffrouw de weduwe Spilgoed*

Waarin de voogd geen bezwaar heeft tegen omgang van Sara met Hendrik Edeling.

Mevrouw!

Voor ik iets, Saartje betreffende, aanroer, moet ik u zeggen, dat ik God hartelijk

gedankt heb voor uw herstelling. 't Zou al te droevig zijn dat zulke

weergaloze vrouwen zo klakkeloos uit de wereld gingen, terwijl wij met hele ritsen van beuzelaarsters blijven opgescheept. Het doet mij aan mijn hart goed, dat ons meisje zo haar plicht gedaan heeft; zij zal er een present extra uit mijn eigen zak voor hebben. Neen, mevrouw, ik heb geen bijzonder oogmerk omtrent Saartje. Ik zal haar volkomen haar eigen keuze laten doen; en, zo de jongen haar verdient te hebben, zal hij haar hebben, al had hij geen zesthalf¹²⁷ in de wereld; maar zo zij dwaas genoeg was om een knaap te willen hebben, die een vlegel, of een bobbekop¹²⁸ is, of die haar dood zou kniezen of tot gekheden brengen, verduiveld! dan zal mijn naam geen Abraham Blankaart zijn, zo ik het ooit toesta. Hoe, wat hamer en wat spijkerdoos, heeft haar brave vader mij niet met de dood op zijn lippen gezegd: «Brammetje Blankaart, ik sterf; zorg u voor dit dierbaar kind. Wees hetgeen ik voor haar zijn zou, mocht ik leven.» En heb ik het niet heilig beloofd? En ben ik niet een eerlijk man? Hoor mevrouw, het meisje is veel rijker dan zij weet. Zij kan krijgen die zij hebben wil, mits dat zij wèl kiest.

Ja, 't is een weergaas meisje! zoals u daar schrijft, is zij: en ik ben maar blij, dat zij bij zulk een allerbraafste dame is, dat is goed voor haar. Spreek toch niet van mij lastig te zijn; ik wenste dat uw brieven zo lang waren als de Engelse courant. Zie, ik ben geen man van de hedendaagse wereld, maar een brief van zulke vrouwen, wel, dat is een tractement¹²⁹ voor mij.

De oude heer Edeling ken ik van voor

vele jaren. 't Is een eerlijke knorrepot, een braaf man, een man, waar men op aan kan, maar de lastigste mens, die ik ook al ken. Pitten¹³⁰ heeft hij en crediet als de Bank. Zijn zoons ken ik niet; maar ik heb altijd gehoord, dat het beste jongens waren, doch die 't hart niet hadden, om hun vader ooit anders dan met schroom toe te spreken.

Dat is toch een ellendige zaak!

Indien de jongeheer dus aan mijn kleuter het hof wil maken en zij het goedvindt, mij is 't wel; als 't kind maar gelukkig is, ben ik tevreden en ik zal haar, met al wat zij in de wereld heeft, zelf aan hem, met mijn eigen hand geven. Saartje is van zulk een brave oude familie, als er maar weinige in Amsterdam zijn; haar overgrootvader was al een stijl¹³¹ van de beurs en een pilaar van de kerk; en schoon zij geen geld heeft, dat bij Hendrik's te pas komt¹³², is zij echter een schone partij: zij is een heel mooi meisje ook; en zij heeft, mag ik zeggen, alles geleerd; ook speelt¹³³ zij immers kapitaal¹³⁴? Wees verzekerd, dat ik uw verplichtend bericht voor mij onschendbaar¹³⁵ zal houden. *Zo ik u, waardige dame, ergens in van dienst zijn kan, beveel! u zult mij verrukken, door mij in staat te stellen u te kunnen tonen, hoezeer ik met de grootste achting ben, Uw welmenende Vriend en gehoorzame Dienaar,*

Abraham Blankaart

¹²⁷ munt • ¹²⁸ lomperd • ¹²⁹ tractatie • ¹³⁰ centen
• ¹³¹ pijler • ¹³² nodig is • ¹³³ musiceert • ¹³⁴ heel
goed • ¹³⁵ strikt vertrouwelijk

58^e brief: mejuffrouw Anna Willis aan mejuffrouw Sara Burgerhart

Waarin Naatje scherpe kritiek spuit op de levensstijl van Sara, waarin 'vermaak' steeds meer de boventoon lijkt te voeren..

Mijn waarde Saartje!

Hoe dikwijls heb ik u wel gezegd, dat, zo men een losse aard toegeeft, men ongemerkt van de ene zotheid tot de andere komt. Dit blijkt in u; alles is drift. Nu waakt men, tot vermoeienis toe, bij een zieke vrouw, waarvoor wij ingenomen zijn; nauwelijks begint die te herstellen, of men vliegt uit, spant met nog een onbedachte vriendin aan, om zich met drie, vier dartelevlasbaarden¹³⁶ te vermaken, en blijft, ten koste van een nog zwakke vrouw, die men uit haar rust houdt en met eten laat wachten, tot negen uur uit. O, daar denkt men niet om. Vermaak gaat boven alles; en welk een vermaak! Vindt men, dat iets goed te doen ons vermaakt: prima, goed doen! Vindt men vermaak in onbetaamlijkheid¹³⁷, men offert de welvoeglijkheid¹³⁸ daaraan op. Glijpt¹³⁹ men uit, dan moet een: «och, daar had ik geen erg in,» alles goedmaken. Mij dunkt ook, dat juffrouw Buigzaam, die, schijnt het, zoveel van u houdt als u van haar, u daarover had behoren aan te spreken. Men moet geen ongeregelheden

in jonge juffrouwen door de vingers zien. Weet u wat, vriendin? Dwaze vermaken zullen uw behoefte worden; en zo u die niet ten valstrik zal verstrekken, zult u wat meer voorzichtigheid moeten hebben dan u immer bezat; hoe zal uw tante nu in 't gelijk gesteld worden!

Ik weet wel, dat ik weer voor een stijve klik zal gehouden worden. Zonder zulk een woord zou u zich niet kunnen redden. Maar bijnamen geven is geen redeneren en lachen geen betogen. Ik weet, dat u stekelig vernuftig zijn kunt; ik wapen mij daar in voorraad¹⁴⁰ op: maar dus zult u, voor uw eigen rede, uw gedrag echter nooit goed maken, of mij begoochelen. Vindt u 't goed, doe uw zin: 't is uw zaak.

Ik ben in de ware zin des woords, Uw Vriendin,

Anna Willis

¹³⁶jongemannen • ¹³⁷onfatsoenlijkheid • ¹³⁸het fatsoen • ¹³⁹glijdt • ¹⁴⁰bij voorbaat

Basilie de Loose, 1809 - 1885

60^e brief: de heer Hendrik Edeling aan de heer Abraham Blankaart

Waarin Hendrik Edeling aan Abraham Blankaart meedeelt dat hij serieuze plannen heeft met Sara en vraagt of de voogd daar bezwaar tegen zou hebben. Ook laat hij weten problemen te verwachten met zijn eigen vader, omdat Sara lid is van een andere protestantse kerk dan de familie Edeling.

Mijnheer!

De betrekking waarin u tot de beminnelijke juffrouw Burgerhart staat, doet mij de vrijheid nemen om u deze te schrijven. Het kan u niet zeer vreemd voorkomen, als ik u eenvoudig zeg, dat haar bevalligheden¹⁴¹ mij dermate getroffen hebben, dat mij niets aangenamers zijn kan, dan mijn verkering¹⁴² met haar voort te zetten en dus de gelegenheid te krijgen van te onderstaan¹⁴³, of zij mij met haar goedkeuring zal vereren.

Mijn achting voor, mijn vertrouwen in u, verplichten mij om u te vragen, of u daar iets tegen hebt?

Op mijn gedrag mag u informeren¹⁴⁴; ik durf zeggen, dat dit mij niet ongevallig wezen zal.

Mijn oogmerken¹⁴⁵ zijn die van een eerlijk man, die de inspraak van zijn eigen hart opvolgt, omdat de rede hem in zijn keuze billijkt. Liefde en achting zijn het, die

mij aanzetten om bij deze beminnelijke juffrouw mijn bezoeken te vermeerderen. Indien ik de gelukkige man harer eigen vrije verkiezing ooit word, dan hoop ik altijd te tonen, hoezeer zich al mijn daden zullen uitstrekken, om haar met genoeg dit leven te doen doorwandelen: zo ik door haar word afgewezen, zal het mij des te gevoeliger smarten, omdat mijn gehele hart voor haar met de tederste liefde vervuld is en ik nog nimmer een vrouw ontmoette, die mij zo beminnelijk, zo waarlijk achtenswaardig heeft toegeschenen. Evenwel, ik hoop dat haar keuze niet belemmerd wordt; ofschoon zij, zoals men dat noemt, aan mij geen slechte partij doen zou.

Mogelijk zal het u bevreemden, als ik u zeg, dat ik dit vooruitzicht nog niet

¹⁴¹bekoorlijkheden • ¹⁴²omgang • ¹⁴³wagen, proberen • ¹⁴⁴navraag doen • ¹⁴⁵bedoelingen

aan mijn vader heb medegedeeld: wat zal ik zeggen, mijnheer, mijn vader is in weerwil zijns braven karakters, een weinig wonderlijk op sommige punten. En hij heeft ook meermaal verklaard, «dat hij nooit zal toestaan dat zijn zoons buiten hun kerk trouwen.» Daar is bij de goede man geen andere dan Lutherse rechtzinnigheid. Nu weet hij, dat wijlen de heer Burgerhart, nevens¹⁴⁷ zijn familie, leden waren der Publieke Kerk¹⁴⁸. Buiten dit, mijnheer, zou hij zeker niet dan met genoegen zien, dat ik zo een beminnelijke dochter aan hem kon presenteren. Daar ik nu nog niet weet of, en nauwelijks durf hopen, dat ik zo gelukkig zijn zal, van

niet te worden afgewezen, kan ik immers onnodige moeilijkheden vermijden! Temeer daar het mij altijd smart, als ik de goede man ergens over driftig maak, wijl dit zowel voor zijn jichtkwaal als voor zijn rust hoogst nadelig is. Maak mij, door een gunstige toestemming, voor altijd aan u verplicht! De lieve dame weet niets van 'tgeen ik voor haar gevoel: ik hoop dat u zulks niet afkeurt?

*Met de hoogste achting teken ik mij,
Uw ootmoedige Dienaar,*

Hendrik Edeling

¹⁴⁷ tegelijk met, net als • ¹⁴⁸ De Nederlands
Hervormde Kerk

61^e brief: de heer Abraham Blankaart aan de heer Hendrik Edeling

Waarin de oude heer Blankaart laat weten dat hij geen bezwaren heeft tegen Hendrik Edeling's omgang met Sara. Wel eist hij, voordat er over trouwen gesproken kan worden, dat ook Hendrik's vader onvoorwaardelijk achter zo'n huwelijk staat.

Mijnheer!

Ik ken genoeg van uw omstandigheden en zedelijk karakter, om niet weinig in mijn humeur te zijn met het voornemen, dat u hebt omtrent mijn lieve pupil. Zie, mijnheer Edeling, ik ben geen

knorrepot, die altijd zit te gnokken en te gnutteren op jongelui. Zodat ik maar zeggen wil, dat ik recht te spreken ben met uw liefde voor het kind. Dat u haar daarvan nog geen kik gezegd heb,

smaakt mij bestig. Hoor, u bent een hups jongman en ik hoop dat onze lieve Heer haar maar genoeg wijsheid zal verlenen, om u haar hart, zowel als haar mooi zacht rechterhandje te geven: mits echter, dat mijnheer uw vader haar die eer aandoet, waarop iedere brave jonge juffrouw, in zo een geval, recht heeft.

Doch mijnheer, uw vader, voor wie ik zeer veel achting heb, moet niet denken, dat mijn pupil ooit in zijn familie zal komen, indien hij mij, als haar voogd, dit niet met bescheidenheid en ijver verzoekt. 't Zou mij om u schrikkelijk moeien¹⁴⁹; maar ik heb ook op sommige punten mijn wonderlijkheden. Mijn gehechtheid aan de leerstukken der Publieke Kerk is, ja al zo sterk als de zijne aan het Lutherse geloof zijn kan en daar hoop ik bij te leven en te

sterven: amen! Maar wat malle dingen zijn dat! «dat ik besluit om mijn kind nooit buiten mijn Kerk te zullen uittrouwen?» Wel, 't is goed, dat onze lieve Heer wijzer is dan wij allemaal; 't zou hier anders een bedroefde winkel worden, dat zou het. Nu, mijnheer, u moet weten, hoe u met uw vader dat boeltje reddert. Doch hij moet niet vergen, dat mijn Saartje van haar Gereformeerde Kerk afwijkt. Hoor, ik moet daar niet over gemoeid worden. *In de hoop dat ik voldaan zal hebben aan uw verwachting, heb ik de eer mij te noemen, Mijnheer, Uw dienstwillige Dienaar en Vriend,*

Abraham Blankaart

¹⁴⁹ moeilijk vallen

63^e brief: *me juffrouw Sara Burgerhart aan me juffrouw Anna Willis*

Waarin Sara op ongewoon harde en sarcastische wijze laat merken hoe gekwetst ze is door de vermaningen van Naatje, en door Naatje's kritiek op haar en op de weduwe Buigzaam.

Vriendin!

Zeg mij, hoe moet ik u noemen? Aan wie schrijf ik toch? Ik heb een brief uit Rotterdam ontvangen; de hand¹⁵⁰ is de uwe; het cachet¹⁵¹ is het uwe; de naam,

waarmede hij getekend is, Anna Willis. Wat heeft u, om ter zake te komen, toch

¹⁵⁰ het handschrift • ¹⁵¹ omslag

aangezet, om mij zo een brief, uzelf zozeer als mij onwaardig, te schrijven?

Ziedaar, ik zal openhartig handelen; ik zal uw brief beantwoorden, zoals mij dunkt dat dit behoort. U moet mij evenmin voor beter dan voor slechter houden, dan ik ben. Ik zal u tonen, dat schoon uw fouten geheel anders zijn dan de mijne, u het echter nog niet veel verder in zedelijke uitmuntendheid gebracht hebt. Wel dan, mijn aandachtige!

«Mijn brief smaakt u niet; ik ben u zeer afgevallen; u bent verstoord op mij.» En waarom smaakt mijn brief u niet? Omdat ik u eenvoudig gezegd heb, wat ik had uitgevoerd. Maar ik heb noch de wil, noch het vermogen, om onschuldige bedrijven¹⁵² te vergoelijken. U zou mogelijk in mijn geval geschreven hebben: «Ik heb taf gezien, gaas gekocht; wij gingen het huis van Brunier voorbij; Letje zag eens of haar broer thuis was: neen, maar hij zou zó komen. Hij kwam, met nog drie vrienden, daar ook gelogeed; de juffrouw nodigde ons zo vriendelijk, dat wij er bleven, een punchje dronken, en te negen uur bracht Brunier ons thuis.» Heden! wat zou dit een bedaard voorkomen hebben! Bij deze vertelling zou u uw achting behouden; maar ik, die vertel zoals de dingen gebeurd zijn, val u af en u zegt er mij een hoop vinnige vodderijen¹⁵³ over. Waarom val ik u zeer af? Dacht u, dat ik niet zo wereldsgezind meer was om gaas en taf te dragen? Of mocht ik die zelf niet kopen? Mocht Letje niet eens bij haar broer aanwippen, of moest ik, als een fiere klos, toen alleen naar huis gestapt zijn?

Nog fraaier! U mag jenever en ik, arme ziel, mag geen punch proeven? Of het toenaaien van kousen, zakken en mouwen, du ton¹⁵⁴ is, weet ik niet; is het zo, want u schijnt het te weten (in 't voorbijgaan, waar komt u toch aan zoveel modekennis?) dan is dit zeker meer kinderachtig dan ondeugend.

Nog meer beschuldigingen: «Ik ben verzot op vermaak; ik doe alles uit zucht tot vermaak.» 't Is niet onnatuurlijk en niet onmogelijk in mijn jaren¹⁵⁵. Wilt u, dat ik alles deed uit verwaandheid of uit bedilzucht, juffrouw Willis? Maar u bent zo op u zelf verliefd, dat u geen ogen hebt dan voor uw eigen volmaaktheden! Is 't dus wonder, dat u over niemand tevreden bent? Hoe, is negen uur geen behoorlijke tijd om aan tafel te gaan? Eet uw moeder ooit vroeger? Hoon deze weduwe niet, zij is geheel vrouwelijke deugd. «Die zoveel van u schijnt te houden, als u van haar,» Foei! dat is overgehaald vergif. Haar voorgeven¹⁵⁶ is waarachtig; die vrouw weet mij als was te vormen en God geve, dat ik eens zo word, als zij voor haar zelf, en voor allen, met wie zij omgaat, is! Niemand, uw uitnemend brave moeder uitgezonderd, bemin en eerbiedig ik zozeer als deze vrouw. «Zij behoorde geen ongeregeldheden door de vingers te zien,» Bewijs eerst, dat er die gepleegd zijn, vóór u de verwaandheid hebt om zo een vrouw te zeggen, wat zij behoorde te doen. Uw te

¹⁵²bezigheden • ¹⁵³nare woorden
• ¹⁵⁴modieus • ¹⁵⁵op mijn leeftijd •
¹⁵⁶voorwenden •

zeer opgevijselde eigenliefde overschreeuwt uw gezond verstand, doet uw goede hoedanigheden verdonkeren en uw opvoeding zwijgen. Niet meer op dit stuk. Ik doe u te veel eer. «Ongeregeldheden» Weet: juffrouw Willis, dat het meisje, 't welk onder juffrouw Buigzaam's oog levende, ondeugende daden kan doen, een bedorven schepsel zijn moet, of het is onmogelijk. Neen, «zij is ook niet zeer

ergdenkend¹⁵⁷,» haar hart is vervuld met die liefde welke, zonder reden geen kwaad denkt; kent u die liefde ook? Ik vrees van neen! Hemel! zo eens een ander uw brief las, wat zou hij denken van deze vrouwen van de huishouding?

Vaarwel!

Sara Burgerhart

¹⁵⁷ achterdochtig

64^e brief: *de eerbare Pieternelletje Degelijk aan mejuffrouw Sara Burgerhart*

Waarin Pieternelletje oude herinneringen ophaalt uit de tijd dat ze dienstmeid was bij de ouders van Sara, en zegt dat ze gehoord heeft dat Sara op trouwen staat.

Juffrouw Saartje!

Nou komt mijn dat beetje schrijven wel te pas, dat je men nog hebt ingestampt. Ik moet aan u schrijven. Ik heb rust noch duur; van nacht droomde ik, dat ik u op m'n schoot had, met je neteldoekse jurk, die ik zelf in het Blauwe Hoofd nog kocht, an; en dat ik met je zong dat mooie liedje: «Een kindje in 't water, een kindje in 't water.»

Ik wil maar zeggen, juffrouw, dat ik gehoord heb, dat de juffrouw gaat trouwen, met een heer, die een Franse naam het, die ik niet onthouden kan; 't is een broer, zeggen zij, van een juffrouw, die met u in 't

zelfde huis woont. Hij het een ambt op 't Staten of Prinsenhof, zie dat is al hetzelfde: nou, juffrouw zal hem wel kennen. Ik sloeg een gat in de lucht; 't was of ik het in Keulen hoorde donderen, waar onze koetsier vandaan is. Maar die heer zal wel braaf zijn, anders zou juffrouw hem niet nemen, wil ik spreken; maar de mensen praten zo raar; en Bregt heeft mij zoveel verteld; maar nou ze eens zo vreselijk van je gelogen het, geloof ik haar niet meer. Nou, God vergeef het haar, maar ouwe Bregt zal haar loontje wel krijgen, gelijk ik hoop! En nou was mijn verzoek, of juffrouw mij weer

wou inhuren; en dat juffrouw met menheer willem had getrouwd; dat is een heer! en zo gemeenzaam; wel zie, ik heb buiten u niemand zo lief, als men heer. Toen ik daar zo bij men heer zat thee te drinken, dacht ik nog om je grootvader, Pieter Burgerhart. Die is nog bij gelijks mijn dooppeet¹⁵⁷; want ik hiette maar Pieternelletje, en ik had zo een dingsigheid¹⁵⁸ om ook een van¹⁵⁹ te hebben; en toen zei je grootvader: kom meid, we zullen je Pieternelletje Degelijk noemen; 't heugt mij nog klaar¹⁶⁰; ik lei het pampier¹⁶¹ in de etenskast in m'n keuken, en grootvader deed zijn schoenen nog aan en hij lachte dat hij schudde, om dat ik zo blij was met men van. Ik had het zo kostelijk bij je ouwers, en ik heb het nu ook goed; en als ik oud word, dan denk ik, onze lieve Heer zal ouwe Pieternel niet verlaten; daar vertrouw ik op. Zodat ik maar wou zeggen, dat ik altijd dacht, dat men heer Willem je was opgeleit¹⁶². Hoor, het is mij hier te drok, en daar zijn meer huizen dan kerken. Ik wou een stil dienstje bij twee enige luidjes, waar ik m'n werkje zo zelf kon betreuzelen¹⁶³; en wij kennen mekaar, want juffrouw het wel duizendmaal op men schoot gezeten en dan kon ik ook nog eens horen van die goeie heer Blankaart, die ik in velden noch wegen ontmoet; nou, ik kom haast nooit uit. Ja juffrouw, zo jij en men heer Blankaart niet in de hemel kommen, dan versta ik mij dat werk niet. Wat was hij altijd grappig en wat het hij mij dikwijls een gulden gegeven; en ik wou juffrouw graag wat in haar huishouwen kopen, al was het maar een glazenkastje,

of een turfbakje; maar voorlede¹⁶⁴ week kwam je tante Hofland mij tegen. Welnou Pietje, zei zij, weetje nog wel, dat jou juffrouw nou in zo een slecht huis woont, en zo werelds gekleed gaat? Ja juffrouw, zei ik, die weduw is een heel braaf mens, dat weet ik heel wel en juffrouw Saartje gaat gekleed, zoals alle rijke jonge juffrouwen; en, zei ik, onze lieve Heer ziet op¹⁶⁵ het hart, niet op de kleren, zei ik; nou, zei zij, kind, je hebt geen licht. Nou juffrouw, als je trouwt, wat zul je dan kerjeust¹⁶⁶ wezen! en dat's evel geen zonde; want je moeder, die zo vroom was, als er een mens over een paar benen gaan kon, sting¹⁶⁷ stijf van 't stof¹⁶⁸, toen zij trouwde; ik wou, juffrouw Saartje, dat je dat eens gezien had. Laat mij toch eens weten, of je haast bruidstranen¹⁶⁹ zal drinken. Alle mensen zeggen, dat je op trouwen staat. Ik ben al tweemaal aan uw huis geweest; doch juffrouw was uit, en ik kom weinig uit en 't is bij ons vreeslijk drok. Was ik maar weer zo in men eigen gedoentetje bij juffrouw, wat zou ik blij zijn! Ja, ik wens nog uit juffrouws huis gedragen te worden; wist ik dat, ik zou zo in mijn knopjes zijn, want dat was een grote gerustheid.

Nacht lieve juffrouw Saartje, van je ouwe

¹⁵⁷ peetvader • ¹⁵⁸ kleine wens • ¹⁵⁹ achternaam (allen de gegoede burgers hadden in die tijd een achternaam) • ¹⁶⁰ duidelijk, helder • ¹⁶¹ papier (als bedekking van keukenplanken) • ¹⁶² voor jou bedoeld was • ¹⁶³ beredderen • ¹⁶⁴ verleden • ¹⁶⁵ ziet op = kijkt naar • ¹⁶⁶ mooi, sierlijk • ¹⁶⁷ stond, hing • ¹⁶⁸ textiel • ¹⁶⁹ kruidenlikeur, die op bruiloften wordt gedronken

Pieterneel, zo pleeg je te zeggen.

Pieterneelletje Degelijk

65^e brief: mejuffrouw Sara Burgerhart aan de eerbare Pieterneelletje Degelijk

Waarin Sara haar oude kindermeid Pieterneel uitnodigt om gauw langs te komen, haar teleurstelt met de mededeling dat ze nog lang niet gaat trouwen, maar wel belooft dat Pieterneel bij haar mag komen wonen zodra ze ooit getrouwd is.

Mijn goeie beste Pieterneel!

Ik heb uw brief gelezen: wel heden, ik wist niet, dat je zoveel bij mekaar kon stichten. Ik ben met uw brief machtig in mijn schik. Als het eens jouw uitgaansdag is, zend mij dan een kruier¹⁷⁰, dan zal ik thuis blijven als ik uit de kerk kom en wij willen weer eens heel veel praten; je weet, Nelle, daar hou ik veel van. Meid, wat houd ik van je, omdat je mij zo wèl opgepast hebt en zo dankbaar aan mijn lieve vader en moeder bent. De heer Blankaart is naar Frankrijk, zodat je hem niet lichtelijk zult tegenkomen. Ja, dat is een man, niet waar? och, ik heb hem zo lief! maar ik ga niet trouwen, daar is geen woord waar van. Wees jij gerust; al werd jij tachtig jaar, dan zal je toch bij mij wonen, als ik getrouwd, of op mij zelf ben. Sterf dus, als je toch sterven moet, maar gerust voort, 't zal zo zijn. Zeker, Pieterneel, als jij oud en zwak

wordt, zal ik voor je zorgen, en je zult dan zien, dat het heel goed is op onze lieve Heer te vertrouwen. En zei tante «dat je geen licht had?» Heden, meid, jij moest eens aan tante gevraagd hebben, of 't waar is, dat zij zal trouwen, en met welk een heer; maar daar heb je niet om gedacht. Ik zal heel graag, als ik trouw, wat in mijn huishouden van je hebben; maar 't hoeft juist zoveel niet te zijn, als je voornemen was. In dit papiertje liggen twee ducaten, die doe ik je present, omdat jij zo een beste meid bent en mijn ouders zo liefhad. Spreek er maar niet van tegen mij; koop er wat voor: zal je, Pieterneel? De juffrouw, waar ik bij in huis woon, is net zo een brave vrouw als mijn moeder was, dan kan je eens denken. Nu, ik ga niet trouwen,

¹⁷⁰ een bode met een bericht

hoor. *Jij weet wel, wie je deze schrijft.*

S. B.

66^e brief: mejuffrouw Sara Burgerhart aan de heer Abraham Blankaart

Waarin Sara kort verslag doet van haar dagelijks leven bij de goede weduwe, en haar voogd laat weten dat de jonge heer Edeling vaak langskomt.

Geëerde Heer en Voogd!

Mijn verlangen om eens van u te horen, drijft mij u deze te schrijven, hoewel ik waarlijk niet veel stof heb. O mijnheer Blankaart, wat ben ik bij een brave vrouw; zij is zeer krank¹⁷¹ geweest, maar ik heb haar zo trouw opgepast, omdat ik haar zo liefheb: en zo ik die vrouw verloren had, wat dan? Ik geloof, dat ik dan ook schielijk¹⁷² dood zou geweest zijn, zo heel lief heb ik haar en zoveel achting heb ik voor haar. Nu, zij is bijna hersteld. Wat leer ik hier goede dingen; ik weet niet waar de tijd blijft. Ik ga wel in de kerk; en lees ook in de Bijbel; want in beide te doen, vind ik veel genoeg; maar ik ga ook in de comedie¹⁷³ en op 't groot concert¹⁷⁴. Met de heer Brunier en zijn lieve zuster mag ik immers wel? Ik onderhoud ook mijn Frans en Engels, ja leer beide veel beter uitspreken, omdat ik in de waarde vrouw¹⁷⁵ zo een meesteres heb. Mijn muziek gaat zijn gang; alle daag dreun

ik, of 's lands welvaart daaraan hing¹⁷⁶. Wanneer, mijn lieve voogd, komt u toch thuis?

De jonge heer Edeling (de koopman) bezoekt ons dikwijls. Wat is dat een braaf, verstandig man! en wat hoor ik hem gaarne met juffrouw Buigzaam redeneren! Hij zegt, dat hij mijnheer Blankaart kent, dat's goed! nu kan ik eens met iemand over u spreken. *Vaarwel, mijn geëerde voogd; ik ben Uw gehoorzame Pupil*

Sara Burgerhart

P.S. Pieterneel, die bij ons gediend heeft, heeft mij verzocht, u van haar de dienstpresentatie¹⁷⁷ te schrijven.

¹⁷¹ziek • ¹⁷²snel • ¹⁷³naar toneel (uitvoeringen) • ¹⁷⁴naar concerten • ¹⁷⁵bedoeld wordt de weduwe Buigzaam • ¹⁷⁶of 's lands welvaart er van afhangt • ¹⁷⁷hoogachting betuigen

67^e brief: *de heer Abraham Blankaart aan mejuffrouw Sara Burgerhart*

Waarin hij Sara voorspelt dat vrijers om haar heen zullen dwarrelen 'als muggen om de kaars'..

Mijn beste meisje!

Uw brief is mij zo welkom, dat ik hem ten eerste¹⁷⁸ ga beantwoorden.

Dank God, mijn kind, dat u bij zo een verstandige en godvrezende vrouw gekomen bent; het had ook heel scheef kunnen uitkomen; als u nu eens bij slecht volk beland was en u had eens mee moeten doen: u weet, wie met pek omgaat, wordt er door besmet. Ja, dat zou droevig voor u geweest zijn, zo deze vrouw gestorven ware, dat begrijpt u wel. Dat u uw plicht omtrent haar deed, doet mij zó goed en geeft mij zoveel vreugd, dat ik u een wisseltje¹⁷⁹ zend van honderd ducaten, van mij tot een teken hoe tevreden ik daarover ben. Koop er wat moois voor en draag het mij tot gedachtenis; en doe altijd uw plicht, zult u? U mag heel wel met ordentelijke lieden uitgaan, als het maar niet te drok¹⁸⁰ loopt; nu, u bent in goede handen, daar vertrouw ik op: want u bent jong, kind en ik weet, hoe jongelieden toch zijn.

De heer Hendrik Edeling is mij zeer wel bekend: 't is een allerbest jong heer en een knap kerel ook. Ik heb somtijds, weet u, rare invallen; en ik mag de jonge meisjes

gaarne wat kwellen; wat zegt u, Saar, als die heer eens zin in u had, zou u daar wel veel tegen hebben? Nu, zin of niet, als u mijn eigen dochter was en die heer dan zin in u had en mij dat zei, ik zou u aan hem geven, tenminste zo u er niet tegen zo zijn. Zie, kind, ik hoop u nog gelukkig getrouwd te zien. Doch meisje, meisje pas op! U zult een hele rist¹⁸¹ vrijers krijgen; zij zullen om u dwarlen, als muggen om de kaars. U bent nu in de vrijetijd; is 't zo niet? Ik eis niet van u, dat u mij kennis zult geven van alle beuzelpraat, die zij u komen aan 't oor piepen; maar ik verwacht van u, indien u aangezocht wordt door iemand, die u genoeg in aanmerking neemt om hem nader te willen leren kennen, dat u mij dit zult melden.

Ik zal hier niets meer over schrijven; zoals ik zeg, u hebt de beste raadvrouw bij u. Maar ik hou zoveel van u, dat ik u dit toch zo eens schrijven moest. Groet uit mijn naam de brave vrouw, aan wie u zo gehecht bent; verzeker haar van mijn bijzonderste achting. Groet ook mijn vriend Edeling;

¹⁷⁸ meteen • ¹⁷⁹ cheque • ¹⁸⁰ druk • ¹⁸¹ rij •

en als u Pieterneel spreek, insgelijks. Wel, ouwe Pieterneel, denkt die nog aan mij? Nu, als ik sterf, krijgt zij een legaatje¹⁸². Zeg het haar niet; zij zou huilen van blijdschap en van droefheid ook. De oude Petersen zal u, op uw order¹⁸³, het geld bezorgen. *Nacht, mijn lieve kind. Uw liefhebbende Voogd,*

Abraham Blankaart

P. S. Laat uw clavier¹⁸⁴ en alles wat tot uw lijf behoort¹⁸⁵, op mijn order, van uw tante halen.

¹⁸²erfenisje • ¹⁸³verzoek • ¹⁸⁴piano • ¹⁸⁵'wat tot uw lijf behoort' = persoonlijke bezittingen

68^e brief: mejuffrouw Cornelia Hartog aan mejuffrouw Wilhelmina van Kwastama

Waarin de gestudeerde mejuffrouw Hartog aan haar even gestudeerde vriendin Van Kwastama bekend dat ze verliefd is op de heer Edeling, die zo vaak langskomt dat hij wel een oogje op haar moet hebben, maar die daarbij discreet zijn afstand houdt.

Cara mia!

Vous êtes ma confidente¹⁸⁶: ik moet u niet onkundig laten, in welk een staat zich mijn hart bevindt. Chère van Kwastama, wat zal ik zeggen? Je soupire, je crains¹⁸⁷; evenwel, waarom dat? Heeft de waarde man niet een goed oordeel? Is 't geen homme de goût¹⁸⁸; en heb ik niet meer dan één aanbiddler gehad? 't Is waar, ik ben niet meer piepjong, maar un air imposant¹⁸⁹ heeft ook zijn beminnaars. Een schone taille! mijn gelaat niet miniatuur fraai, cela est bien vrai¹⁹⁰, ma chère, maar het tout

ensemble¹⁹¹ is niet versmadelijk. Indien de heer Edeling minder fraai man ware, echter zou hij mij zeer behagen. Is hij geen man van verstand? Kan hij dus met mij op dit sujet¹⁹² verschillen? Hij adresseert¹⁹³ zich wel niet bij mij: eerbiedige liefde is

¹⁸⁶Frans: U bent mijn vertrouweling • ¹⁸⁷Frans: Ik zucht, ik vrees • ¹⁸⁸Frans: man van smaak • ¹⁸⁹Frans: een indrukwekkend uiterlijk • ¹⁹⁰Frans: dit is zeker waar • ¹⁹¹Frans: het geheel • ¹⁹²Frans: onderwerp • ¹⁹³wendt zich

ware liefde. Zijne Edele kent en houdt zijn distance¹⁹⁴, comme il faut¹⁹⁵. Wat anders kan toch de reden zijn van zijn herhaalde bezoeken, indien hij niet om mij komt? Met wie kan zo een man toch een discours formeren¹⁹⁶, dan met uw vriendin? Is het echter, ma chère van Kwastama, niet wat vernederend voor une fille comme moi¹⁹⁷, dus hulde te moeten doen aan een hartstocht, die ik zo lang met versmading en als beneden mijn edele natuur, heb beschimpt? Ik bloos over mijn zwakheid; wat helpt het mij? Sedert ik de lieve man gezien heb, ben ik zo ongeschikt voor mijn studiën, als te voren voor het toilet¹⁹⁸.

*De wijsbegeerte leert ons wel
Om onze driften te betomen;
Maar als de liefde komt in 't spel,*

Is 't met de wijsheid omgekomen.

Dit coupletje is mij in 't hoofd blijven hangen; juffrouw Burgerhart zong het onlangs eens: anders weet u, lees ik nooit Hollands; foei! om u te genoeg, schrijf ik ook mijn brieven aan u in die ongevallige taal: anders point de Hollandais¹⁹⁹!

Indien er iets interessants voor mij (dat is voor u) voorvalt, wacht dan een tweede brief van haar, die is, ma chère Van Kwastama, entièrement la votre²⁰⁰,

Cornelia Hartog

¹⁹⁴ Frans: afstand • ¹⁹⁵ Frans: zoals het hoort •
¹⁹⁶ gesprek onderhouden • ¹⁹⁷ Frans: een
meisje als ik • ¹⁹⁸ de kaptafel • ¹⁹⁹ Frans: geen
Nederlands • ²⁰⁰ Frans: geheel de uwe

71e brief: mejuffrouw Sara Burgerhart aan mejuffrouw Anna Willis

Waarin Sara aangeeft dat ze de kritiek van Naatje op haarzelf nog zou kennen accepteren, maar de kritiek op de weduwe als heel beledigend ervaart. Ze zal deze en de volgende brieven aan Naatje wel schrijven maar niet versturen tot de ruzie is bijgelegd.

In deze brieven beschrijft Sara haar eerste ontmoetingen met de heer R., een jonge man van een van de meest aanzienlijke families. Ook de heer Edeling blijft bijna dagelijks in beeld.

Waarde Juffrouw!

Ik heb onlangs een vriendin verloren; ze heet Anna Willis; kent u haar? Ik vrees neen. Nu dat zij zo; weet u ook, waar ik haar weer kan vinden? Eilieve, wijs mij de weg, want ik verlang de kennis te hernieuwen; 't was toch, waarde juffrouw, een in vele opzichten braaf mens: wij hebben een klein verschilletje gehad en zo al pratend en weer pratend, heb ik haar onderweg verloren. Ik wil zeggen, dat ik niet twijfel, of ik zal haar wel weer vinden. Het horloge onzer vriendschap staat maar wat stil, doch de ene of andere heuse vriend zal het wel weer opwinden en dan zal het weer zo fiks wijzen en zo krek²⁰¹ lopen als immer. Ik schrijf u dus maar in voorraad²⁰². Ik zou zelfs besluiten kunnen om u deze te zenden, zo u mij alleen beledigd had. Maar, omdat de waarde vrouw, die men niet kan kennen zonder haar hoog te achten, door u zo verkeerd behandeld is en u daarvoor geen vergoeding²⁰³ aan mij doet, zal ik alles opzamelen wat ik schrijf, even of²⁰⁴ ik u per post schreef. Zodra u mij zegt: «Ik heb juffrouw Buigzaam beledigd: 't is mij leed²⁰⁵, ik heb slecht gedaan»: is al mijn geschrijf, nevens²⁰⁶ mijn vriendschap, weer tot uw dienst.

Volgens afspraak gingen Letje en ik, op de bepaalde dag, de taffen²⁰⁷ zien. De drie demoiselles²⁰⁸ dronken thee en wij gevolgelijk ook. Onder het theedrinken kwamen er twee heren in, om zijden kousen en een haarzak, Alle welgeklede mannen spreken één taal, als zij de eer

hebben tegen jonge dames te spreken; zoals u weet, Naatje.

Zij zochten kousen uit en wij taffen²⁰⁹ stalen. U begrijpt wel, dat zij onze smaak admireerden²¹⁰. Nu dan, zij gingen beiden zitten. De oudste juffrouw vroeg naar de Historie der beide Indiën door Raijnal (in 't Frans begrijpt u). De heer R. noemde het un chef d' oeuvre²¹¹. Zij spraken vervolgens over enige Pièces volantes²¹², die dagelijks uitkomen. De heer R. sprak, docht mij, zeer wel, ofschoon hij véél sprak en dat is al een heel kunstje, nietwaar? Ons discours²¹³ duurde wel een uur, denk ik, want ik had ook nu en dan een woordje ingebracht, dat met aandacht gehoord en met lof toegejuicht werd, zoals dat van zelf spreekt, Naatje. De demoiselles zeiden mij, «dat deze heren zeer rijke, zeer fatsoenlijke lieden waren, en dat de heer R. geparenteerd was aan onze eerste familiën. Hij had une superbe bibliothèque²¹⁴, en zou ons graag dezelve heel en al ten gebruike geven; ook dat hij aan een der juffrouwen gevraagd had, waar ik woonde, en gezegd, dat hij de vrijheid zou nemen

²⁰¹precies, nauwkeurig • ²⁰²bedoeld wordt: zonder deze brief te versturen •

²⁰³verontschuldiging • ²⁰⁴net alsof • ²⁰⁵het spijt mij • ²⁰⁶net als • ²⁰⁷stoffen • ²⁰⁸Frans: juffrouwen. Hier: verkoopsters • ²⁰⁹stoffen • ²¹⁰bewonderden • ²¹¹Frans: meesterwerk • ²¹²lectuur van de dag • ²¹³Frans: gesprek • ²¹⁴een rijk gevulde bibliotheek • ²¹⁵een beroemd essay in dichtvorm van Alexander Pope

om de *Essay on man*²¹⁵, in vier talen bijeen gedrukt, te brengen, wyl hij gemerkt had, dat ik die wel eens zou willen zien.»

Thuis komende, vertelde ik het avontuurtje aan juffrouw Buigzaam, en liet haar de stalen zien, die ik bij mij had. Juffrouw Hartog zette een vieze tronie, en vond de taffen zeer commun²¹⁶. «Zo,» zei zij, «en de heer R. heeft die zeer fraai gevonden? Kent u de heer R., juffrouw Burgerhart?» - «Zoals u hoort, juffrouw Hartog.» Zij werd vriendelijker. - «Ja, mejuffrouw, bij reputatie. Hij is een man van geboorte, un homme du ton peut être ; mais un homme d' esprit.²¹⁷»

Rien du Tout was uit; Hartog ging uit en wij hadden het huis vrij.

Nu, zei ik, zullen wij eens een recht lief stil stichtelijk avondje hebben en dribbelde, met een half menuet pasje, de tafel om.

Wij verzochten de waarde vrouw om voor ons wat te lezen en kregen ons naaien²¹⁸.

O, Naatje, nooit heb ik zulk lezen gehoord en zulk een lieve stem is er niet! Zij voldeed aan ons verzoek en las een boekje: «De vrolijkheid van een godsdienstig leven»; dat u zeker kent. De avond vloog om. Hoe gelukkig waren wij! Half negen kwam ons Lotje thuis, ging zich ontkleden en in de kamer gezeten zijnde, vermaakte zij zich met Jillis, onze kat. De tafel had reeds drie kwartier gedekt gestaan, toen de savante²¹⁹ binnentrad; zij haastte zich, was minzaam, spraakzaam zelfs. Wij zagen wel, dat zij wat verlegen was; zij wist wel, dat zij nog wat te goed had; maar ik beschuldig nooit iemand die zichzelf beschuldigt en de lieve goedaardige vrouw maakte geen

remarques²²⁰.

Toen wij reeds ieder in ons paviljoentje²²¹ lagen, hadden Letje en ik het nog zeer druk over hetgeen er gelezen was. Ik zie duidelijk, dat Letje verstand en smaak heeft; maar 't is een verwaarloosd verstand en een nog ongeofende smaak: zo vergenoegd als engelen sliepen wij in. Morgen zal ik deze vervolgen, zo er iets, mij betreffende, voorvalt. U weet, ik leg alles bij elkander, totdat ik mijn vriendin Willis vind.

Alweer een dagje! wel Naatje, en nogal geen brief van u. 't Zal bij mij altemaal verwilderen²²². 't Hek is van de dam, de schapen lopen in 't koorn²²³.

Wat nieuws. De heer R. is hier aan huis geweest en bracht mij het boek, waarvan ik u gemeld heb. Hij zat een uur bij ons. Hij sprak meest met de waarde vrouw. Waarlijk, 't is een schoon, welgemaakt man. Ik geloof, dat hij veel geest heeft. Het gesprek ging over de algemene liefdadigheid, bij gelegenheid dat men een drenkeling voorbij bracht, die gelukkig gered was. Hij merkte aan: «dat, ofschoon onze deugd niets kan verdienen, zij echter altijd iets voortreffelijks blijft; en dat hij het

²¹⁶Frans: gewoontjes • ²¹⁷Frans: een modieuze man misschien, maar geestig. • ²¹⁸naaiwerk, handwerk • ²¹⁹Frans: geleerde vrouw, gestudeerde vrouw • ²²⁰aanmerkingen, verwijten • ²²¹met gordijnen omhangen bed • ²²²verwilderen (als in de tuin van hun vriendschap) • ²²³de schapen lopen in 't koren = het gaat niet zoals het hoort

met de oude Romeinen hierin eens was: het is veel schoner een burger te behouden, dan honderd vijanden te doden.»

Juffrouw Buigzaam was wel voldaan over zijn redenen. Ik plaagde Letje gruwelijk met hem, want hij schijnt voor haar zeer veel attentie te hebben, schoon hij mij zijn bibliotheek heeft aangeboden, nevens een keurlijk²²⁴ geschreven catalogus, om te zien, wat mij zou aanstaan. Nu, dat vind ik wel héél lief, en zal er ook gebruik van maken: «Zodra ik meer lichts omtrent dit luchtverschijnsel, 't welk nu aan onze huiselijke horizon opdaagt, hebbe, zal ik u daar meer van zeggen.» Ziedaar, zo zou juffrouw Hartog spreken.

Nog geen brief van Rotterdam! Geduld. - Maar ik moet evenwel nu zeggen, dat u uw voogdijschap slordig laat liggen. En ik, arme ziel! krijg onderwijl vrijers als zand. 't Is of heel Amsterdam weet, dat u mij mondig verklaard hebt. Hebt u

dan met mijn tante overlegd, om mij zo maar kort en goed aan de Satan over te geven? Niet dat die hier ook al geweest is; was dit zo, Rien du Tout zou mij dat wel gezegd hebben; zij is zegt zij, «met een helm geboren, en kan kwaad zien.» Nu, dat kunnen er wel meer en ook al waar het niet is, ook Naatje? Foei, dat u mij zo in de pekel laat zitten! Daar heb je dan vooreerst mijn kostelijke vriend Cobus; ja, die eerst komt die eerst maalt: daar heb je dan mijn allerliefste Willem, uw broeder; daar heb je dan de heer R., die mij een boek brengt; ende ten vierde, daar heb je dan de zeer ernstige, zeer stemmige, zeer verstandige heer Edeling. Ik heb wel geen haast om te trouwen doch als ik nu maar wist, welke man ik moest kiezen, als mij die haast eens overviel: dat is het maar.

S. B.

²²⁴ keurig

73^e brief: *Mejuffrouw Sara Burgerhart aan mejuffrouw Suzanna Hofland*

Waarin Sara aangeeft haar piano en andere bezittingen te willen laten halen bij tante.

Mejuffrouw en Tante!

De waarde heer Blankaart, mijn geëerde voogd, heeft mij bevolen om van uw

huis te laten halen mijn clavier²²⁵, mijn gitaar, al mijn muziek, tevens al het

linnen enz., dat tot mijn lijf behoort²²⁶;
zo UEd. een dag, waarop dit u best
convenieert²²⁷, gelieft te noemen, zal ik
die dag lieden zenden om het, onder mijn
handtekening, te laten transporteren.
Ik wens UEd. alles goeds en blijve UEd.

toegenegen Nicht en Dienaresse,

Sara Burgerhart

²²⁵piano • ²²⁶dat tot mijn lijf behoort =
persoonlijke bezittingen • ²²⁷schikt, uitkomt

74^e brief: Mejuffrouw Sara Burgerhart aan de heer Abraham Blankaart

*Waarin ze haar voogd schrijft dat ze
twijfelt of zij wel een geschikte echtgenote
zou zijn voor Hendrik Edeling en verder
nogal enthousiast vertelt over haar
kennismaking met de heer R.*

Geëerde Heer en Voogd!

Uw edelmoedig geschenk streelt mij
omdat mij dit verzekert van de vriendelijke
goedkeuring van mijn gedrag. Ik hoop er
zo een gebruik van te maken, dat ik u ook
daarvan, zowel als van de duizend guldens,
behoorlijk rekening zal kunnen doen.

Ik heb tante een briefje gezonden, waarvan
de kopie hiernevens²²⁸ gaat, en zij heeft
mij laten zeggen: «dat zij order²²⁹ van u
zelf moet hebben; doch dat zij nog zo iets
met u te verrekenen heeft.» Ik had echter
zo heel graag mijn muziek, mijn clavier en
gitaar.

De heer Edeling is een uitmuntend
jonkman! Nooit verlaat hij ons, of wij
achten hem nog meer dan de laatste keer
dat wij hem zagen. De lieve vrouw spreekt

van hem, zoals zij zelden spreekt. Maar,
mijn lieve heer Blankaart, zou zo een man
en die zoveel goederen bezit, immer aan
mij denken! Neen, zo verwaand ben ik
niet. Zo een man moet een vrouw hebben,
die hem nader komt; nu, dat is zijn zaak.
Ik heb geen de minste trek om van staat
te veranderen. Ik heb nog nooit een man
gezien, dan die ik, op zijn allermeeest, alleen
mij tot vriend wenste.

De heer R, een zeer fatsoenlijk, rijk
heer, van ruim dertig jaar, denk ik, heeft
kennis met mij gemaakt, en zijn heerlijke
bibliotheek mij ten gebruike aangeboden.
«t Is toch goed dat alle heren geen

²²⁸bijgesloten • ²²⁹opdracht

laffe jonkertjes zijn; maar 't is heel iets zeldzaams,» zei de weduwe, «veel oordeel en belezenheid bij veel beschaafdheid en wereldkennis te vinden.» Zodat wij mogen van geluk spreken.

Ik begeer niets dan uw vaderlijke gunst te behouden, bij deze dierbare vrouw mijn dagen te slijten en zo al de éne zotheid, voor, de andere malligheid na wat af te wennen.

*De waarde dame groet u met de hoogste
achting en ik ben Uw liefhebbende Pupil,*
Sara Burgerhart

P.S. Ik hoor, dat tante zal trouwen met een heer, die er veel in zijn japon²³⁰ komt; die heer ken ik; O mij! O mij! 't Is toch grappig ook.

²³⁰ huisjas

75^e brief: *de heer Hendrik Edeling aan de heer Cornelis Edeling*

*Waarin de nog steeds smoorverliefde
Hendrik zijn broer laat weten dat hun
vader zich tegen een huwelijk met Sara
Burgerhart heeft uitgesproken omdat ze
lid is van een andere kerk.*

Broerlief!

Sedert uw laatste brief heb ik aan de heer Blankaart de vrijheid verzocht om bij zijn pupil mijn opwachtingen te maken: ziehier de kopie van mijn brief en van zijn ongemeen²³¹ antwoord. Ondertussen, daar zit ik in 't nauw! Nooit heb ik met zoveel misnoegen de verdeeldheid van de Protestanten beschouwd als nu, en geen wonder. Gisteren kwam vader met mij van een extra goede beursgang. Hij was recht in zijn knopjes; en nog te meer, omdat er door mijn bezorging een schone baars op tafel gezet werd. 't Was zoon vóór en

Hendrik na. Toen de knecht uit de kamer was om te gaan eten, zei vader: «Wat scheelt er aan, Hein? je ziet er zo bleek en zo wonderlijk uit: je schijnt ook niet graag²³² ben je ziek? Of heb je een vrijster, die je door 't hoofd maalt?»

Ik: Ik, Vader!

Hij: Ja, jij: wie anders? Kom, als zij mij wat aanstaat, zullen wij het goed succes eens drinken.

Ik (stamelende): Vader, daar is een

²³¹buitengewone, bijzondere • ²³²hongerig

juffrouw, waarop ik verliefd, dodelijk verliefd ben; en die, als u haar kende, u zeker zou voldoen. Ze is fraai, verstandig, deugdzaam ...

Hij: Dat spreekt van zelf. Alle meisjes zijn puikjes, als de jongens die krul in 't hoofd hebben: en wie is dit juweeltje toch?

Ik: Juffrouw Burgerhart.

Hij: Zeg je dat, kameraad! Wel, 't meisje is van goeien huize, heeft geld en ik weet geen kwaad van haar, dan dat zij van haar tante, een malle kwijlbabbe²³³, is heen gebruid, en nu mooi haar pleziertje neemt. Doch dat zij zo. Je moet dat partijtje uit je kruin²³⁴ zetten, daar zal niet in gedaan worden: zij is van de Grote Kerk²³⁵: en geen vreemd goed in mijn huis. Wij zijn, van Luthers tijd af, van vader tot zoon, Luthers geweest en nooit trouwden wij, dan met Lutherse meisjes: dat deed ik, en dat zult u en Cornelis ook doen, of vader legt er: «ik verbied het» op. Zodat, stel jij Saartje Burgerhart maar uit je zin; want ik wil ook niet, dat zij verandert; elk moet blijven waar hij is. Ik hoop, dat wij in onze kerk ook wèl aardige nufjes²³⁶ hebben; ga maar eens op Dinsdag in onze Nieuwe Kerk, als er op 't orgel gespeeld wordt, dan zijn er te kust en te keur (en mooie dingen ook). Trouw zodra je wilt, als je meisje

maar een goede huishoudster en Luthers is; anders bedank ik voor de klucht. Mijn huis moet geen Noachs ark worden. 't Zou mooi zijn: jij een gereformeerde vrouw, je broer misschien een remonstrantse; neef Klaas een menniste, en neef Gerrit een kwakerinne! Denk jij, dat God weer een Luther zal zenden, om jouw familie nog eens te hervormen!

Ik had graag nog wat gezegd, maar vader hield zijn hoed voor de ogen en dankte. Toen naar 't kantoor en zwijgen moest ik. Hij was echter nogal vriendelijk. Beklaag mij, Keeslief; wat zal ik doen? Mijn bezoeken staken? Om niets in de wereld: O, als het daarop aankomt, ken ik geen beschroomdheid. Vader handelt in deze niet billijk. Wat verlang ik naar uw thuiskomst! Hoe aangenaam is het, een vriend uit de handen der natuur ontvangen te hebben? Meld mij eens, wanneer u daar gepromoveerd wordt²³⁷? *Dan zal ik hopen hem te omhelzen, die mij onder alle mannen de dierbaarste is.*

t. t. Hendrik Edeling

²³³kletskous • ²³⁴uit je hoofd • ²³⁵Nederl.
Hervormde kerk (Calvinisten) • ²³⁶meisjes •
²³⁷afstudeert

76^e brief: de heer Jan Edeling aan de heer Abraham Blankaart

Waarin de vader van Hendrik steun zoekt bij de voogd van Sara in de hoop samen stelling te kunnen nemen tegen een huwelijk van deze jongelui die immers allebei een andere kerk aanhangen.

Heer en vriend!

Ik schrijf nooit als ²³⁸ over negotie²³⁹; maar nu moet ik u schrijven, omdat wij de zaak in ééns kort en goed zouden afdoen. Daar heeft mijn zoon Hendrik zin in uw pupil; 't is of de jongen stapel zot is, zo ziet hij er uit, maar ik kan in dat huwelijk niet stemmen²⁴⁰, dat partijtje niet sluiten. Nu, ik heb hem met een paar woorden gezegd, dat hij daar nooit om moet denken, omdat ik een Lutherse dochter wil en zal hebben. Ik gebruik niet veel woorden met mijn jongens; ik zeg maar, zwijg, zo zal 't zijn, heren. Want, zodra wij, vaders, één woord zeggen, hebben deze kwanten er wel tien tegen. 't Is of de duivel de jongens regeert, als zij een meisje in de kop hebben! 't Is mij al leed, dat ik mij zo ver met hem heb ingelaten en reden heb gegeven waarom ik het niet hebben wou. 't Is dan of men de jongens toestaat om tegen te spreken, en dat niet; waar bleef onze vaderlijke macht, he? U moet ik echter reden geven, u bent mijn vriend; en ik twijfel niet, of u keurt dit huwelijk al zo zeer af als ik, of ik ken Abraham Blankaart niet.

Ik ben rechtzinnig oud-Luthers. Zo is mijn hele geslacht. Al onze kantoorbedienden, al onze booiën²⁴¹ zijn Luthers; en ik zal nooit dulden, dat deze keten van Lutherse wezens in de war raakt door een schoondochter. En wat maakt dat verwenste buiten de kerk trouwen een slecht huishouden! U weet dat zo goed als ik; zij lezen waarachtig niet eens dezelfde Bijbel! Genoeg. Nu weet u mijn mening. Ik wil niet met u over het geloof twisten, maar ik hou 't mijne en ik zeg altijd: «ik geef mijn geloof aan mijn jongens, als zij in de wereld komen en mijn geld, als ik uit de wereld ga» Ik heb niets tegen het meisje, dat wat zeggen wil en ik heb met haar grootvader, Pieter Burgerhart, veel negotie gedaan. 't Was de braafste man van de beurs; haar vader was ook zo. Hij is maar te vroeg weg. Zij zal in haar kerk ook wel zalig worden; zo is 't ook nog al niet: doch Hendrik moet maar een Lutherse

²³⁸ behalve • ²³⁹ handel • ²⁴⁰ toestemmen •
²⁴¹ huisbedienden

vrouw hebben, dan is alles gevonden. Hij zegt mij, dat het juffertje nog niets van zijn liefde weet: ik heb hem nog nooit op een leugen betrapt; het zal dus wel zo zijn. Des te beter. Als u nu maar schrijft, dat u het

met mij eens bent, is alles afgehandeld. *In verwachting daarvan ben ik, UEd. Dienaar en Vriend,*

Jan Edeling

77^e brief: de heer Abraham Blankaart aan mejuffrouw Suzanna Hofland

Waarin Abraham Blankaart duidelijk maakt dat Sara nu zonder verder uitstel haar persoonlijke bezittingen moet hebben uit het huis van tante.

Mejuffrouw!

Wel, hoe hebben wij het toch met elkaar, rijd je de witkwast²⁴², of maalt je de geest? Denk jij, dat ik zo maar op één dag heen en weer zo eens over kan komen, om u te zeggen, dat u juffrouw Saartje haar linnen en muziek zendt? Was het briefje niet zo beleefd, als er een in heel Amsterdam te vinden is? Wie hagel hoort er van? 't Is immers het kind haar eigen goed? De gitaar heb ik haar zelf uit Londen meegebracht, toen zij tien jaar was; hij kost mij verscheiden guinees; maar hij is ook al wat je horen kunt, zeg ik je. Wat doe je toch met haar clavier²⁴³; speelt Brecht met haar stijve dikke stompen er dikwijls eens een deuntje op, als zij dronken is; en dans jij dan met broer smulpaap, als er zo een klein verheuginkje²⁴⁴ is? Wat praat u toch

van nog wat te rekenen of te verrekenen: zwijg er maar doodstil van, of ik zal u anders spreken.

Maar wat hoor ik, Sanneke, ga je trouwen met een heer, die alle daag in zijn japon²⁴⁵ bij u komt? Ik kan wel denken, wie of er op u smoel heeft²⁴⁶; wie anders dan de broeder? Waarachtig Sanne, de fijnen²⁴⁷ lopen op uw zak²⁴⁸, meid! ze zullen je zo arm maken als een mier. Die duivelse gierigheid heeft u gefopt en de kwezelarij²⁴⁹ zand in de ogen gestrooid. Neem dan die drasbroek²⁵⁰ niet; ik zal

²⁴²Ben je stapelgek? • ²⁴³piano • ²⁴⁴iets te vieren • ²⁴⁵huisjas • ²⁴⁶een oogje op u heeft • ²⁴⁷vromen • ²⁴⁸teren op uw zak • ²⁴⁹extreme vroomheid • ²⁵⁰zompige man

wel een ander opschommelen²⁵¹, als ik in de stad kom. Nu hebt u order²⁵² van mij, om Saartjes goed te zenden. *Ik blijve, UEd. Dienaar,*

Abraham Blankaart

²⁵¹opduikelen • ²⁵²opdracht

78^e brief: *Mejuffrouw de weduwe Spilgoed aan de heer Abraham Blankaart*

Waarin de weduwe verder samenzweert om Hendrik en Sara te koppelen en de lezer eindelijk weet voor wie de manchetten zijn die Sara al zo lang knoopt.

Geëerde Heer!

Om aan uw wens en mijn plicht nopens²⁵³ de lieve Burgerhart te kunnen voldoen, zal ik alle gelegenheden hebben, die wij zouden kunnen begeren. Het belang, dat u stelt in ons meisje, zal mij zeker excuseren, indien ik u nu of dan eens wat kleinigheden schrijf.

Ik vind mij vereerd met het vertrouwen onzer twee jonge lieden; doch geen van beiden weet er iets van; ik zal dus ook in staat zijn, om voor beiden het beste te helpen bezorgen. Beiden hebben mij de brieven aan en van u laten zien. Mijnheer Blankaart, ééns moet ik het mogen zeggen, u bent een goed, een voorzichtig, een eerlijk man. Saartje zegt ronduit, dat zij u bemint; en er worden keurlijke²⁵⁴ manchetten voor u geknoot: in ernst, zij

is de dankbaarheid zelve. De heer Hendrik zegt, dat u als een man van eer handelt. Ik hoop maar, dat zijn papa wijzer zal worden; en vooral dat ons trots schelmpje er toch nooit achter komt; de arme heer Hendrik kreeg haar dan nimmer.

Mijn jonge lieden zijn zeer met de heer Edeling in haar schik. Letje prijst hem boven de huizen. Saartje noemt hem een verstandig man, die onze achting verdient. Lotje vindt dat hij zulke mooie kamizolen²⁵⁵ draagt, en er uitziet als een Prins! Juffrouw Hartog vindt hem wat heel veel met zichzelf ingenomen, enz. Huiselijke bezigheden doen mij deze

²⁵³betreffende • ²⁵⁴keurige • ²⁵⁵lang heren vest

spoedig sluiten. *Ik ben, met de oprechtste
achting, Uw nederige Dienares,*
Maria Buigzaam, Wed. Spilgoed

79^e brief: *de heer Abraham Blankaart aan de heer Jan Edeling*

*Waarin de oude Blankaart aan de oude
Edeling laat weten dat hij het geluk van
Sara veel belangrijker vindt dan de vraag
of ze wel naar dezelfde kerk gaan, en dat
hij Hendrik en Sara een prachtig echtpaar
zou vinden maar alleen als ze door de hele
familie met open armen ontvangen zal
worden.*

Heer en Vriend!

In antwoord op uw brief: Ik ben nu maar, die ik maar ben, een niets beduidend oud vrijer, en dat's het al; doch ik wil je zweren, dat wij niet meer in geloof, dan in humeur verschillen. Ziedaar, ik heb het altijd zo druk en volhandig gehad, dat het trouwen er is ingetrokken²⁵⁶; maar, selderdemostert, was ik vader over een half dozijn jongens en meisjes, dan zou ik mijn geluk niet kunnen overzien, als ik daar zo al die kabouters hoorde snappen en rabbelen. Of Abraham Blankaart ook mee zou doen! En als zij dan zo ver heen waren, dat zij op 't geen ik zei aanmerkingen konden maken en het hunne voor hun kleine zaakjes wisten in te brengen, wel, dan zou ik God hartelijk danken, omdat ik

zulke snelle kinderen had, zoals billijk is. Hoor, Jan Edeling, u hebt nu veel meer verstand dan ik, doch daar heb je mis in. 't Is op mijn woord, jij hebt mis. Dat je op je kerk gesteld bent, eer heeft uw hart, dat's braaf! maar hier, ik, zei de gek, ben ook op mijn kerk gesteld, en mijn hart heeft ook eer, zou ik denken. wel zie, wij verschillen zo weinig in geloofsgronden wil ik spreken, dat het niet de pijn waard is, om er zo over aan te gaan.

Zodat ik maar zeggen wil, dat ik het huwelijk om die reden niet kan afkeuren. Je moet nu evenwel je niet gaan zitten inbeelden, dat ik met het kind zo

²⁵⁶er bij is ingeschoten

goedkoop ben²⁵⁷: alheel niet! maar uw zoon is zulk een braaf man, daar wil ik maar op komen. Neen, daar heeft zij goddank te veel geld toe en is zij van te brave familie; 't is een mooie brunet ook, en ze speelt²⁵⁸ maar kapitaal. Sara Burgerhart moet een zo braaf man hebben als uw Hendrik en zijn ouders moeten haar met achting en liefde in hun familie nodigen.

Nu, nu, 't zou geen onaardig kluchtje wezen, met een papa die zei: «zo zal 't wezen, dochter, want ik versta het zo.»

Neen, man! mijn pupil is een redelijk schepsel en zo wil ik dat zij zal behandeld worden. Daar had men dan 't gooien in de glazen met papa Edeling en mijn arme kind was aan de joden overgeleverd. Ik bedank je hartelijk, hoor: ziedaar is mijn antwoord. *Ik blijve Uw dienstwillige Dienaar,*

Abraham Blankaart

²⁵⁷ Er mee goedkoop zijn = er mee te koop lopen, leuren • ²⁵⁸ musiceert

80^e brief: *Mejuffrouw Sara Burgerhart aan mejuffrouw Anna Willis*

In deze brief, die voorlopig niet wordt verstuurd, vertelt Sara vooral enthousiast over de heer R. die haar boeken leent uit zijn eigen bibliotheek en meeneemt naar het theater waarover hij veel weet.

Als dat zo voortgaat, krijgt u een heel boekdeel brieven op eenmaal. Nog al halsstarrig! Foei, Naatje! Nu, ik leef ondertussen vrolijk en wel, als de bloemetjes, zoals onze meiden zeggen. Is er geen brief voor mij, Frits? «Mejuffrouw, neen.»

Geen tijding, goede tijding, denk ik: echter ben ik gans²⁵⁹ niet onverschillig omtrent uw vriendschap en verlang zeer om te horen, hoe uw lieve moeder het heeft, en of er ook tijding van mijn Willempje is? zie daar mijn journaal, niet zeer interessant, 't

is waar, doch dat kan ik niet helpen. Gister had ik een fraaie dag. Uitgeweest; naar de comédie²⁶⁰ geweest; ik onder de bescherming van de beleefde heer R.; zijn vriend C. nam Letje voor zijn rekening; en Lotje nam ik mee, die vulde ook nog eens een plaatsje. Al wat mensenmonden proeven konden, was er in de loge; en mijn kostelijke vriend kwam, zo ras hij van zijne affaire kon²⁶¹, bij ons. De heer

²⁵⁹ geheel • ²⁶⁰ toneel, schouwburg • ²⁶¹ zo snel hij van zijn zaken wegkon

R. sprak met oordeel over de acteurs en actrices, over het toneel en over het stuk dat gespeeld werd, het welk hem [en mij ook] weinig voldeed.

Wij kwamen uit de comédie direct thuis en de heren namen in de zijkamer afscheid. Lotje is dezelfde niet van blijdschap; zij is, zegt ze, nog nooit eens gevraagd om naar de comédie te gaan; maar kijk als zij nu veel geld had, dan ging zij er alle dag, zo mooi is 't in de comédie. Vanochtend, toen wij zouden ontbijten, zat zij alweer aan de kinderkousjes te breien. Ik zal de kousjes laten wassen, want zó kan zij die niet geven; de roestige moeten²⁶² tonen al de afstanden, waar zij die neerlegt.

Ik kan voor de weduwe niet verbergen, dat er iets zit tussen ons. «Mijn lieve engel,» zei ze, «hebt u ook ongelijk? en hoe het zij, wees de eerste om alles uit de weg te doen, dan zult u, hoe 't ook is, de grootste zijn.» Evenwel. - «Ja, Burgerhartje, u bent een trots dingetje; maar laat het omtrent zo een vriendin bij u toch niet haperen.»

Hoor, vriendin, nu ik u niet heb, moet ik het op alle boegen wenden, om de zedelijke winkel tamelijk in orde te houden, opdat als u die eens komt nakijken, niet alles in malkander zou liggen en u de moed benemen, om alles weer ter deeg en recht te leggen, de haken en ogen uit het garen te wikkelen, de linten op te rollen, en alles op zijn nummer en in de rechte laden te bergen. Het zal u nog in de hand vallen, geloof mij. 't Is met mij als met onze keukenmeid: als zij weet, dat ik (de schel²⁶³ hangt in mijn kamer) aanneem om haar ten vijf ure op te schellen²⁶⁴, dan slaapt zij gerust door, zij vertrouwt op mij; maar neem ik het niet aan, dan staat zij op, en dikwijls nog vroeger; «want,» zegt zij, «dan is zij 't zelf, die er voor zorgen moet.» Hoe smaakt u die? - Nog geen brief. Dit is dan de derde brief die ik neerleg - -

S. B

²⁶²vlekken • ²⁶³bel(lekoord) •

²⁶⁴op te schellen = wakker te bellen

81^e brief: *de heer Hendrik Edeling aan de heer Cornelis Edeling*

Waarin de brave Hendrik aan zijn broer vertelt hoe hij Sara zijn liefde verklaard heeft, en zij hem haar vriendschap.

Mijn beste vriend!

Nauwelijks zult u mijn brief, waarin ik u het gesprek met vader meldde, ontvangen hebben, of ik zend u een tweede. Ik moet schrijven, en aan wie kan ik zo alles, alles, 't geen er, mij betreffende, voorvalt, schrijven dan aan u, mijn broeder?

De beminnelijke Burgerhart geeft mij zoveel blijken van een fraai karakter en leidelijk verstand; zij heeft zoveel schone hoedanigheden, dat ik niet langer mijn liefde voor haar kon verbergen. Ik spreek, kunt u denken, haar nooit alleen: ik moest dan zo een gelegenheid afwachten, waarin ik haar alleen spreken kon. 't Geluk diende mij. Ons nieuw koopvaardijschip, *de Vriendschap*, zou aflopen²⁶⁵: ik verzocht de drie dames en had Brunier ook verzocht. Het werd mij toegestaan. Zij zag het met veel genoegen en vroeg mij een en ander bij die gelegenheid, dat mij wel beviel; zij toonde hoe zij begreep, dat de negotie²⁶⁶ de bron is van 's lands welvaren. Het weer was schoon, de avond verrukkelijk. Thee gedronken en het een en ander op de werf gezien hebbende, stelde ik een klein wandelingetje in de Meer voor. 't Werd eenparig toegestemd; en Brunier bij zijn zuster en de andere juffrouw geschikt hebbende, verzocht ik aan mijn beminde om haar te geleiden. Zij stemde het minzaam toe en mijn arm nemende ... Keesje, nu, u bent ook eens verliefd geweest ... Onder het wandelen was zij vrolijk, zo spottig aardig, dat ik niet wist, hoe haar ernst één ogenblik op te wekken. «Apropos, mijnheer, heb ik u al gezegd, dat mijn lieve voogd u zijn vriend noemt en hartelijk groet?»

Ik: Neen, mejuffrouw, maar beide verheugt mij ten hoogste. De heer Blankaart

Zij: Is de beste man, die er leeft; ik bemin hem ook, of hij mijn vader was; hij heeft mij ook altijd bemind, of ik zijn dochter ben.

Ik: Men behoeft de verdienste van die heer niet te hebben, om u te beminnen.

Zij: Mijnheer, ik heb altijd geloofd, dat de liefde van een achtingwaardig man de glorie ener vrouw is; ik ben boven alle vermomming²⁶⁷ en zal u dus maar eenvoudig zeggen, dat die betuiging mijn eigenliefde wélgevalt²⁶⁸; maar ik zeg u meteen, dat ik geen de allerminste neiging heb om van staat²⁶⁹ te veranderen.

Ik: Mogelijk is er een man, die u de voorkeur geeft; en wat kan ik zeggen?

Zij: Mogelijk zou u mis kunnen hebben. Ik heb nog nimmer zoveel moeite genomen om een uitzondering, met opzicht tot mij, te maken.

Ik: Wel, indien uw hart dan vrij is, vergunt u mij dan de eer, om u, als een man die u bemint, te mogen zien?

Zij: De *vriend* mijner dierbare vriendin heeft zeker alle vrijheid om aan haar huis te komen; en zo hij als zódanig ook met betrekking tot mij komt, dan verzeker ik u, dat ik zijn gezelschap niet zal ontwijken: is dit niet redelijk gesproken?

Ik: Ik wachtte van u niets anders, en ik bedank u ootmoedig voor de gunstige wijs, waarmede u mijn verzoek hebt

²⁶⁵ te water gelaten worden • ²⁶⁶ handel •
²⁶⁷ huichelarij • ²⁶⁸ goed bevalt • ²⁶⁹ Burgerlijke
staat (bedoeld wordt: om te trouwen)

ingewilligd ...

Zij: Aangehoord! meent u zeker, mijnheer?

Ik willig niets in: ik kan niets inwilligen.

Ik: Aangehoord! u hebt gelijk; ik zou al te gelukkig zijn. Ik beveel mij in uw gunstig aandenken.

Toen merkende dat zij liefst bij het gezelschap was, stapte ik wat aan.

Het discours werd algemeen: ik was recht vrolijk. En op wat grond, vraagt u? Och,

dat onderzoek ik zo net niet. *Nu* wist zij mijn groot geheim; en nu moet zij wel om mij denken: is *dat* niet verrukkelijk?

De eerste nademiddag de beste hebben wij een muziek-partijtje: ik hoop, dat ik haar wat voldoen zal, dat ik mij aangenaam zal kunnen maken in de ogen mijner beminde.

Schrijf mij toch! Ik omhels u en ben Uw gelukkige Broeder,

Hendrik Edeling

83^e brief: *Mejuffrouw Sara Burgerhart aan mejuffrouw Anna Willis*

Weer een brief voor op het stapeltje, waarin Sara vertelt hoe Hendrik haar zijn liefde verklaard heeft en waarin zij een muziekavond beschrijft.

Ik zal over uw stilzwijgen geen woord meer spreken; wat helpt het? Laat ik dan geen monnikenwerk doen, temeer daar ik u nog iets te schrijven heb. De heer Edeling heeft mij gezegd, dat hij mij bemint; zijn keuze doet mij eer aan; maar omdat ik niet denk vooreerst van staat te veranderen, heb ik hem dat openhartig gezegd. Nu zullen wij zien, of hij het hart heeft om geduld te oefenen omtrent een meisje, dat hem niets beloven kon, omdat zij hem wat op de mouw zou moeten spelden, waardoor zij in haar eigen ogen al zo verachtelijk zou worden als in de zijne en zijn achting is mij zeer waardig. Wij hebben een muziekpartijtje gehad; juffrouw Buigzaam speelde 't clavier²⁷⁰; maar omdat zij nog

zo zwak is, durfden wij haar niet vergen om te zingen. Letje speelde ook het clavier, het mijne is nog bij tante, maar de gitaar van de lieve vrouw was tot mijn dienst; ik zong er bij, zoals dat hoort. Brunier had een dwarsfluit; Hartog een viool en de heer Edeling had zijn bas²⁷¹ hier laten brengen: Lotje was figurante.

Dit avondje was verrukkelijk. Hartog zelfs kwam mij nu zeer draaglijk voor. Zij speelt heerlijk en doet streken op de viool, die zo direct het hart treffen. Maar Edeling! onze waarde huisvrouw betuigt, dat zij zelden zo schoon de bas²⁷¹ heeft horen spelen. Mijn kruimel deed ook zijn best; hij leert goed en men moet in de kinderen de geest niet uitblussen.

Wij hadden des avonds een eenvoudig collation²⁷². Ieder was wel gehumeurd. Hartog meer dan ordinair²⁷³; zou zij iets te verbergen hebben? Ik twijfel sterk! dit is zeker, dat zij geheel opgewonden scheen boven haar peil. Maar mogelijk vraagt u, en hoe neemt u zoveel notitie van haar? Nu, het zij zo. Letje, mijn lieve Letje, zag er zo lief en bevalliglijkjes uit, dat ik wel wilde, dat uw broer haar met mijn ogen zag. Waarlijk, net een vrouw voor mijn Willem! Mijn Cobus wordt een heel man; ik heb hem de gehele avond geen één zot woord horen spreken, kan ik u verzekeren. Hartog was maar tamelijk geleerd en wij aten en dronken zonder medicinale²⁷⁴ of physicale²⁷⁵ aanmerkingen te moeten uitstaan over alles, wat er op tafel komt.

De beminde juffrouw Buigzaam: O! als ik Hendrik was, ik wist wel wat ik deed! 't is waar, hij is een jaar of tien jonger: doch zijn ernstig wezen, zijn bedaard voorkomen maakt hem oud genoeg voor een zo fraaie, welgemaakte, fijn getekende, schoon-geogde, lief en zacht gekleurde vrouw, die, nu zij weer begint op te luiken, wel twintig jaar jonger schijnt dan juffrouw Wijsneus. Ons Lotje was recht zoet, en op haar wijs nogal aardig. Zie zo, dit episteltje gaat bij de vorige. *Geschreven aan haar Vriendin, door*

S. B.

²⁷⁰piano • ²⁷¹cello • ²⁷²Een lichte koude
maaltijd • ²⁷³gewoonlijk • ²⁷⁴medische •
²⁷⁵natuurkundige

86^e brief: *Mejuffrouw Anna Willis aan mejuffrouw Sara Burgerhart*

Eindelijk, een brief uit Rotterdam!

Geliefde Vriendin!

De geweldige storm is gaan liggen: mijn hart wil, dat ik u dus weer zal noemen; ik volg die inspraak nogmaals. Uw brief vond ik des avonds, thuis komende, op mijn tafel: vol vreugd gaf ik mij nauwelijks de tijd mij te ontkleden. Ik brak hem open; ik las. Hemel! kon ik mijn ogen geloven? ik was zo ontsteld, dat ik een glas water moest drinken en bevond mij ook

enige dagen zeer onpaslijk. Ik besloot die brief nooit te beantwoorden, mij nooit meer te bemoeien met iemand, die mij zo ongenadig had doorgestreken²⁷⁶. Ik wist toch, dat mijn oogmerk goed en mijn beginsel zorgvuldige liefde voor u was en zag, dat elk in de bekoorlijke

²⁷⁶uitgefoeterd

zachtheid van uw aard deelde, behalve uw vriendin Willis. Saartje, zei ik, heeft nu vrienden, die beter met haar karakter stroken: zij denkt ook daarom, dat zij haar meer beminnen dan ik. Toen vouwde ik de brief toe en poogde u te vergeten. De volgende avond las ik hem echter eens weer en vond hem toen minder bitter; ik zag, dat enige aanmerkingen gegrond en alle uitdrukkingen niet zo ijselijk sterk waren, als ik eerst dacht. Ik zag er veel meer van het platje²⁷⁷, 't welk vermaak schept in mij te kwellen, dan wel vinnige zetten in. 't Besluit bleef echter, mij niet meer met u te bemoeien, maar alles de tijd aan te bevelen. Daarop komen wij in gezelschap van een Gelderse dame; mijn moeder vraagt haar of zij een juffrouw Buigzaam gekend heeft? 't Antwoord was: zeer bizonder en ik heb zoveel achting voor dat ongelukkige mens, dat ik expres een reisje naar Amsterdam zal doen, alleen om haar eens, na vele jaren, weder te zien. Hierop deed zij mijn moeder een verhaal van de gehele adellijke familie en dat haar ouders de freule waarlijk gedwongen hadden om een zeer rijk, doch zeer ondeugend Oost-Indisch heer te trouwen; dat dit huwelijk zeer rampzalige gevolgen gehad had; dat mevrouw Spilgoed in alle opzichten een voorbeeld van deugd, van zedigheid, van geduld, zowel in haar huwelijk als in haar weduwstaat, geweest was en zich thans fatsoenlijk geneerde²⁷⁸, door het in de kost houden van ordentelijke juffrouwen, enz. Ik wenste, dat ik u de aandoeningen van mijn hart op dat ogenblik kon beschrijven. Ik had de reine onschuld verdacht,

beledigd! Ik voelde dit in al zijn kracht. Waarlijk, was ik toen te Amsterdam geweest, ik zou terstond bij u gekomen zijn en de uitmuntende vrouw om vergiffenis gebeden hebben: «Waarom deed u dit dan in geen brief?» vraagt u. Omdat ik te veel tijd had mij te bedenken. Is 't wel waarschijnlijk, vroeg ik (slapeloos in mijn bed liggend), dat Saartje van mijn misdrijf iets zal gezegd hebben? Neen! ik zal dan een vrouw, die niet weet dat ik haar beledigd heb, ontrusten²⁷⁹, door haar om vergeving te bidden? Ik kreeg intussen geen brief, waaruit ik zou hebben kunnen opmaken, hoe het inderdaad was en hoe u er over dacht.

Ik miste u droevig: ik las en herlas al uw brieven en ik hoopte telkens op nog een van u. Ik herlas de copijen²⁸⁰ van de brieven, die ik geschreven had, ook die van de laatste, en vond, dat hij recht bitter was; ik beschuldigde de stijl, niet mijn oogmerk, dat is en was zuiver. De driften zwegen, 't licht der rede brak door: toen kon ik in mijn hart zien en ontdekte, dat ik, in u te bestraffen, mijn hoofdgebrek te veel had opgevolgd; dat ik streng en zelfs onbeschaafd gehandeld had; dat ik, meer als een kribbige bedilster, dan wel als een minzame vriendin te werk gegaan was: kort gezegd, dat mijn engelachtige vriendin gelijk had. Meer behoefde niet: ik zag nu, dat het mijn plicht was aan u te schrijven. Weet de brave vrouw iets van 't geen haar betreft? O, ik zal haar alle vergoeding doen;

²⁷⁷ schelm, grappenmaker • ²⁷⁸ in haar inkomen voorzag • ²⁷⁹ verontrusten • ²⁸⁰ kopien

al wat u maar eist zal ik doen. Meld mij dit toch.

Groet al uw huisgenoten voor Uw oprechte Vriendin,

Anna Willis

89^e brief: *Mejuffrouw Sara Burgerhart aan mejuffrouw Anna Willis*

Hoewel goede vrienden kijven, zullen zij vrienden blijven. (Jacob Cats, 1577-1660)

Waarde Willis!

Victorie! victorie! mijn vriendin is terecht. Ik heb haar weergevonden! Frits, loop, draaf, vlieg met dit pakket ten eerste naar de post: - zo zal ik binnen weinige ogenblikken zeggen; want ik sta zo met mijn handschoenen al aan, om met Lotje uit te lopen. Kortjes dan. Lees de nevensgaande, een, twee, drie, vier brieven en oordeel, of ik misnoegd op u ben; dit alleen nog: de waarde dame weet niets,

haar betreffende. Ergo zwijgen is 't woord. Met ons zal 't wel schikken: hoe zegt vader Cats?

Alsdoo goet vrienden kijven, Zij zullen vrienden blijven.

Adieu, lieve Willis! Omhels uw dierbare moeder voor mij, groet mijn Wimpje en weet, dat u geacht en bemind wordt door Sara Burgerhart

90e brief: *Mejuffrouw Sara Burgerhart aan mejuffrouw Aletta Brunier*

Een spottend plagend briefje van Sara aan haar vriendin en kamergenote Letje waarin zij duidelijk maakt voorlopig nog niet aan trouwen te willen denken.

Chère Letje!

Hoe vaart u²⁸¹, mijn Liefde? Denkt u wel eens aan uw vriendin? Terwijl u mij deze diepe aandacht eisende vragen, op uw gemak oplost, of beantwoordt, zal ik *pour passer le temps*²⁸², u dit volgende schrijven. Geen half kwartier uurs was ik, met mijn dochter Lotje, bij de juffers geweest om een sak²⁸³ voor haar te kopen, of de heer R. kwam in. *Mon homme*²⁸⁴ was opgetogen over deze *heureuse rencontre*²⁸⁵! Hij praat, weet u, aangenaam genoeg en hij vroeg spoedig naar *mon amie*²⁸⁶, die hij noemde *une charmante dame*²⁸⁷. Dat's voor uw rekening, Letje.

Is de heer R., vroeg ik aan onze vriendin, niet een beschaafd, geestig man?

Juffrouw Buigzaam: Dat erken ik; maar, lieve Saartje, hoe komt het toch, dat hij mij niet gevalt? ik begrijp dat niet!

Ik: En ik begrijp het wel. De heer Edeling is zozeer uw gunsteling, dat er voor geen ander bij te komen is.

Juffrouw Buigzaam: Zou dat wel zo zijn? Waarom vind ik dan Brunier niet minder, maar beter dan voorheen?

Ik: Juist omdat uw gunsteling hem tot een beter mens maakt; 't is zijn werk; ergo²⁸⁸! maar zeker, hebt u iets tegen de heer R?

Juffrouw Buigzaam: Ja, Saartjelief, ik heb iets tegen die man, wat, weet ik zelf niet.

Ik: Bent u nu wel rechtvaardig en menslievend?

Juffrouw Buigzaam: U hebt recht om mij dit te vragen. Ik beken, dat het een opvatting zijn kan. Hij heeft ook vrij veel met u, aan 't venster staande, gesproken en

ook zeer zacht.

Ik: Och, 't gewone praatje: *que vous êtes belle! que je vous adore*²⁸⁹! en zo, wat er meer volgt.

Juffrouw Buigzaam: Engel van een meisje! zie wel toe²⁹⁰. Hij

is een man van hoge geboorte en heeft schatten: laat hij u niet wat wijs maken. (*Ik werd rood*). U wordt rood, mijn liefde!

Ik: Dat is ook zo; want kan ik het helpen, dat er zulke knapen zijn, die mij maar wat wijsmaken? O, ik zie dat u mij niet kent! Denkt u dat ik zulke snappers de eer aandoe, om immer in 't geheugen te houden wat zij mij voorgonzen?

Juffrouw Buigzaam: De heer Edeling is een geheel ander man en die bemint u waarlijk.

Ik: Beide stem ik toe; maar hoeveel achting ik ook heb voor die brave man, ik bemin hem niet; ik bemin geen man op de hele wereld dan mijn voogd; nu, hij zal ook fraaie manchetten hebben.

Juffrouw Buigzaam: Wilt u niet eens ernstig zijn?

Ik: Geheel ernst, geheel aandacht, geheel-al wat u maar wilt (*ik kuste haar hand*).

Juffrouw Buigzaam: Hebt u de heer Edeling afgewezen?

²⁸¹Frans: Hoe gaat het met u • ²⁸²Frans: om de tijd te verdrijven • ²⁸³jurk • ²⁸⁴Frans: mijn heer •

²⁸⁵Frans: gelukkige (toevallige) ontmoeting

• ²⁸⁶Frans: mijn vriendin • ²⁸⁷Frans: een

charmante dame • ²⁸⁸daarom dus • ²⁸⁹Frans:

Wat bent u mooi. Ik aanbid u • ²⁹⁰pas wel op

Ik: Niet anders dan ik u gezegd heb; maar, als de man nu op hoop tegen hoop aan wil boegseren²⁹¹, kan ik dat beletten?

Juffrouw Buigzaam: Hebt u iets tegen de waardige man, eilieve, zeg het mij eens!

Ik: Wel, zoveel zelfs niet als er op de punt van een pennemes zou kunnen liggen; maar beminnen? O point, point²⁹². Ik leef hier al te gelukkig; ik blijf bij u zolang ik leef.

Juffrouw Buigzaam: zal de heer Edeling u dan ongelukkig maken?

Ik: Niet, tenzij ik het er naar maakte. Hoor, de heer Edeling is in mijn ogen zulk een achtenswaardig man, dat ik hem eigenlijk niet zou kunnen of durven beminnen; op mijn woord (ik schaam het mij ook haast aan u te zeggen), ik heb meer eerbied voor hem, dan voor mijn goedaardige voogd.

Juffrouw Buigzaam: Hoe is dat mogelijk? Wel, me dunkt, de heer Edeling is een recht beminnelijk man; zijn ernstig gelaat heldert gedurig op door een zachte glimlach; en wie, denkt u, vindt zoveel smaak in uw vernuft?

Ik: Vlei mij niet! Ik ben geen vrouw voor zo een man. Zie, als ik nu eens getrouwd was, zou ik mijn man zo liefhebben, geloof ik, dat ik, buiten hem te kwellen en te liefkozen, niet zou kunnen leven; en op beide zou zo een deftig man weinig gesteld zijn. Hij zou mij voor een dartel wijfje en ik hem voor een rechte Joris Steiloor aanzien. O, dat zou een pret zijn om dol te worden! Neen: laat hij u nemen, dan zult u beiden even gelukkig zijn, en laat mij mijn *wegje* (zegt tante) zoetsappigjes afkuieren.

Juffrouw Buigzaam: Weet u wat, liefde? zo ik de jaren²⁹³ van u had en de heer

Hendrik beminde mij, zoals hij u bemint, geloof mij, dat ik hem nemen zou.

Ik: U zoudt niet, dan op één voorwaarde.

Juffrouw Buigzaam: En welke voorwaarde?

Ik: Dat u, bij mijn jaren en zijn liefde, die wijsheid bezat, die u nu hebt, anders zou u 't niet beter maken, dan ik nu.

Juffrouw Buigzaam: Vindt u ook meer behagen in de heer R., genomen²⁹⁴ dat hij u insgelijks²⁹⁵ beminde?

Ik: Dat kan ik nog al zo niet zeggen: maar ik heb geen reden, dunkt mij, om met een van beiden iets op te hebben, omdat ik geen oogmerk heb om van hun overvloedige beleefdheid immer²⁹⁶ gebruik te maken. De heer R. behandelt mij met een achting en tevens op zulk een verplichtende wijs, dat ik, tenzij u er iets wettigs tegen hebt, mij ook geëngageerd heb om morgen een nieuw stuk te zien spelen: hij heeft u insgelijks verzocht, maar ik heb gezegd dat ik niet geloofde, dat u meegaan zou.

Juffrouw Buigzaam: Wel, ik weet het niet, zou ik eens van de partij zijn? ik heb opinie, dat dit stuk treffelijk zijn zal: als ik redelijk wel ben, zal ik meegaan.

Ik: O, wat bent u een verplichtende vriendin!

Juffrouw Buigzaam: Mijn liefde voor u doet mij veel doen.

Ziedaar, Letjelief, dit moest ik u schrijven. Nu heb ik geen ogenblik tijd meer. Ik: moet mij nog opdrillen²⁹⁷; Blondèl staat reeds naar mij te wachten om mij te

²⁹¹slepen, voortsleuren • ²⁹²helemaal niets
• ²⁹³leeftijd • ²⁹⁴er van uitgaand • ²⁹⁵net zo •
²⁹⁶ooit • ²⁹⁷optutten

kappen.

Duizend groeten van Uw eigen

Saartje

91e brief: *de heer R. aan de heer G.*

*Waarin de rijke en hooggeboren heer R.
zijn kwade bedoelingen met Sara deelt
met zijn ook niet deugende vriend Jan G.*

Vriend Jan!

Hoe dikwijls, jou lompe kerel, zal ik u dan moeten zeggen, dat mij alles verveelt. Wat kan ik, arme duivel, doen; waarom denken, dan aan de bevalligste meid, die ooit met een paar schone ogen de halve wereld in oproer bracht? Gek, ja, stapel zot ben ik naar haar; en ik moet mijn rol van huichelaar spelen, om haar ooit zo nabij te komen, dat ik haar kan influisteren: *ik bemin u.*

Ik, een man van geboorte, van middelen; zij, een burgermeisje, met een stuiver goed²⁹⁸? Trouwen? Bent u dan razend dol? Ik zal, denk ik, tot zulk een desperaat²⁹⁹ uiterste nooit komen. *Vrijheid is de prikkel der liefde*: dit weet u is mijn spreuk. Als mijn maitresse zal zij *Sultane favorite*³⁰⁰ zijn; maar mijn wijf! wel foei! Trouwt ù haar over een maand of vier. Zolang, dunkt mij, zal ik haar beminnen kunnen; en u zult mijn genietingen nieuw leven kunnen bijzetten, door mij die dan wat moeilijk te maken. U weet wel, «dat een lichtmis³⁰¹ geen recht heeft op een eerlijke vrouw.»

Nu, mijn koets staat gereed; ik ga haar halen: de dame, waar zij bij logeert, heb ik ook door haar verzocht. O, ik weet wel, dat die niet uitgaat op zulke partijtjes! En de malle meid, die er bij was, ook: nu, dat bruit³⁰² nog wat heen. Ik weet al, hoe ik met haar moet omgaan! Zij zal bukken voor mij, die zij niet vreest. Mogelijk vorder ik in de laatste vijf uren reeds merkkelijk³⁰³.

Tien uur des avonds

Ik ben woedend, ik zoek met de hele wereld ruzie; ik raas op Philips, of ik dronken ben en zou u zeer graag bij mij hebben om u helder af te rossen! O, u, verachtelijke slaaf van mijn vermaken,

²⁹⁸ een beetje bezit • ²⁹⁹ wanhopig •
³⁰⁰ letterlijk: de favoriete bijvrouw van de sultan, hier: mijn favoriete minnares • ³⁰¹ losbol, losbandige man • ³⁰² hier: hindert, stoort •
³⁰³ merkbaar, aanmerkelijk

die om een fraai kleet³⁰⁴ en een goede maaltijd voor mij kruipt! Wat is er nu weer te doen? vraagt u, met het air van een berooide verkwister: zwijg en luister. Geheel opgetogen reed ik naar haar toe, werd zeer beleefd door de weduwe in de zijkamer begroet; zij zei mij, «dat zij van mijn beleefdheid gebruik zou maken, omdat zij meende, dat het Treurspel voortreffelijk zijn zou, de lectuur³⁰⁵ daarvan had haar zeer voldaan.» Mijn bloed steeg mij naar 't hoofd; ik had trekkingen op mijn hersens. zulk een schok ... zulk een teleurstelling ... Zij merkte het niet; 't was alles als een bliksemstraal. Ik herstelde mij voort en, mijn hand even aan mijn lippen brengende, boog ik eerbiedig, haar dankende voor de eer, mij aangedaan. Ik hielp de dames in de koets; en toen ik er bij was, sprong haar knecht bij de mijne achterop. Mijn loge alleen was nog ledig; alle ogen waren op ons. De weduwe is niet jong meer, maar waarlijk nog een zeer schone vrouw. Mijn wicht? Nu, u hebt haar gezien. En de malle meid is ook niet lelijk. De drommel, Jan, wat moest ik op mijn hoede zijn! De weduwe ... ik weet het

niet, maar mij dacht, dat zij, ongemerkt kwasie³⁰⁶ al mijn bewegingen gadesloeg. Ik durfde waarachtig geen van die kunstjes gebruiken, die wij altijd eerst te werk stellen om eens hoogte te nemen. Er was niet op³⁰⁷, als met deze slechte kaart zo goed te spelen als ik kon; en hou mij voor een domkop, zo ik de weduwe, indien die al een galg in 't oog³⁰⁸ mocht hebben, niet bedrogen heb. Ik sprak meest met haar en zoals ik altijd tegen fatsoenlijke vrouwen spreek. Wij reden met mijn koets terug en de bevalligheid uit de koets helpende, drukte ik haar hand, doch ik kreeg geen antwoord. Is dat te verdragen? En wat nu? Ik moet haar alleen zien te krijgen! Kan ik echter voor nog een teleurstelling mij beveiligen? *Fortuin helpt de stoute*³⁰⁹. Daar zijn weer tien dukaten, rekel³¹⁰. Kom morgenochtend hier, zo ras u deze gelezen hebt en breng hem met u, of ik laat u aan u zelf over.

R.

³⁰⁴ kleding, kostuum • ³⁰⁵ het lezen •
³⁰⁶ schijnbaar • ³⁰⁷ er zat niets op • ³⁰⁸ argwaan
³⁰⁹ het geluk helpt de dappere • ³¹⁰ brutale vlegel

92^e brief: de heer Hendrik Edeling aan mejuffrouw Sara Burgerhart

Waarin Hendrik nogmaals zijn liefde voor Sara betuigt en bekend dat hij jaloers is op de heer R.

Mijn Waardste!

Ik ben tweemaal vergeefs aan uw huis geweest. Eens was u met de heer R. naar de Comedie en nu zei Frits, had hij u en de waardige vrouw naar de Franse kerk gebracht. Hoe smart mij deze teleurstelling! Ik moet, voor ettelijke dagen, om zaken van veel aangelegenheid van huis; en hoe vurig verlangde ik om in persoon afscheid te nemen van u, die ik teder en met de grootste achting bemin. Ik moet vertrekken, de paarden worden reeds gezadeld. O mocht ik durven hopen op de gunst van haar, die mij dierbaarder is dan mijn leven! Indien ik niet voorzag, dat wij beiden gelukkig zouden zijn, ik zou u niet lastig vallen met mijn bezoeken. Maar, helaas! Ik vrees, dat ik de man uwer verkiezing niet ben, - niet worden kan! Evenwel, u vereert mij met uw achting; u noemt mij uw vriend. Wie u ook van zijn liefde moge verzekeren

en welk een brilliant lot men u moge aanbieden, uw Edeling bemint u meer, dan iemand u kan beminnen. Ik ken uw waarde, uw bevallig beeld zweeft mij altijd voor de geest. Wat zal mijn leven, wat zullen mijn goederen zijn zonder u, o mijn zielsbeminde? Ik zal hopen! Uw hart is immers nog vrij? Zult u mij niet verachten, als ik u zeg, dat ik de heer R. niet meer dulden³¹¹ kan? Maar een liefde als de mijne is zo teder als oprecht; en kan ik het denkbeeld dragen, dat hij uw hand vat! Maar u kent de liefde niet ... Ik zal dus niet langer nonsens schrijven.

Groet de uitmuntende vrouw en geloof dat ik, met de grootste achting en hartroerendste genegenheid ben, Uw

Hendrik Edeling

³¹¹uitstaan

94^e brief: Mejuffrouw Cornelia Hartog aan mejuffrouw Wilhelmina van Kwastama

Waarin de gestudeerde Cornelia Hartog gekwetst is door de wetenschap dat de man, die zij bemint, haar niet ziet zitten, maar alleen ogen heeft voor de mooie Sara.

Andere Mijzelf!
Het noodlot kant kant zich tegen mijn hoop. Tevergeefs heb ik op onze

muziekpartij als een Esscher de viool gespeeld. Ik werd toegejuicht, ja! maar 't voldoet mij niet. Beleefd, koel beleefd,

meer niet was de handeling van hem, die ik, in spijt van mijzelf, bemin. O! hij is een van die lage zielen, die in hun vrouwen de verstandige meerderheid niet kunnen dulden. Een fraai, geestig beuzelaarster, ziedaar, dit bekoort hem; zijn ogen spreken: ik versta die taal. En omdat zij geen kracht van vernuft heeft, dat haar boven de gewone vooroordelen kan verheffen, heeft zij veel eerbied voor 't geen men godsdienst noemt. Godsdienst, ma chère Van Kwastama, is al zo voordelig om de mannelijke overmacht te handhaven,

als om een geheel volk, ten gevalle³¹² van een dwingeland³¹³, in slaafse boeien te kluisteren. Of Edeling zelf geloof aan die sprookjes geeft, weet ik nog niet; hij wendt het voor; en is dit zo, dan heeft hij zomin verstand als moed genoeg om van de onzen te zijn: gebrek aan moed in een man maakt, dat wij hem beneden onze aandacht moeten beschouwen.

Adio Cara! I am for ever yours

Hartog

³¹² in het geval van • ³¹³ dictator

96^e brief: *Mejuffrouw Maria Buigzaam aan de heer Hendrik Edeling*

Waarin de weduwe Buigzaam haar argwaan omtrent de heer R. deelt met Hendrik Edeling, en beschrijft hoe Hendrik ook in de ogen van Sara steeds meer haar ideale echtgenoot lijkt te worden.

Waarde Heer!

Het belang, dat ik stel in uw geluk en mijn verlangen, om uw beminde geluk te kunnen wensen met een man, die haar verdient, bezielen mij dermate, dat ik met ijver aan uw verzoek zal voldoen. U zult alles weten. Ik heb reeds het een en ander, haar betreffende, aan haar brave voogd gemeld; van die kant mijn plicht gedaan hebbende, zal ik het mij tot een

zeer bijzonder genoeg rekenen, iets voor u te kunnen doen, dat u aangenaam is. U weet, mijnheer, dat ik met haar naar de comédie ging, om, ware 't voor mij mogelijk, de heer R. nader te leren kennen, maar zo hij geen braaf man is, dan moet hij de geraffineerdste schurk zijn, die immer een meisje tot oneer poogde te verleiden. De menslievendheid geeft mij geen vrijheid

om het laatste zo maar vast te stellen: ik hoop dus het eerste.

Zijn gedrag was niet alleen niet berispelijk, maar ik weet niet, hoe een fatsoenlijk heer zich beter zou kunnen gedragen: en met dit al (ofschoon ik geen grote physionomie-kundige³¹⁴ ben) de heer R. heeft iets in 't opslag zijner ogen, dat loos, listig, niets dat open en vrij is: ik zie dit alles door een wolk; maar waarlijk hij bedekt zich.

Wees echter gerust! Ik heb het lieve meisje meermaal ongemerkt getoetst; zij heeft geen zweem van genegenheid voor hem: en zij acht u oneindig meer, dan deze zeer beschaafde man. U zult geduld moeten hebben: doch zij verdient het! Zij is geschapen voor u; en u bent mogelijk de enigste man, die haar tot die zedelijke waarde kan doen rijzen, waartoe haar gehele natuur als aangelegd is.

Ik had, volgens belofte, haar niets gezegd van uw reisje. Zij wist niets daarvan. U weet, dat ik eens zien wilde, hoe of zij een brief van u, met dit bericht, toch zou ontvangen. Lees de volgende samenspraak: Uit de kerk komende, vroeg ik Frits, of hier ook iemand geweest was?

Hij zeide: de heer Edeling is hier weer geweest, doch dat u, mij niet thuis vindende, waart heengegaan. (*Frits ging toen weg*).

Saartje: Alweer. Wanneer is hij dan nog eens geweest?

Ik: Gisteren, toen wij tezamen uit waren.

Saartje: Nu, 't wandelen is goed voor iemand, die zoveel staan moet voor een lessenaar³¹⁵. Mogelijk komt hij wel theedrinken.

Ik: Zou u dat gaarne zien?

Saartje: wel ja, heel gaarne; twijfelt u dan, of ik uw smaak in het uitkiezen uwer vrienden ook goedkeur; en de heer Hendrik is immers uw gunsteling, uw vriend?

Ik: Dat beken ik, en wel op zeer goede gronden.

Saartje: Wel, hij is mijn vriend; hij heeft al mijn achting! hierin verschillen wij dus niet het allerminste.

Ik: Heeft de heer R. ook uw welgevallen? behaagt hij u meer dan de heer Hendrik?

Saartje: Neen en nog eens neen. De heer R. beschouw ik, zoals ik elke man beschouw, die in staat is om mij enige honnette³¹⁶ vermaken te bezorgen. Doch weet u, hoe ik ben? Al zag ik dat heerschap nooit weer, ik zou misschien niet eens vragen: leeft R. of is R. dood? Ei wat! wie kan dit zo alles in zijn geheugen houden?

Ondertussen merkte ik wel, dat zij zat alsof zij iemand alle ogenblikken verwachtte en telkens teleurgesteld werd.

Ik: Wij zullen maar vast beginnen, dunkt mij. Liefde, zult u, of zal ik schenken?

Saartje: Ik, ik! ja, kom, laten wij maar beginnen: 't is vijf uur. Onderwijl was zij zeer langwijlig³¹⁷ in het gereed maken, juist of zij nog al wachtte om te beginnen, tot het gezelschap voltallig was. Uw knecht komt de stoep op en geeft een brief aan Frits, met het compliment van zijn heer

³¹⁴gelaatkundige, die uit een gezicht een karakter kan ontleden • ³¹⁵op het kantoor schreef men staand, achter een lessenaar • ³¹⁶beleefde, welwillende • ³¹⁷traag

aan de dames. De brief aannemende, zei zij: een brief aan mij! Wel, dat' s mooi schrift³¹⁸, zou dat van Edeling zijn? en een proper cachet³¹⁹ ook!

Ik: Denkelijk; doch u kunt het aanstonds weten; breek hem maar open. Of wilt u liefst wachten tot u alleen bent?

Saartje: (*Mij zeer schalkachtig aanziende*). Ik weet, dat het onbeleefd is, in gezelschap brieven te lezen; maar, zo u mij het veroorlooft, zou ik hem zo aanstonds lezen.

Ik: Uit pure nieuwsgierigheid?

Saartje: Uit pure nieuwsgierigheid: ik lees graag brieven van goede vrienden.

Wij dronken elk een kopje en zij las de brief. Ik kon niets uit haar gelaat opmaken.

Ik: Wel, had u 't geraden? Is 't van hem?

Saartje: Ja, 't is van Edeling. Hij schrijft mij, dat hij om zaken van belang uit de stad moet; en hij neemt afscheid van mij, u zijn compliment makende.

Ik: Wel zo! en besteedt hij daar zoveel woorden toe?

Saartje: Och! hij schrijft nogal een hoop moois van zijn liefde en van dat ik lief ben, geloof ik, en als hij mij niet krijgt, dat hij dan ongelukkig is, enz. zoals alle jonge heren schrijven denk ik.

Ik: Ja, mijn hartje, u wordt bemind van de beste man, die ik ken.

Saartje: Indien de liefde deze man geen kwelling veroorzaakte, dan zou ik met die liefde niet weinig in mijn schik zijn; maar wat zal hij er aan hebben, of hij mij verdriet aandoet, door mij te blijven zeggen hetgeen ik weet en waar ik niets dan vriendschap voor in de plaats heb?

Ik: Laat zijn omgang u aangenaam zijn;

leer hem op uw gemak kennen; en, zo uw hart eindelijk niets dan vriendschap voor hem gevoelt, niemand zal u dwingen; u blijft dezelfde.

Saartje: Ik moet u iets vragen, mijn vriendin; mag ik wel? Hoe is 't mogelijk, dat die stemmige, denkende, ernstige Edeling toch verliefd kan zijn op een zo vrolijk, luchtig, stout meisje, als uw Saartje toch maar is?

Ik: Mogelijk, omdat mijn Saartje een stout, luchtig, vrolijk meisje is.

Saartje: En is zo een keuze een wijs man waardig? Me dunkt, dat ik, uit achting voor Edeling zelf, hem niet nemen moet. O ik ben zo kies³²⁰ op de eer van mijn vrienden; je weet het zo niet!

Ik: Als u geduld hebt, zal ik u antwoorden. Indien mijn Saartje niet anders was, dan hetgeen zij daar opnoemde, ja indien zij, alleen bij dit genoemde, een fraai meisje was, dan zou ik zeggen: neen, die keus is geen Edeling waardig; maar, indien mijn Saartje nu, bij dit genoemde, een deugdzaam en zachtaardig karakter en een gezond verstand bezat, dan zou ik die keuze billijken en u ook, denk ik. Omdat Edeling nu meent, zoals ik ook meen, dat mijn Saartje zo een karakter heeft en zulk een verstand bezit, dan weet u reeds hoe ik over zijn keuze denk, en ik kan niet afzijn³²¹ van te wensen, dat hij u de zijne mocht noemen.

Saartje: Als men jonge lieden zoveel goeds toekent, legt men hen onder de

³¹⁸ handschrift • ³¹⁹ briefomslag • ³²⁰ gevoelig •
³²¹ ophouden

verplichting om zich wijselijk te gedragen, is 't zo niet? maar gelooft u, dat ik voor het huwelijk geschikt ben? dat 's nog een vraag.

Ik: Volmaakt geschikt, onder twee voorwaarden: dat u de man trouwt, die u zo hoog acht als teder bemint, en dat u uw sterke neiging tot het bijwonen van uithuizige vermaken wat beteugelt.

Saartje: Ja, als men in het huwelijksbootje is, is het uit: tenminste, als ik mij daarin begeven heb, neem ik afscheid van al die kostelijke vertoningen en daarom moet ik nu nog een hoop afdoen. O, laat ik nu niet meer van die zaak horen: wat haast heb ik? Ha, daar is mijn kostelijke vriend. (*'t was de heer Brunier*). Dag Kootje; hoe zie je zo stemmig, zeun? of is 't, omdat Letje nogal niet thuis is? kom, u bent een goede broeder. Weet u wel, dat de heer Edeling uit de stad is?

Brunier: Ja, mejuffrouw, hij heeft het mij gezegd; is hij al vertrokken?

Saartje: Ik denk ja; doch ik zit niet in de geheime raad: mogelijk neen.

Vervolgens viel er niet meer voor³²², uw aandacht waardig. Doch des avonds was zij onrustig, verstrooid, speelde enige aria's op 't clavier, greep de gitaar, zong er bij, legde die neer, zat op de canapé, bekeek de toppen van haar vingers, hoestte een zuchtje weg, dartelde met Lotje (die zij haar dochter noemt), knielde aan mijn schoot, om met mij te praten, sprak van haar voorgd, van Letje, van Pieterneel, maar niet van u; en ik heb haar al tweemaal ongemerkt verrast met uw brief in de hand. Ziedaar, mijn vriend, een lange brief. Wees welgemoed, maar heb tevens geduld. Ik hoop, dat uw vader toch op dit stuk veranderen zal, of dat zij er nooit iets van merke.

Met de volkomenste gehechtheid aan uw verdiensten ben ik Uw verplichtste Vriendin,

Maria Buigzaam,
Wed. P. Spilgoed

³²²viel voor = gebeurde

104^e brief: *Mejuffrouw de weduwe Spilgoed aan de heer Hendrik Edeling*

Waarin de weduwe Hendrik moed inspreekt en tot geduld maant, en waaruit blijkt dat Sara net zo weinig gecharmeerd is van Hendriks vader als zijn vader van haar.

Waarde Heer!

Het stoute meisje! Zij gaat te veel uit: maar kan ik dat beletten, daar ik weet, waar en met wie zij gaat? Wees echter gerust! Zij verdient al uw achting, zowel als uw liefde. Zij is bezig, een brief aan u te schrijven. Ik geloof niet, dat u meer verlangt om die te zien dan ik. Zij heeft met mij over u gesproken. U zult zeker, ken ik haar wèl, eens de gelukkige man zijn. Zij heeft uw aanzoek aan haar voogd geschreven; zij heeft uw vader gezien, maar hij heeft de eer niet, zegt zij, van haar te behagen: 't is

een nors, zwartkijkend man. U weet, zij spreekt, zoals het haar voorkomt. Ik hoop, dat zij de bedenkingen uws vaders toch nimmer hore ... Ik heb de brief gelezen, zij gaat hem cachetteren³²³: ik sluit deze om hem met de hare te kunnen verzenden. Ik ben Uw Vriendin,

M. Buigzaam,
wed. P. Spilgoed

³²³ dicht(p)lakken, verzegelen

105^e brief: *Mejuffrouw Sara Burgerhart aan de heer Hendrik Edeling*

*Waarin Sara opnieuw stelt dat ze geen
liefde maar wel vriendschap
voor hem voelt.*

Wel-Edel Heer!

Mijn achting voor u moet wel zeer ongegrond zijn, indien ik ooit reden heb mij te beklagen over het schrijven van deze brief. Dit stel ik onder het onmogelijke; ik zal dus, in dat opzicht, aan uw verzoek voldoen.

Zie mij voor zo een beuzelaarster³²⁴ niet aan, dat ik mij niet zou vereerd achten met de gevoelens, die u voor mij betuigt. Waarlijk, mijnheer Edeling, ik zie zeer wel, dat u verdient, met onderscheiding behandeld te worden. Indien u niet meer begeert dan mijn vriendschap, zeer weinig

zou u meer te wensen hebben! Doch ik zou u onedelmoedig behandelen, indien ik u reden gaf om te denken, dat ik in u iets anders dan een vriend beminde. Het zal mij, in dat karakter, hoogst aangenaam zijn u weerom te zien.

Want ik ben met bijzondere hoogachting
Uw dienares

Sara Burgerhart

³²⁴ iemand die zich alleen met futiliteiten
bezighoudt

106^e brief: *Mejuffrouw Sara Burgerhart aan de heer Abraham Blankaart*

Waarin Sara haar voogd laat weten dat Hendrik haar een aanzoek gedaan heeft maar dat zij nog niet aan trouwen toe is.

Mijn Heer, Zeer geachte en beminde voogd!

Mijn plicht eist, dat ik u het volgende meld. De heer Hendrik Edeling heeft bij mij aanzoek gedaan. Indien ik immer³²⁵ van staat verander³²⁶, verdient hij mij daartoe te doen overgaan, of ik verdien hem niet; maar ik heb er geen zin in om vooreerst hiertoe te besluiten: nog geen twintig jaar en zo volmaakt gelukkig als ik nu ben! Ik heb echter billijk geoordeeld u, die mij als een vader bemint, dit te

zeggen; uw goedkeuring had ik reeds: mijn verlangen naar uw komst is zo groot, dat ik die niet kan uitdrukken. De waardige vrouw groet u met achting en ik ben, met een dankbaar hart, Uw gehoorzame Pupil,
Sara Burgerhart

³²⁵ ooit • ³²⁶ van (burgelijke) staat verander =
trouw

107^e brief: *naamloze brief aan de heer Abraham Blankaart*

In een anonieme brief wordt de oude heer Blankaart gewaarschuwd voor het zedeloze gedrag van Sara en de onverantwoordelijke houding van de weduwe Buigzaam.

Mijn Heer!

Mijn achting voor u en de droevige gevolgen, die ik voorzie, doen mij u het vol-

gende schrijven. Uw pupil gedraagt zich op een wijze, die haar bespot, ja veracht,

en u veel verdriet moet maken. Men ziet haar overal, en meest altijd met een heer R., een man van rang en grote goederen, maar die voor een onzer eerste lichtmissen³²⁷ bekend staat. De dame, waar zij, nevens nog drie juffrouwen logeert, ziet dit alles, en vindt echter (schijnt het) goed, om dit onvoorzichtig, lichtvaardig meisje haar gang te laten gaan. Zij is niet rijk, en grootsheid heeft voor niets zozeer dan voor armoede. Meer zeg ik niet. Hoef ik meer te zeggen? Uw pupil is ook zeer verkwistend in haar uitgaven; indien zij geen presenten aanneemt, dat ik niet weet³²⁸. Zeker heer loopt haar na; en ik geloof, dat zij die man aanhoudt, om, ten behoorlijken tijde hem

(mogelijk) te trouwen; indien zijn ogen niet opengaan: - doch zij heeft hem betoverd; - zo doet zij elkeen.

Dit alles smart mij! Ik beoog haar welzijn en stel u daarom in staat om haar hierover, zo 't u goedddunkt, te onderhouden. Ik behoef u niet te zeggen, wie ik ben en van welke sexe; - dit doet er niets toe: - zo u wijs bent, doe uw voordeel met mijn bericht; en zo u er een goed gebruik van maakt, kan ik u meer melden.

Intussen ben ik met achting, Mijn Heer!

Iemand die 't wel met u meent

³²⁷losbandige nietsnuttent • ³²⁸dan weet ik het niet

110^e brief: *de broeder Benjamin aan mejuffrouw Cornelia Slimpslamp*

Waarin Broeder Benjamin zijn 'zuster' Slimpslamp waarschuwt dat zij de vrouw waarvan zij grotendeels leven, Suzanna Hofland, dreigen kwijt te raken.

Zusje Lief!

Ik ben tweemaal vergeefs aan uw woning geweest, Ik ben doodsverlegen. Daar ben ik bij haar geweest en heb haar zo dobbend³²⁹ en in zulk een afgezakke staat gevonden, O Kéa! Kéa! wij zullen haar verliezen: en wij hebben haar zo nodig; zij is rijk, en geeft veel verkwikkinkjes aan ons, vromen in het land. Wij leven grotendeels

van haar: de kruik is voor ons niet verzegeld gebleven, en ons deel was een Azers deel³³⁰, vol vettigheid en vol zoetigheid. O mij is bange, mij is zeer bange: wij, vrome mensjes, zullen bekend worden. Die

³²⁹tobbend • ³³⁰Bijbelse uitdrukking: een ruim, royaal deel

Blankaart! ik beef, als ik om hem denk; 't is een Enaks kind³³¹, groot van stature; ik ben een stinkend niet bij hem.

Zij is danig ontsticht door jou brief: schrijf dan een briefje, dat je berouw hebt en geef de Engel Satanas de schuld: je weet, die is onze wrijfpaal. Schik u wat naar heur zwak geloof. Overleg dit alles zo eens: ik heb geen tijd. Denk, dat wij haar nodig hebben. Zusje, zusje, 't zweet breekt mij uit. Ik zal al mijn achting, ik zal mijn kostwinning verliezen; wie zal nu van mij 't geloof leren? Wij moeten ons haasten. De kwaaië is nabij! Wij zullen voor Blankaart moeten bukken. - Overleg deze dingetjes zo eens in uw harte. Ik heb rust noch duur. Stel

mij gerust, dat je er iets op weet. U bent zeer wijs, dat weet ik. Je weet, Kéa, hoe de zaakjes tussen ons staan? dat mijn ziel aan uw ziel kleeft: dat heb je immers bij bevinding, hertje? Wij moeten haar houden, kind. Ofschoon u mij tot een gouden vat verstrekt, zij is echter een aarden vat, dienstig tot ons gebruik. Is het zo niet, liefstetje! Wees toch nooit meer jaloers: och! jij hebt geen reden daartoe: ik heb mijn deeltje aan u; dat heb ik, och ja! Ik vergezel dit briefje met een geestelijke liefdekus, en ben uw eigendom.

Benjamin

³³¹Bijbelse uitdrukking: een reus

111^e brief: mejuffrouw Cornelia Slimpslamp aan de broeder Benjamin

Waar in zuster Slimpslamp aan Broeder Benjamin laat weten dat het tijd wordt om zuster Hofland te 'plukken'.

Wie heeft ooit groter gek gezien, dan Benjamin? Hoe is het? Fop je mij wat, of hoe weerga zit het? Voor mij veinzen, voor mij de fijne Filebout³³² uithangen! Laat naar je zien, zotte jongen. Wij moeten haar bedriegen; dat is 't al. En daarom moeten wij de handen ineen slaan. Zouden wij zo een zot dier ooit gezocht hebben, was 't niet om de smul³³³? en u houdt u van de mallen? Ja, Blankaart kent ons zeer wel. Hoor, Ben, de fretterij³³⁴ is uit: wij moeten haar nu nog plukken, en dan - de

hele wereld is voor ons open. Zij moet het gelag betalen: de jonge juffrouw B. moet er niet bij lijden. Blankaart is een duivel van een vent, hij liet u publiek geselen en ik moest in 't spinhuis³³⁵, als wij aan haar goed ons vergrepen; ik weet wel, dat er los geld is; en dat zij interest³³⁶ moet ontvangen; alles mondeling. Toon nu, dat u mij liefhebt: ik zal 't briefje schrijven en

³³²schavuit • ³³³om er van te smullen • ³³⁴het spel • ³³⁵vrouwengevangenis • ³³⁶rente

morgen er gaan. Kom ook. 't Geweten? O,
dat is een bullebak voor u en mij,
Die u kent

112^e brief: *mejuffrouw Cornelia Slimpslamp aan mejuffrouw Suzanna Hofland*

Waarin zuster Slimpslamp het pad effent.

Lieve Vriendin!

Daar heb ik, als ik het nareken, zo een twee
dagen en drie uren in de macht des Satans
geweest: hij gaf mij die goddeloosheid in.
Hij heeft mij verleid. Och, zusje, zusje!
ik ben gevallen: ik ben wanhopig, ik ben
ellendig. Die duizendkunstenaar was het,
die mij die gruwelijke brief deed schrijven.
Zo heb ik te veel op eigen krachtjes

vertrouwd! och ja! mocht ik er maar door
geraakt zijn en nooit weer op mij zelf
vertrouwen.

Mag ik morgen bij je komen en dan blijven
op 't geen je maar hebt?

*Schrijf mij dit, of ik verval tot wanhoop. Uw
zwakke zuster,*

Comelia Slimpslamp

113^e brief: *de broeder Benjamin aan mejuffrouw Cornelia Slimpslamp*

*Broeder Benjamin heeft de boodschap
begrepen.*

Zusje Lief!

Ik begrijp je ! Wees gerust, om u sta ik de
duivel Ik heb het zeer druk in mijn werk;
doch kom morgen; ik ben al verzocht.

Alles is om het hare, en om u.

U kent mij

Alexander Hugo Bakker Koff, 1824-1882

114^e brief: *mejuffrouw Suzanna Hofland aan mejuffrouw Cornelia Slimpslamp*

Waarin zuster Hofland weer helemaal gerustgesteld is.

Kreetje Zusje!

Wat is er een pakje van mijn hart! Nu is 't weer licht bij me; ik heb alles verbrand. Kom toch vroegjes; och! ik ben zo ontsteld geweest. Nu, Brechtje zal het gemeste Kalf³³⁷ slachten, omdat ik mijn zuster heb weergevonden, die in 's duivels hol gezeten heeft. Broertje komt ook, hij is zo

gemoedelijk in zulke dingetjes. Zo komt het goed uit kwaad; en nu is mijn ziel weer gebonden aan uw ziel, nietwaar?
Uw Zuster in den Here,

S. Hofland

³³⁷ *Bijbelse uitdrukking voor een zeer gastvrij onthaal*

116^e brief: *de heer R. aan de heer G.*

Waarin de heer R. zijn slechte voornemens met Sara herhaalt en aan zijn vriend Jan G. laat weten dat hij nu een plan heeft.

Jan Lief!

Haal mij de Satan! Ik ben nog even wijs!? ja, ik zie het heksje nu en dan; ik ben ook met haar op het concert geweest; maar ik ben nog even na³³⁸, als toen ik begon. Hoe moet ik het aanleggen? Liflaffen³³⁹? dan lachte zij mij van mijn stuk; haar met een stemmig bakkes³⁴⁰ zeggen, dat ik haar bemin? Och! dat gaat haar niet eens aan haar koude kleren (zoals de meisjes zeggen). Had ik haar maar ergens waar

mijn haan koning kraait³⁴¹, dan zou 't proces spoedig aflopen: en zij zal niet zot genoeg zijn, om zich te durven inbeelden, dat ik een burgerdochter zal trouwen. Lief heb ik haar, waarachtig; dat is 't maar! Anders zou ik zolang niet het masker voorhouden. Zij stond allang op de grote

³³⁸ *ver* • ³³⁹ *versierpraat* • ³⁴⁰ *smoel* • ³⁴¹ *waar ik de baas ben*

lijst. Maar wat praat ik van liefde tegen zulk een liederlijke knaap als u bent? Een vrouw is bij u een vrouw-loop, u bent mijn gebabbel niet waardig. Ik heb echter nu een ander plan: dat zal niet missen; en, zo de weduwe het in 't hoofd krijgt om haar jonge vriendin te geleiden (zij ziet er óók wel uit), dat zal de koop niet breken. Zou u niet zeggen, dat ik al een ganse kerel ben, als u mij zo hoort snoeven en pochen? Waarlijk, ik bemin haar; dat is al de zwaarigheid; en nooit verlaat ik het wicht,

of ik ben razend zot naar haar; en wat denkt u? ik heb nog nooit haar hand gekust: 't is waarachtig, Jan. Zij is onnozel, dit is het, dat mij zo ingetogen maakt: want hoevele vrouwen ik ook bedierf, ik heb nog al regard³⁴² voor brave meisjes. Een lichtvaardige is mijn pop niet, al was zij zo schoon als deze meid. - Doch dit is to Bliktri³⁴³ voor u. *Vaar dan wel!*

R.

³⁴²Frans: respect • ³⁴³onbegrijpelijk

118^e brief: *de heer Hendrik Edeling aan de heer Jan Edeling*

Waarin Hendrik Edeling aan zijn vader laat weten dat hij niet van zins is om zijn liefde voor Sara Burgerhart op te geven.

'Als u haar niet zult beminnen als een lieve dochter, vergeet dan, dat u ooit een zoon had'.

Mijn Heer, Hoogst-geëerde Vader!

Mijn Heer, Hoogst-geëerde Vader! Mag ik nogmaals de vrijheid nemen om te zeggen, dat mijn liefde voor juffrouw Burgerhart gegrond is op de braafheid van haar hart en dat ik *volmaakt ongelukkig* zijn zal, indien zij de mijne niet wordt? Wat men ook moge uitstrooien³⁴⁴, zij is en verdient te zijn, het voorwerp mijner hoogste achting; en zij deelt nimmer in andere vermaken, dan die betamelijk zijn,

noch verkeert zij met mensen, die om hun slecht karakter behoorden vermeden te worden.

U weet, mijn altijd geëerde vader, met welk een blijmoedige onderwerping ik al uw bevelen heb gevolgd. Maar u bent vader! u zult mij immers niet ongelukkig maken? zo deze wens mijner ziel mij geweigerd wordt,

³⁴⁴roddelen

kan ik mij geen lang leven voorstellen. Ik gevoel mij niet wel. De onenigheden met mijn vader treffen mijn, door liefde vertederd, hart zeer diep! Mijn jaren en mijn werkzame aard hebben mij gesteld boven die dwaze drift, die men doorgaans *liefde* noemt. Mijn liefde is wel niet *platonisch*, maar zij is echter aan mijn rede ondergeschikt; zij is bedaard, sterk; zij rust op de innerlijke waarde van haar, die mijn ogen streelt; zij groeit dagelijks in zachte aandoeningen. Moet ik het opgeven, dan zal men zien, dat mijn geliefde Burgerhart tot mijn leven zo nodig was, als tot mijn *gelukkig leven*. Laat ik u verbidden! Leg uw vooroordelen af! U kent haar niet, geloof mij! Heb ik u, mijn geëerde vader! ooit ergens in misleid? zou ik het nu doen, daar de zaak niets minder is, dan een verbintenis voor mijn geheel leven? O laat ik u, ook

voor deze gunstige toegevendheid, mogen bedanken. Ik kies immers een vrouw voor mij; ik zal met haar moeten leven. - Ben ik, in mijn zes-en-twintigste jaar, nog niet in staat, om uit mijn eigen ogen te zien? Kunt u mij van enige wuftheid in zaken van belang beschuldigen? Heb ik ooit mij tegen uw wil gekant? Moet ik nu mijzelf dat verdriet aandoen? Laat ik u mijn ganse leven mogen zegenen! Zo mijn tederbeminde, als mijn vrouw, u met mij niet zegent; zo zij uw ouderdom niet ten troost, tot hulp, tot blijdschap strekke; zo u haar niet zult beminnen als een lieve dochter, vergeet dan, dat u ooit een zoon had, die zich tekent,
Uw ootmoedige Dienaar en liefhebbende Zoon,

Hendrik Edeling

121^e brief: *de heer Abraham Blankaart aan mejuffrouw Sara Burgerhart*

Waarin Abraham Blankaart zijn ongenoegen uit over de geruchten die hem via een anonieme brief hebben bereikt.

Juffrouw Burgerhart!

Ik hoor lieve historietjes van u, al hele lieve ook! Hagel en slijpsteen, hoe kan 't zijn? daar je zoveel verstand hebt en daar je beter je geloof verstaat dan ik, God beter 't; en

daar ik je altijd zo geraden heb, dat je toch de goeie weg op zoudt. Meisje, meisje! maak mij niet boos; 't zal er anders op en over gaan; 't zal er ellements³⁴⁵ te doen

zijn. Heb je daarom zulke kostelijke ouwers gehad, en moest ik daarom zo wijs met je zijn? ik kom er blauw af. Schaamt u zich niet zo te lopen rinkelrooien³⁴⁶ met een overgegeven lichtmis³⁴⁷; en u te kleden, of je in een Franse winkel stond? En mevrouw Buigzaam? Och ja, die laat Gods watertje over Gods akkertje lopen; zie, dat vind ik verdord gemeen van zo een vrouw. Men had, kwanswijs³⁴⁸, geen trek tot het huwelijk; men was nog zo jong; men was nu zo gelukkig; ziezo; dat laat ik, ouwe gek, mij maar zo op de mouw spelden. En onderwijl speelt madame haar rol, vliegt uit en loopt met allerlei ploerten en lichte kwanten³⁴⁹ de godganse stad door, komt bij avond en ontij thuis; jawel, zie, ik ben zo kwaad als een spin. Daarom had u geen zin in 't huwelijk met zulk een braaf man, denk ik; dat was de zaak: dan

zou dat gedraaf en geloop uit zijn, en daar bedankte u voor, nietwaar? Mijn naam zal evenwel geen Abraham Blankaart zijn, zo ik u, zolang u onder mijn voogdij bent, geef aan de een of andere parlevinker, al was hij zo rijk als de grote Mogol, en al was hij een Burgemeester van zijn hals. Ik denk, dat de brave heer Edeling u nu wel zeer bedankt voor de eer van uw gezelschap; hij heeft gelijk; ik zou ook zo doen. Antwoord mij maar niet, want ik kom in 't kort³⁵⁰ thuis en zal dan nader met u spreken. Ik ben Uw voogd,
Abraham Blankaart

³⁴⁵geducht, hevig • ³⁴⁶pierewaaien •
³⁴⁷losbandige nietsnut • ³⁴⁸schijnbaar •
³⁴⁹snuipers • ³⁵⁰binnenkort

122e brief: mejuffrouw Sara Burgerhart aan mejuffrouw Aletta Brunier

Waarin Sara zo geheel van slag is door de boze brief van Abraham Blankaart dat zij een uitnodiging aanneemt van de heer R. om naar de Hortus te gaan.

Chère Letje !

Ik verlang, dat u thuiskomt. Ik heb verdriet en ik kan het niemand dan u toebetrouwen. Mijn Willis is te statig, te deftig; onze moederlijke vriendin

kan ik het nog minder zeggen, want het raakt haar ook. Lees de brief van de heer Blankaart ; elke regel is een dolksteek. Mijn ziel is beroerd; mijn boezem klopt van

spijt, verontwaardiging en droefheid. O! ik heb vijanden, mijn Letje ; maar wie is de snode, die mij dus mishandelt, die mij in het duister en onbekend grient? Hemel! verdacht te zijn van misdaden, die nooit in mijn gedachten oprezen! gehoond te worden om bedoelingen, die ik nooit had; dit is zeer hard, mijn Letje. Maar wie is die lichtmis³⁵⁷? de man in de maan, geloof ik; uw broer is een brave jongen; de heer R. staat bekend voor een zeer ordentelijk man: en met wie anders heb ik ooit (want Edeling is buiten alle verdenking) de minste omgang gehad? Och, met niemand! Nijd, die mij bekladt, gooit ook zeker dit lak op de heer R., die mij nimmer reden gaf om hem te schuwen; maar de smart, die dat monster mij aandoet, is te groot, om daar ook een man, die mij altijd met de grootste achting behandelde, in te doen delen. Onze dierbare vriendin zelf vindt hem onberispelijk; en, zo zij niet geheel in het belang van de waardige Edeling was, dan zou zij mogelijk zijn gedrag een nog beter naam geven. Ik heb vermoedens ... , maar neen! ... dat zou al te slecht, al te verfoeilijk zijn. – Hoe 't zij, ik heb een gerust geweten; ik heb mij van vele dwaasheden te beschuldigen; doch ondeugden zijn mij vreemd. - Ik moet geduld hebben. Ik ga wat spelen, om te zien of ik mijzelf kan opheffen uit deze verslagenheid.

's Nachts, half twaalf

Vanmiddag viel er niets voor, dan dat Hartog vroeg, of de heer Edeling hier niet

meer aan huis kwam; waarop juffrouw Buigzaam antwoordde, dat hij, om zaken van het uiterste belang uit de stad was; er bijvoegende, dat zij hem waarlijk altijd met genoeg zag.

Juffrouw Hartog: Ja, 't is een zoete prater; hij weet nog zo wat oppervlakkig mee te doen; schoon ik in 't eerst groter denkbeelden van zijn verstand had, dan nu.

Juffrouw Buigzaam: Ik geef mij niet uit voor een vrouw van veel kundigheden, omdat ik te wel weet, hoe ik er mede sta; maar mij dunk, dat de heer Edeling een verstandig, belezen man is en zijn gezelschap overwaardig.

Ik: Ja, ik heb misschien geen kennis van verstand, maar zo hij een uilskuiken is, dan moet een man van verstand een schepsel zijn, waar ik niets van begrijp; en ik zou een ducaat geven, om zo een man van verstand eens te zien.

Juffrouw Lotje: Heden, juffrouw Hartog, je waart evenwel de laatste reis zo in de weer om hem tegen te spreken; was dan de sop de kool wel waard? Ziet, ik ben nou maar een eenvoudige sloof, maar daar zou ik mij nog te wijs toe rekenen.

Juffrouw Hartog: Ja, Edeling weet zeker genoeg, om met onze sexe zowat voort te komen; doch dat hij geen vogel van de verhevenste vlucht is, heb ik al gezien. Omdat ik de vriendschap van zo een eigenwijs heertje niet begeer, is mijn oordeel te vrijer.

Ik: Eigenwijs heertje! die uitdrukking is

³⁵⁷*losbandige nietsnut*

niet verplichtend³⁵².

Juffrouw Hartog: Hoe! is de heer Edeling dan uw vriend ook? (*mij spottend aanziende*).

Ik: Mogelijk verdient u geen antwoord, doch ik zal beleefd zijn; ja, hij is mijn vriend; en ik vind mij met zijn vriendschap zeer vereerd.

Juffrouw Hartog: Dat kan ik wel begrijpen; en die vriendschap doet u ook veel eer.

Ik: Zij zou zeker u niet tot schande, en nog veel minder tot verdriet strekken, indien u tenminste genoeg had aan zijn vriendschap. (*Zij werd bleek*). Kent u de heer Blankaart, mejuffrouw Hartog? (*haar sterk aanziende*).

Juffrouw Buigzaam: Heden, liefde, wat vraag is dit nu ook?

Ik: Juffrouw Hartog, zal mij, vrees ik, verstaan.

Juffrouw Hartog: Nooit hoorde ik, dat men vreesde verstaan te zullen worden: ha! ha!

Juffrouw Lotje: Nu, dat's mij te geleerd.

Juffrouw Buigzaam: En mij ook, juffrouw Lotje.

Ik: Ja! wist u wel, dat ik zo een savante³⁵³ was? of liever, dat ik zo t' onpas iets kan vragen? Welnu, juffrouw, 't zal u geen oneer zijn mijn voogd te kennen. Hij is wel geen geleerd, maar hij is een eerlijk man; een hoedanigheid, die ook al haar prijs heeft.

Juffrouw Hartog: Och, mijn lieve kind, ik zou nooit geraden hebben, dat er zo een man in de wereld was, zo ik u zijn naam niet wel eens had horen noemen: neen, ik ken hem niet.

Ik: Men zou u in de gelegenheid kunnen stellen om hem te leren kennen; doch hij

heeft niets tot zijn aanbeveling dan zijn vroom, eerlijk karakter.

Juffrouw Buigzaam: Zullen de dames ook nog ergens van gediend zijn? anders zou ik verzoeken om te danken en laten afnemen: 't is mij wat heel warm in de kamer. -

Wij kwamen allen in de zijkamer bijeen, om thee te drinken: mijn hoofd was vol en ik kneep nu en dan een traan weg, wel naarstig aan de zakdoeken naaiende, terwijl Lotje breide, of zij er geld mee verdiende. Daar kwam zowaar de heer R. Het denkbeeld, dat hij beschuldigd was, omdat men mij benijdde, maakte mij veel vriendelijker dan gewoonlijk; me dacht, dat *ik* hem vergoeding doen moest; en dat denk ik nog. Hij had een zeer fraaie bloem op zijn borst; hij zag, dat ik er naar keek; durf ik u deze aanbieden? vroeg hij, en ik nam die vriendelijk aan; zij was zeer fraai.

Juffrouw Buigzaam: Is mijnheer R. ook een liefhebber van bloemen?

De heer R.: Ja, mevrouw en ik vind, dat in deze, zoals in alle zaken, de natuur de kunst oneindig verre overtreft. Ik heb ook een kleine verzameling van vreemde gewassen, die men maar zelden vindt.

Ik: De heer Blankaart heeft wel tienmaal beloofd, mij eens in de hortus medicus³⁵⁴ te brengen, maar 't is er nooit toe gekomen; en ik hoor dat daar zulke fraaie planten en heesters zijn.

De heer R.: Laat ik de eer hebben, u daar eens heen te leiden: u zult met verrukking zulk een rijkdom der natuur beschouwen;

³⁵²geen compliment • ³⁵³gestudeerde vrouw •
³⁵⁴tuin met geneeskrachtige planten

't is waarlijk fraai.

Ik: 't Zou onbeleefd zijn, dit verzoek af te wijzen.

De heer R.: Ik zou om die eer deze dag zelf nog verzoeken, maar ik heb mijn woord gegeven: mag ik morgen, als het zulk heerlijk weer is en zo zonnig als nu, zo gelukkig zijn om de dames daarheen te brengen?

Juffrouw Hartog: Ik bedank u; ik ben niet plantachtig; een bloem is mij een bloem, meer niet.

De heer R.: En wat zegt mevrouw?

Juffrouw Buigzaam: Verschoon mij, mijnheer, huiselijke bezigheden en mijn zwakheid laten mij dat niet toe.

De heer R.: Deze vriendelijke juffrouw zal dan wel gelieven mede te gaan?

Juffrouw Lotje: Ik zou het gaarne doen, maar ik moet morgenochtend tijdig bij mijn oom en tante zijn, om naar de Hout te rijden.

De heer R.: Zodat, mejuffrouw, u zult u dan met mijn gezelschap alleen zien te vermaken?

Ik: O, mijnheer! maak geen complimenten. Hij boog. Nog een kwartier gezeten hebbende, zeide hij, dat hij morgen te vier uur zou maken aan huis te zijn en vertrok. Na het theedrinken stond de lieve vrouw op, nam een boek mede en ging in het theehuis zitten (zoals ik naderhand zag). Ik was mistroostig, ongemakkelijk en stond ook op, mij naar de tuin begevende, om ruimer adem te scheppen. Doe ik u belet³⁵⁵, juffrouw Buigzaam? anders ga ik weer.

Zij: Integendeel, uw gezelschap is mij altijd

aangenaam.

Ik: Dan zal ik mij bij u zetten. (*Zij zag onderwijl steeds in haar boek*). Ik moet u iets vragen. Bent u misnoegd³⁵⁶ op mij?

Juffrouw Buigzaam: Doet het u waarlijk leed, dat ik niet zo gemeenzaam³⁵⁷ met u ben als te voren?

Ik: Ja, zeker, maar dat u mij dit vraagt, treft mij niet minder. U weet dan nog niet, hoe hoog ik u acht, of hoe hartelijk ik u bemin; en hoe zal ik u daar ooit van kunnen overtuigen? Maar zeker, bent u ontevreden?

Juffrouw Buigzaam: Ja, en nog meer verdrietig; ik heb u te lief om niet beide te zijn.

Ik: Wees nu alles wat u maar wilt, indien u mij maar liefhebt. Mag ik u echter vragen wat u hiertoe beweegt?

Juffrouw Buigzaam: Uw eigen onvoorzichtigheid.

Ik: (*Ik werd ongemakkelijk en zij zag het ook*). Mijn eigen onvoorzichtigheid?

Juffrouw Buigzaam: Niets anders ... Maar mij dunkt, dat u niet zeer geschikt bent om thans onaangename waarheden te horen; en ik beken, dat ik geen recht heb om u die te zeggen, tenzij de vriendschap mij dat recht geeft. Willen wij de zaak daar laten?

Ik: Zoals u verkiest: niemand hoort gaarne onaangename waarheden; 't is dus geen mirakel, dat ik er niet veel smaak in heb. (*Zij zag mij zeer bedaard, doch niet minder minzaam aan*)

Juffrouw Buigzaam: O, mijn kind, speel niet met uw eigen geluk! (*Dit woord*

³⁵⁵hinder ik u? • ³⁵⁶boos • ³⁵⁷vertrouwelijk,
ongedwongen

brak mijn trotsheid; ik rees op, omhelsde haar, schreide aan haar hals; zij kuste mijn gloeiende wang, trok een stoel naast de hare en zei): Zit, mijn liefde, waarlijk, ik meen het wel met u. - (Ik kon niet spreken, ik snikte). Zij ging voort: U krijgt gelegenheid om een partij te doen, die zelfs uw zalige ouders moet verheugen. Elk, die belang in u stelt, wenst, dat u toch mag besluiten om u van dat geluk te verzekeren. De man, zo beminnelijk, zo edeldenkend, is zo volmaakt geschikt voor u, als u voor hem bent. Wat doet u? Dat u hem nog niet genoeg bemint, om hem u zelf te geven, daarop is niets te zeggen: maar u geeft u dermate over aan uitspanningen, die in 't oog vallen, dat de wereld niet nalaat om u zó af te beelden, als u nooit worden kunt: men houdt u voor *coquet*³⁵⁸, voor *une dame du ton*³⁵⁹, voor een meisje, dat zich in al haar daden, geen oogmerk voorstelt dan vermaak. Kan ik, die u als mijn eigen dochter bemin, dit zien, zonder op u misnoegd en over uw gedrag zelfs bedroefd te zijn? U weet, liefde, dat ik geen behagen heb in de heer R.; ook niet (dit volgt er uit), dat u met hem uitgaat. Ik kan, dat is waar, u wel geen reden geven van deze ongunstige aandoening; doch u weet echter, dat u mij veel genoeg zou aandoen, indien u deze, u onschadelijke, opvatting in acht geliefde te nemen: dat doet u niet; en nog deze namiddag geeft u weer uw woord.

Ik: Had u maar één woord gezegd!

Juffrouw Buigzaam: Wanneer moest ik u dit éne woord gezegd hebben? Vóór de zaak gebeurde? U was niet zo gehumeurd als

voortijds; u had iets, dat u trof; en ik was de vertrouwde niet. O liefde! niets ontglipt mij van u, ik moet voor u zorgen, mijn genegenheid gebiedt het mij al zozeer als mijn plicht.

Ik: Ik heb vijanden; ik word gelasterd.

Juffrouw Buigzaam: Dat kan niet anders: en zo u voortgaat met hun stof te verschaffen, zullen zij u nog anders kwellen. Maar (om ons discours³⁶⁰ te vervolgen), toen het voorstel geschiedde? Eilieve, wat recht heb ik om u in gezelschap te behandelen of u mijn mindere was, aan wie ik alles mag zeggen? om, met één woord, als uw Gouvernante te handelen? Ik denk, dat dit u ook maar matigjes zou hebben aangestaan.

Ik: Wel, wat kwaad is er dan in, dat ik met een fatsoenlijk man de hortus medicus³⁶¹ ga zien?

Juffrouw Buigzaam: Net zoveel kwaad, alsof u zich door Frits naar de kerk liet brengen. Van het kwade spreken wij ook niet: al wat die naam verdient is beneden u, dat weet ik zeker: maar, zo u waarlijk mijn dochter was, dan zou ik u al wat u geen goed gerucht door uw vijanden kon geven, volstrekt verbieden: *het heeft immers zulk een haast niet, zou ik zeggen, mijnheer; mijn dochter zal, met haar voogd Blankaart die haar dit beloofd heeft, de een of andere dag dat vermaak wel eens nemen.* U was ook buitengemeen vriendelijk tegen hem.

Ik: Hij wordt, buiten zijn weten, om mijnentwil beledigd; en dat valt mij te

³⁵⁸ behaagziek • ³⁵⁹ modieus • ³⁶⁰ gesprek, discussie • ³⁶¹ tuin met geneeskrachtige planten

zwaar om hem, ook buiten zijn weten, daar geen vergoeding voor te doen. Indien ik de heer Edeling beminde, indien ik hem enige hoop gaf op mijn bezitting, dan was het een andere zaak; en ik zou dan juist doen, zoals u nu van mij eist, dat ik doe.

Juffrouw Buigzaam: Ik eis het niet van u; uw eigen geluk, uw achting voor u zelf, uw achting voor de heer Edeling, eisen dit. Ik heb niets te eisen: al wat ik doen kan, is u ten beste raden en dat doe ik waarlijk.

Ik: Dierbare vrouw! vergeef mij deze éne reis mijn verkeerde, losse toegevendheid! Nooit, nooit zal ik u weer bedroeven, u zult al mijn daden en gedachten regelen; ik zal de heer Edeling recht doen. Ik heb dit alles zo niet beschouwd. Ik zal met u en met Letje huiselijk leven; wij zullen niet dan met Edeling, of haar broer, nu en dan eens een uitvluchtje nemen; als u 't zelf goedvindt, anders niet.

Juffrouw Buigzaam: Mijn eigen lief kind! alles is nu wel, alles is afgedaan; ik weet, dat u het oprechtste meisje van de wereld bent en dat u ook doen zult.

Vervolgens spraken wij van de heer Edeling en over zijn thuiskomst.

Hebt u hem, vroeg zij, enig gunstig onthaal toegedacht?

Ik: wel, ik verlang waarlijk, dat hij hier is: ik weet het niet, maar er is iets zo ledigs, nu hij hier niet is: dunkt u dat ook niet? Me dunkt, dat Letje en hij zo recht bij ons behoren. Ik wist niet, dat ik zó over hem denken zou, nu hij hier niet is; doch 't is echter niet anders. (*Zij glimlachte en noemde mij engel*). En vraagt u nu, «waarom vertrouwt u haar de brief van uw voogd niet toe?» Omdat ik, zelfs voor deze dierbare vrouw, niet wil weten, dat zij in dit opzicht het zo wèl³⁶² had. Dit is mogelijk verkeerd; maar neen: die vernedering is mij te smartelijk.

Wij gingen vroeg naar bed, en nu schrijf ik u deze, om hem bij de eerste gelegenheid te verzenden. Nacht liefde. *Kom spoedig bij Uw teder liefhebbende Vriendin,*

Sara Burgerhart

³⁶²juist, bij het rechte eind

123^e brief: *de heer R. aan de heer G.*

Waarin de doortrapte heer R. zijn val opzet om Sara in te vangen.

Vriend Jan!

Uit is de klucht! de mijne - de mijne is zij, moet, zal zij zijn. O! Dat lief beke! En had u waarlijk zin om de Hortus Medicus te

zien? Nu, schat, u zult veel meer zien, of ik verdien voor schelm uit het regiment lichtmissen³⁶³ gejaagd te worden.

Zorg, dat morgen vóór de middag mijn fourgon³⁶⁴ en de harddravers Kwas en Bles gereed zijn, om naar buiten, doch langs een omweg, te rijden. Houd u daar vandaan; ik heb u niet nodig; zeg alleen aan de tuinbaas, dat ik met een meisje kom, dan weet hij genoeg. Hij moet mij niet kennen voor 't nodig is; en dan zal ik hem dat wel beduiden. Hij is een gauwe kerel; hij moet maar niet weten, dat deze dame geen maitres³⁶⁵ van mij is; want hij babbelt dan maar weer van zijn geweten; en schoon ik op geen handvol ducaten zie, als ik wellust kopen wil, zo hoef ik hem echter niet te vroeg rijk te maken. Ik zal buiten zijn tegen vijf uur, of half zes: de fourgon moet in 't

koetshuis, en de paarden, zoals zij van voor 't rijtuig komen, op stal gezet worden. Ik zal de rest wel schicken. Philips³⁶⁶ moet maar teruggaan.

Onthoud mijn orders wel. Daar! daar hebt u vijftig ducaten om uw schulden van eer te betalen. Ik ben flauw van vreugd. Zo een meisje; zo een engel; zo rein als een kind; zo onkundig van haar gevaar; die niet eens vermoedt, dat ik de Belsebub³⁶⁷ ben, die het op haar bederf toelegt! want trouwen, liefstetje, daar kan ik niet aan doen. Zie, zo praat ik al in en met mij zelf.

³⁶³losbandige nietsnutten • ³⁶⁴rijtuig •
³⁶⁵minnares • ³⁶⁶de tuinman • ³⁶⁷duivel

124^e brief: mejuffrouw Suzanna Hofland aan mejuffrouw Sara Burgerhart

Waarin tante Suzanna Hofland aan Sara laat weten dat ze bestolen is door broeder Benjamin en zuster Slimpslamp. Haar geld is ze kwijt maar haar ogen zijn geopend.

Lieve Nichtje!

Heb je niet al van mijn droevig ongelukje gehoord? Och! kind, Benjamin en Slimpslamp zijn met een groot gedeelte mijner bezittingen doorgestaan: ik had veel contanten van afgeloste obligatiën³⁶⁸ en van mijn huis op de Nieuwe Dijk, in een kistje, aan goud. Maar zo bezoekt de Heer

mij nu, om mijn gierigheid en om mijn vertrouwen op zondige mensjes. Ik leg onder een diep gevoel van mijn schuld. Ik heb niet recht gedaan, ik heb mij met de schijn vernoegd³⁶⁹: nu bennen mijn ogen

³⁶⁸een soort aandelen • ³⁶⁹tevreden gesteld

open. Ik heb rust noch duur, ik mot je om vergifnis bidden voor al de zondige daden, die ik omtrent u gepleegd hebbe; och ja! en dāt je toch mij al het ongelijk en al het verdriet vergeeft. Nichtje, nichtje, wat heb ik je in gevaar gebracht om een grote zondares te worden! Nooit zal ik iemand meer om zijn kleding versmaden of achten. En ik hoor, dat je daar bij zo een zoet mensje inwoont, die een rechte weduwe is, al is zij zowat naar de wereld³⁷⁰, wil ik spreken³⁷¹. Wat heb ik nu met mijn eigen onbekeerd hartje te tobben! Al jouw goedje en al je kostelijk gemaakt zilver hebben zij laten staan, dat kun je allegaar krijgen, tot je zilver poppegoedje inkluis, dat mijnheer

Blankaart je eens mee uit Engeland bracht. Ik heb niets van je verdiend, maar geef de heer Blankaart een goed woordje voor mij; en dat ik geen speld³⁷² meer pretendeer. Je lieve moeder, nichtje, was evenwel mijn eigen zuster. O, versmaad uw tante niet, nu zij arm is! En Brecht is zo brutaal tegen mij en verwijt mij nu, hoe dat ik met je geleefd heb. Nou, lieve nichtje, schrijf dat je't mij vergeeft; en wanneer ik je eens kan komen spreken. *Uw liefhebbende Tante en Vriendinne,*

Suzanna Hofland

³⁷⁰ bijna dood • ³⁷¹ wil ik maar zeggen •
³⁷² helemaal niets

125^e brief: mejuffrouw Sara Burgerhart aan mejuffrouw Suzanna Hofland

*Waarin Sara haar tante alles vergeeft,
maar wel aanraadt om haar dienstmeid
Brecht de laan uit te sturen.*

Ge-eerde Tante!

Zo op het ogenblik krijg ik uw briefje. Het smart mij, dat u zo bedrogen en bestolen bent: maar 't is mij lief, dat u nu ziet met wie u hebt verkeer. Ik vergeef u alles, uit grond van mijn hart. «U versmaden, omdat u arm bent?» Goede God! daar beef ik van! Ik zal u helpen, ik zal mijn voogd alles op de zachtste wijze zeggen; alleen, jaag uw dronken meid heen, zo u haar nu missen

kunt: zij deugt ook niet.

Mejuffrouw de weduwe Spilgoed is een uitmuntende vrouw; ik weet zelf niet, hoe gelukkig ik bij haar ben; ik eerbiedig haar. Ik zal, zodra ik kan (mogelijk morgen), bij u komen; dat zal beter passen, dan dat u bij mij komt. Tijd ontbreekt mij om nu meer te zeggen, dan dat ik ben
Uw gehoorzame Dienares en liefhebbende

Nicht,

Sara Burgerhart

P.S. Ik moet zo uit; maar ik hoop deze u echter nog van avond vóór negen uur, te laten bezorgen.

126^e brief: *de heer Hendrik Edeling aan de heer Cornelis Edeling*

Waarin Hendrik aan zijn broer meldt dat Sara is verdwenen! Ze is niet teruggekomen van haar uitje naar de Hortus met de heer R.

Mijn dierbare vriend!

Ik schrijf, of begin deze te schrijven, aan het huis, waar de beminde mijner ziel, sedert gisternamiddag vier uur, niet is teruggekeerd ... Mijn bloed stolt in mijn aderen; liefde, angst, jaloezie, drift, weemoedigheid, maar vooral de tederste bekommering, verscheuren mijn ziel dermate, dat mijn ongesteldheid sterk toeneemt.

Weet dan, dat ik gisteren na de middag, door overhaastig reizen, zeer vermoeid in de stad kwam. Mijn hart dreef mij naar dit huis; ik moest haar zien, die ik, nu veertien dagen geleden, voor de laatste keer zag. Ik had berichten opgedaan omtrent de heer R., en 't was hoogst nodig, die berichten aan de waarde mevrouw Buigzaam en aan mijn beminde ten

spoedigste mede te delen. In een blijde, gespannen verwachting trad ik de stoep op: de dame zelf deed mij open eer ik nog had aangescheld, heette mij welkom, vroeg of ik ziek was en verzocht mij om thee met met haar te drinken. Ik zag, dat zij alleen dronk. Hoe vaart, vroeg ik, mijn lieve Burgerhart ; is zij thuis?

Zij: Het lieve meisje is zeer wel; en ik denk, dat zij tegen de avond zal thuiskomen. Zij is met de heer R. naar de *Hortus Medicus*, om ik weet niet welk vreemd gewas te gaan zien. (*Ik ontstelde zo, dat mijn theekopje in mijn hand beefde*). Wat scheelt u, mijnheer Edeling? U bent immer niet jaloers? waarlijk, u hebt er geen reden toe; 't is zuiver toevallig. O mevrouw! zeide ik (met mijn aangezicht op haar naar

Paulus, Constantijn La Farge

mij uitgestrekte handen bukkende), O mevrouw! het arme, arme meisje! R. is de snoodste³⁷³ kerel die ooit der sexe lagen legde³⁷⁴: wat zal van mij - wat zal van haar worden? (*Ik zweeg van smart. Zij was enige minuten sprakeloos en toen ik mijn gelaat ophief, zag ik dat zij een flauwte had. Ik sprong op, ging uit de kamer, riep Frits, zei hem zachtjes: geef azijn en zwijg. De goede man bestierf, doch gehoorzaamde; ik bracht haar weder bij, doch met moeite. Haar tranen raakten los. Volg mij, sprak zij, in mijn eigen vertrek; hier kan ik niet blijven in de zijkamer. Ik ondersteunde haar; ik vergat mijzelf. Zij deed de deur toe, zat neer, wenkte mij om te zitten, scheen mij meer te willen vragen, doch kon niet. Ik ging nog eens uit de kamer en wenkte de knecht, om mij een fles wijn en seltser water te geven; hij deed zo. Ik verzocht haar te drinken: zij kon niets doorkrijgen; ik hield aan; het ging en zij kreeg de kracht om mij dus aan te spreken:)* O! mijnheer Edeling, welk een vreeslijk nieuws vertelt u mij daar! zo u twee uren vroeger gekomen was, mij zou dit allerdroevigst geval niet zijn overkomen. U kent haar onbekwaamheid om argwaan te kunnen hebben; hij gaf er ook geen reden toe; ofschoon hij mij dermate tegenstond, dat zij mij nu beloofd had, nooit meer met hem te verkeren, alleen om mij genoeg te geven. (*En toen weende zij weder; mijn ogen druppelden*). Verdenk haar niet; o! zij is onschuldig! u bent haar vriend, zegt zij, maar ik ben gerust³⁷⁵ dat zij u bemint; zij weet dit zelf nog niet; zij gelooft het ook niet. Daar valt mij iets in. (*Zij schelde*). Frits, ga eens

ten eerste naar de Hortus, en vraag of daar niet een heer en een dame is, hij gekleed in een gridelijnen³⁷⁶ rok, met zilver, en de juffrouw in 't geel. Zo men ja zegt, verzoek dan, of de juffrouw ten eerste³⁷⁷ gelieft thuis te komen; zeg, dat hier iemand is om haar te spreken, die zit te wachten. - Hij vloog, doch zo behendig, dat de meiden er niets van merkten. Wel vijftig maal keken wij op de pendule³⁷⁸, op de horloges. Wat bleef de knecht lang uit! - Hij kan nog niet weer zijn. - Eindelijk, daar kwam hij, en binnengelaten zijnde, verhaalde hij, «dat een der tuinknechts hem gezegd had, dat zo een heer en juffrouw reeds vóór vijf uur waren heengewandeld, en dat wel de plantage³⁷⁹ dieper in.» Zeer wel, zei mevrouw; Frits; u weet niets, belooft u mij dit? maar ik ken u; ga maar naar achter, doch u moet niet uitgaan, ik mocht u nodig hebben. Hij ging zeer verslagen heen. Wij zagen elkander zwijgend aan. Te acht uur hield er een rijtuig stil; mijn hart sloeg zo geweldig, dat het mij pijn veroorzaakte; wij zagen elkander aan, maar 't was niet te zeggen, 't geen wij hoopten. Daarop hoorden wij de stem van juffrouw Brunier, die met haar oom van zijn buiten kwam en ons had menen te verrassen. Zij trad in, omhelsde mevrouw, doch terug tredende zei zij: «O God, wat is dit te zeggen? waar is mijn Burgerhartje? Is zij ziek? O ik had rust noch duur; ik vreesde,

³⁷³slechtste, boosaardigste • ³⁷⁴vrouwen op een stiekeme manier in het verderf stortte • ³⁷⁵zeker • ³⁷⁶vlaskleurig grijs • ³⁷⁷onmiddellijk • ³⁷⁸staande klok • ³⁷⁹de plantage-buurt

dat er iets was; ik heb ook in vier dagen geen brief gehad: ik ga bij haar ...» Blijf, mijn liefde, zei de dame: uw Burgerhartje is niet ziek; zij is wel; immers, zoveel ik weet.

Juffrouw Brunier: Wat is er toch? Ik bid, ik smeeu u, zeg het mij.

Juffrouw Buigzaam: Juffrouw Burgerhart is niet thuis; de heer R ... Letje, ik kan u niet meer zeggen. (*Het goede meisje bestierf als haar linnen en ik verhaalde haar al wat ik er van wist*). Zij weende, bad God, zei dan weer eens: dat het onmogelijk waar zijn kon; dat haar vriendin zulke deugdzame begrippen had als iemand; dat zij R ... in 't geheel niet beminde, enz.; kort gezegd, zij spaarde niets om haar vriendin te verschonē. Zij zal wel gauw thuis zijn, vervolgde zij; laten wij zo een engel niet veroordelen.

Juffrouw Buigzaam: Dat doen wij niet, Letjelief; maar R ... is een der snoodste fiēten³⁸⁰: och, ik bezwijk, als ik er aan denk.

Juffrouw Brunier: Waar is Hartog? waar is Lotje?

Juffrouw Buigzaam: Hartog is op een groot soupé en men moet haar opwachten. Lotje blijft van nacht bij haar oom en tante, waar zij mede naar de Hout is.

Het werd negen - half tien; elke koets, ieder rijtuig, deed ons luisteren, afbreken; wij bedrogen ons! De poort was nu toe, en - geen juffrouw Burgerhart!

Onze toestand gaat alle beschrijving te boven. Verbeeld u die, zo u kunt. Letje ging zich van haar pelise³⁸¹ en hoed ontdoen, kwam boven op de kamer, die deze twee engelen te zamen hebben, en

riep: «mijnheer, een woord³⁸²!» Ik vloog naar boven. Deze tijding gaf de zwakke vrouw kracht genoeg om, door mij geleid, met bevende treden de trap op te gaan.

Letje sloot de deur: ik was nooit zo aangedaan. Ik wierp mij op de stoel neer, waarop zij het laatst gezeten had, immers zo ik dacht omdat zij, totdat zij uitging, aan de bureau had zitten schrijven. De pen lag nog op 't papier: ik kustē die.

De brief, zei juffrouw Brunier, is, zoals u ziet, aan mij? Zij brak die open; zij las, doch kon niet voortgaan; zij gaf hem mij om hem te lezen. Mijn ogen schemerden: mijn tranen ... Och! mijn waarde broeder! maar ik schaam mij over mijn gevoelig hart niet; u weet wel, dat ik niet licht tranen stort. Ik las die brief, schoon³⁸³ ik wel twintigmaal ophield: nu bleef mijn stem steken, dan snikte de weduwe, dan schreide Letje. Wij lazen de brief van haar voogd, bij wie men haar belasterd had. Ik sloeg een boekje postpapier open en vond er een briefje in aan haar tante ... Maar ik kan u alles niet schrijven; u kent van haar historie niet genoeg. Nu zagen wij elkander aan, en, na duizend ontwerpen gemaakt te hebben, die wij alle verwierpen, was onze droefheid onuitsprekēlijk. 't Was nu één uur.

Juffrouw Hartog kwam thuis, begaf zich naar haar kamer en naar bed: wij hielden ons stil. Mevrouw Buigzaam was zo ongesteld en zo vermoeid en afgemat, door haar veelvuldige en voor haar teder

³⁸⁰ boosaardigste schoften • ³⁸¹ overjas •
³⁸² een bericht • ³⁸³ ofschoon

gestel verwoestende gemoedsbewegingen, dat wij haar deden besluiten om te bed te gaan; zo ook raadde ik aan juffrouw Letje; zij zou zien, zeide zij, wat aangekleed te gaan liggen. - Ik ging naar de kamer der weduwe; en, na enige ogenblikken als in mij zelf verzonken gezeten te hebben, beproefde ik, of ik zou kunnen schrijven. Ziehier, wat ik op het papier stelde. Niemand der bedienden, dan de bedaagde trouwe huisknecht (die reeds een der domestieken³⁸⁴ van de heer Spilgoed was, en zich gelukkig rekende, weder bij zijn vorige meesteres in dienst te zijn), weet, dat ik hier ben: in al onze ontroeringen begrepen de dames zowel als ik, dat men van dit geval een diep geheim moest maken. 't Is half vier uur; de dag begint aan te breken. Nog in geen uur worden de poorten geopend; daar komt iemand naar beneden ... men tikt aan de kamerdeur ... ik ga zien wie het is. Het waren beide de dames; zij hadden geen oog geloken. De goede Frits, die ook op was, bracht ons theewater; wij ont-nuchterden. Juffrouw Letje sloeg voor³⁸⁵, om de knecht zachtjes uit te laten (de meidenkamer is achter, boven), en hem naar de Muiderpoort te zenden, om te zien ... och, zei ze, wat mag ik praten! 't Is immers te beuzelachtig. Wij zwegen en toonden dus, dat wij 't niet goed vonden. Wij waren dus niet in staat om maatregelen te nemen. Ik was ziek van angst en van mijn vermoeiende reis. Wij gingen zachtjes weer alle drie naar haar kamer, omdat juffrouw Hartog ons dan niet kon horen, en zo al, 't was, dit wist zij, de kamer der

jonge juffrouwen, die mogelijk te zamen praatten.

Te vijf uur hield er een koets stil: de koetsier schelde; de deur ging open; men gaf iets met veel haast aan de man. - Broeder! kan ik het u zeggen! - 't was mijn Burgerhart! Wij zagen alles door het glasraam, in één ogenblik. Maak u uit de weg, zei mevrouw en deed mij in een kabinetje gaan, mij influisterende: sluit het van binnen. De lieve ontkomene vloog, met de handen voor de ogen, Frits voorbij en wierp zich, op het punt van te bezwijken, in een armstoel neder; zij zag mevrouw Buigzaam, zag Letje, schrikte, deed een poging om op te staan; maar de brave vrouw kwam haar voor, sloot haar in haar armen, sprak niets. Saartje sprak niets. Letje sprak niets. Dit zag ik alles duidelijk door een schreef van 't gordijn, 't welk binnen voor een glas van het kabinetje hing, dat op de kamer licht ontvangt. Mijn beminde zeeg weder neer; de dierbare vrouw lag mijn bemindes hoofd tegen haar boezem; Letje knielde aan haar schoot en gaf haar een glas water met hofmandroppels³⁸⁶: beiden deden haar alle mogelijke diensten. O! hoe moeielijk viel het mij, niet te durven naderen! Ik snikte eens, zelf door mij te sterk te weerhouden. Zij hoorde het, zag wild³⁸⁷, maar vroeg niets. «Wilt u niet naar bed, liefde,» vroeg mevrouw Buigzaam, «u bent ziek.» Saartje knikte van ja en wees dat zij

³⁸⁴huisbedienden • ³⁸⁵stelde voor • ³⁸⁶een kalmerende medicijn • ³⁸⁷keek wild om zich heen

moest adergelaten³⁸⁸ worden, tevens te kennen gevende, dat zij hier, op de borst, zo benauwd was. Letje zond Frits naar een Chirurgijn³⁸⁹; en de beide dames hielpen haar uitkleden. Vreselijk was haar goed gehavend; haar lubben³⁹⁰ waren gescheurd, ettelijke boucles³⁹¹ los; ik deed het gordijn toe: men moet de vrouwen eerbiedigen.

Nauwelijks te bed zijnde, kwam de Chirurgijn, een oud vriendelijk man, die dit huis bedient; deed de aderlating, voelde haar pols en zei dat hij ogenblikkelijk iets geven zou om in te nemen. Nu weende zij; dat verlicht mij, zei de zoete dame. Och, mijn dierbare Vriendinnen! Verdenk mij niet! God is mijn getuige ... Ik heb u niet misleid, maar ik ben de schurk ontkomen: *ongedeerd*, indien deze ontsteltenis mij niet hindert. Ik kan u nu niets zeggen; wees gerust; ik dank de hemel, dat ik onbedorven terugkom. Mevrouw Buigzaam dankte God, zo ook juffrouw Letje; zij schoof de gordijnen toe, verzocht haar stil te liggen en te zien, of zij in rust kon komen, haar verbiedende een woord meer te zeggen.

Onder voorwendsel dat juffrouw Letje de afgelegde kleren in het kabinetje ophing,

sloop ik voorbij. Mevrouw volgde mij. Letje bleef boven.

In haar kamer gekomen zijnde, viel zij mij om de hals: geluk beste der mannen! (was haar sterke uitdrukking), de engel is behouden. Zorg nu voor u: doe u terstond aderlaten en zie, of u een kleine wandeling doen kunt, vóór u naar uw huis gaat; ik zal u tegen de avond weer wachten.

Ik volgde haar raad en kwam tegen negen uur bij vader aan huis, die mij uitermate vriendelijk ontving en ontstelde, dat ik er zo aangedaan uitzag. Ik zei dat ik adergelaten en zeer onpasselijk was. Hij raadde mij naar bed te gaan, zoals ik ook deed, en nu, twaalf uur, vervolg ik de brief, in een ander huis begonnen. *Vaarwel mijn beste vriend,*

Hendrik Edeling

P.S. Omdat ik niet weet waar u zich thans bevindt, zal ik deze niet afzenden: ik hoop u alles deze zaak betreffende te doen weten, al ware het dat ik u de brieven zelf overleverde.

³⁸⁸aderlaten is een medische ingreep waarbij bloed wordt afgetapt om de bloeddruk te verlagen • ³⁸⁹arts • ³⁹⁰grijze rol • ³⁹¹kanten manchetten

131^e brief: *de heer Hendrik Edeling aan de heer Cornelis Edeling*

Waarin Hendrik laat weten dat hij nog steeds niet weet wat er precies is voorgevallen tussen Sara en de heer R.

Lieve Broeder!

Ik ging volgens afspraak die avond naar mevrouws huis. Juffrouw Rien du Tout kwam bij mij in de zijkamer en zei mij, dat juffrouw Burgerhart een zware koorts had en dat de twee dames bij haar zaten. Wees zo goed, zei ik, lieve juffrouw en laat mij aandienen; zij deed zo en men verzocht mij boven te komen. De beminde van mijn hart merkte iets: wie komt daar boven? vroeg zij met een zwakke stem.

Mevrouw Buigzaam: 't Is de heer Edeling, liefde.

Zij: O, dat's goed! welkom, mijn vriend. *(Zij stak haar hand uit, ik vatte die, voor haar bed geknield zijnde en drukte die met onuitsprekelijke aandoeningen aan mijn bevende lippen. Zij ging voort)* : Ik ben niet wel; de koorts, geloof ik: maar troost deze dierbare vriendinnen, ik heb zulk een hoofdpijn, dat ik niet veel spreken kan. *(Ik zag haar vol ernst, vol liefde, vol medelijden en teffens³⁹² vol dankbaarheid aan; zij liet mij haar hand; zij zag dat ik sterk was afgenomen)*. Bent u ziek, mijnheer Edeling? vroeg zij *(vol deelneming)*.

Ik: Niet heel wel, maar mijn reis was moeilijk; en het verlangen om u weder te zien, heeft mij dag en nacht doen doorreizen, op zeer ongemakkelijke postwagens.

Zij: U moet iets gebruiken.

Ik: Ik ben adergelaten en ik denk, dat, zo de Hemel u herstelt, mijn gezondheid spoedig zal wederkomen. *(Zij drukte mij zediglijk de hand)*.

Mevrouw Buigzaam: Spreek niet zoveel, liefde; het is u nadelig. Ik hoop wel meer het geluk te hebben, u en de heer Edeling bij elkander te zien.

Zij: Ik zal al doen, wat u goedvindt.

(Zij trok haar hand terug, men deed het gordijn toe en de dames gingen bij mij aan een tafeltje zitten. Ik durfde nergens naar vragen. Juffrouw Lotje kwam ook boven; maar juffrouw Hartog zag ik niet. Mevrouw Buigzaam fluisterde juffrouw Letje iets in die knikte; en wenkte mij om met haar te gaan).

Ik: Hoe vaart u, mijn lieve mevrouw? dit moet ik eerst weten. *('t Was nog al redelijk, zei zij)*.

Ik: Kunt u mij ook enig nader bericht geven?

Zij: Neen. Niets dan dit, dat hij haar op zijn buitenplaats heeft gebracht, zonder dat zij wist, dat het zijn plaats was; en dat zij met behulp van dochter van de tuinbaas ontsnapt is. Maar zij is zo overwonnen van droefheid en schaamte, dat zij nog geen bizonderheden kan mededelen. God zij dank, dat zij ongedeerd terug is.

Ik: De lieve engel schijnt zeer ziek.

Zij: Dat is haar behoud: rust zal alles moeten afdoen. Zij heeft mij met twee woorden gezegd, dat zij 't hele geval aan mij schrijven zal, zodra ik haar toelaat een pen te gebruiken. Zij kan het, *zelfs aan mij zegt zij*, niet mondeling verhalen: zij is zo kies, als ik ooit een meisje kende. Zij heeft naar u gevraagd, of u al thuis was en

³⁹²tevens, tegelijk

verzocht het bewuste briefje spoedig aan haar tante te laten bezorgen. Er is een brief gekomen van haar vriendin Willis; ik zal tot morgenochtend wachten om die aan haar te geven.

(Ik boog en zei): Is het niet de allerbeste partij, die wij kiezen kunnen, geen gerucht altijd te maken en de deugniet aan zich zelf over te laten?

Zij: De beste, maar ook de enigste partij. En nu, mijn broeder, barst mijn hart van verlangen, om te weten, hoe alles is toegegaan. Ik ga vroeg naar bed; ik ben af van vermoeidheid en hartstochten. Mocht ik u morgen aan mijn broederlijk hart drukken!

Altijd uw beste Vriend

Hendrik Edeling

135^e brief: mejuffrouw Maria Buigzaam aan de heer Hendrik Edeling

Waarin de weduwe Buigzaam aan de zieke Hendrik Edeling verslag doet van de zieke Sara Burgerhart.

Waarde Heer!

Uw toenemende ongesteldheid³⁹³, die u het huis doet houden³⁹⁴, doet mij zeer gevoelig aan! Ik ben op een middel bedacht om u die tijd, dat u hier niet kunt komen, zo aangenaam mij doenlijk zij³⁹⁵, te helpen slijten: ik zal van mijn Burgerhart schrijven en ik weet, dat niets u gevalliger³⁹⁶ zijn kan.

Toen u eergisteren vertrokken was en ik boven bij haar zat, lag zij nog in een geweldige koorts, en zo dikwijls haar ogen wat beschoten³⁹⁷ waren, sprong zij gedurig, zeer verschrikt, uit haar sluimering op. (Zij moet zeer ontsteld geweest zijn!)

Letje zat bij mij. Een paar uren daarna liep de koorts wat af. Zij vroeg naar u: is

mijnheer Edeling hier ook?

Ik: Neen, liefde, hij is, om u niet lastig te zijn, heengegaan.

Zij: Is hij ook niet wel? Hij zag er zeer ontvallen³⁹⁸ uit: zeg mij, hoe is 't?

Ik: Hij is bedroefd over u; en u weet, de liefde vertedert het aandoenlijk hart van hem, die bemint. (*Zij antwoordde niets, maar zuchtte*). U zucht, hoe³⁹⁹ bent u droefgeestig?

Zij: Dat ik zucht, is waar; maar heb ik

³⁹³ ziekte • ³⁹⁴ thuis doet blijven • ³⁹⁵ mij doenlijk
zij = als mij mogelijk is • ³⁹⁶ aangenamer •
³⁹⁷ slaperig • ³⁹⁸ verloren, ontdaan • ³⁹⁹ waarom

er geen reden toe? (*En toen stak zij beide haar lieve armen naar mij uit, omhelsde mij vurig, gaf Letje een hand, noemde ons dierbare vriendinnen en haar tranen begonnen weder te stromen*).

Ik: Mijn liefste meisje, schrei niet van droefheid, laten uw tranen vreugde-, dankbare tranen zijn; wij beminnen u evenzeer; wij beschuldigen u nergens van, dan dat u niet voorzichtig genoeg was, zoals bij de uitkomst bleek; laten wij geen hartstochten opwekken! wij zullen met geduld uw verhaal afwachten. Bekommer u nergens over.

Zij: Is er niets voor mij gekomen?

Ik: Ja, een brief van juffrouw Willis.

Zij: Ik verzoek, dat u mij die eens voorleest, want ik heb zulk een pijn in 't hoofd.

Ik: Om u te vergenoegen. (*Ik brak de brief open en las hem*). Deze juffrouw is uwer waardig, ik verlang om haar te zien.

Zij: Ik wens, dat ik dit ook kon zeggen! maar helaas! O kon ik mij voor mijzelf verbergen! Indien de waarde vriendin eens iets gehoord heeft! Hemel! en zij heeft mij zo dikwijls vermaand om voorzichtig te zijn. (*Zij weende stille tranen en lei haar hoofd, met haar zakdoek bedekt, in 't kussen*).

Ik: Laat u dit niet ontrusten; dit is hoogst onwaarschijnlijk. U begrijpt wel, dat wij er een diep geheim van zullen maken, om u zelfs voor de schijn des kwaads te dekken. (*Zij snikte*). Kom, wees welgemoed.

Letje: Mijn lieve Saartje, kwel u niet over iets, dat voorbij is en, zoals ik mij wel verzekerd houd, u geen oneer kan aandoen.

Zij: O mijn Letje! ja, ik ben onschuldig, maar ik zal u beiden laten oordelen, zodra ik schrijven kan; ik kan het niet verhalen en u moet weten, hoe alles is toegegaan. Waar is Lotje? die zoete ziel!

Ik: Die is bij haar oom zo in de gunst, dat zij er weer naar toe is, hoe gaarne zij ook bij u gebleven was. Ik raadde haar om uit te gaan. Zij moet niets gissen kunnen en men zegt somwijlen⁴⁰⁰ in de volheid des harten een woord.

Zij: En Hartog?

Ik: Op haar kamer denk ik: zij heeft zich maar koeltjes op uw ziekte geïnformeerd.

Zij: Zij is beneden mijn aandacht; de tijd zal mij rechtvaardigen.

Ik: Men moet, dit leert de ondervinding, de mensen niet altijd naar hun leerstelsels beoordelen: - Spinoza, zegt men, was een braaf man.

Zij: Dat doe ik niet; en zo de proef⁴⁰¹ het niet bevestigt, dan zal ik haar om vergeving vragen.

Ik: De heer Edeling is een mensenvriend; hij doet hetgeen best is, op de allerbeste wijs; en ik hoop, dat onze lieveling nog, vóór een jaar ten einde is, mevrouw Edeling zijn zal.

Zij: Ik? Nooit. O die waardige man moet een vrouw hebben, op wie hij niet behoeft neer te zien. Zo een geval als 't mijne ... Neen! ik word nooit zijn vrouw.

Ik: U spreekt zeker of u de koorts hebt. *Al wat ons niet schuldig maakt, vernedert ons immers niet?* U bent onschuldig; u hebt dus geen grein van uw waarde verloren. Ik durf

⁴⁰⁰ soms • ⁴⁰¹ de test

mij verbeelden, dat de heer Edeling op dit stuk niet anders denkt of kan denken; en hoe gelukkig zult u zijn, indien u uit dit geval geleerd hebt om de bedachtzaamheid tot de leidsvrouw van uw leven te verkiezen!

Zij: Die verkies, die omhels, die eerbiedig ik in u. (mij, die voor haar bed zat, teder als in haar armen insluitende)

Ik: Hebt u in lang geen brief van de heer Blankaart gehad, liefde?

Zij: In lang, dat kan ik niet zeggen ... Ach! vraag mij nu niets; u zult alles weten. (Zij zag Letje opmerkzaam aan: Letje knikte en zij scheen gerust).

Wij gingen vroeg ter rust; en deze ochtend boven komende, zei zij mij, dat zij de gehele nacht gerust en verkwikkelijk geslapen had en nu zou opstaan om aan haar verhaal te gaan zitten schrijven; doch ik verzocht, dat zij nog eerst een dag of twee uitrustte, omdat ik bevreesd was, dat haar bloed te sterk aan 't gisten is om hartstochten te kunnen doorstaan, zonder haar nog meer koortsen te veroorzaken. Voor een uur kwam hier de boekhouder van de heer Blankaart, een oud, eerwaardig

man, die mij kwam zeggen, dat zijn heer binnen weinig dagen thuis dacht te zijn, en dat hij al op reis was, doch niet langs de kortste weg, omdat hij nu Frankrijk voor altijd verliet. Ik zei, dat dit een aangename tijding was; zowel voor juffrouw Burgerhart, als voor mij.

Liefde, zei ik, toen ik boven kwam, ik geloof dat ik u een aangenaam bericht kan geven. (*Zij werd rood*). Is hij gekomen? vroeg zij.

Ik: Neen; maar hij is op reis.

Zij: Die reis is niet groot.

Ik: Voor iemand die 't reizen gewoon is, niet; maar ... och! ik merk uw misvatting! u dacht aan de heer Edeling, en ik sprak van de heer Blankaart. (Zij was verlegen).

Zij: Wat, hoe, is mijn lieve voogd al op reis? zal hij hier in weinige dagen zijn?

Ik: Ja, kindlief, en de heer Edeling ook. Ziedaar, hetgeen ik u kon melden. - Als u kunt, meld ons dan spoedig, hoe u zich bevindt en is 't mogelijk, vereer met uw altijd welkom bezoek, Uw oprechte Vriendin,

Maria Buigzaam,
wed. P. Spilgoed

136^e brief: *de heer Abraham Blankaart aan mejuffrouw de weduwe Spilgoed*

Waarin de oude heer Blankaart zijn definitieve vertrek uit Parijs en komst naar Amsterdam aankondigt, in het gezelschap van Willem Willis en Cornelis Edeling.

Cornelis Troost, Amsterdam, 1741

Geëerde vrouw,

U bent immers⁴⁰² niet moeilijk⁴⁰³, omdat ik uw laatste brief niet beantwoord heb? Hoor, mevrouw, ik ben niet al te wel tevreden op u en knorren⁴⁰⁴ op een vrouw, dat is mij onmogelijk. Maar, zie, ik kan ongelijk hebben: nu, wij zullen dat appeltje wel schillen; want ik kom thuis en 't zal er onder en overgaan, zo Saartje maar zie zóveel op haar kerfstok heeft; want men heeft mij zo wat gezegd, dat mij verdord⁴⁰⁵ en verdord weinig aanstaat. Jan struksje! als ik evenwel eens bedrogen was? wel, dan werd ik averechts; en ik mocht u dan wel, met een strop om mijn hals en een brandende kaars in de hand, om vergeving bidden, zoals ik hier wel gezien heb, dat de papen⁴⁰⁶ voor de Heilige Maagd deden.

Nu, dat zal zich wel redden! Ik zal u onderwijl maar eens verhalen, dat ik met twee goeie, grote, lange Hollandse jongens thuiskom. Ja, ik heb al rare kluchten⁴⁰⁷! Daar kom ik daags voor ik uit Parijs gaan zal, in een Hollands logement, het enige, dat er in de hele stad te vinden is, en waar ik meermalen naar toe ga, om eens Hollands knap te eten en een schoon servet te hebben. Ik zit vredig en wel aan mijn tafeltje, met Snap, mijn patrijshond, zo aan mijn zij, braaf te schransen, toen er een fraai jong heer inkomt, die er uitzag als een bloeiende roos en dat neemt mij aanstonds ten voordele van zulke jonge maats in. Hij sprak zeer goed Hollands: jij bent geen Frans fatsoen dacht ik, maar wie ben je? Nu, ik kon dat zo niet vragen:

hei hoor eens hier! jij, met die groene rok daar, wie ben je? Nog geen half kwartier daaraan, of daar komt mijn oude kennis, mijn beste Willis. Ik stond op en gaf hem, op zijn vaderlands, de hand. Welkom, mijn jongen, zei ik: kom, zit aan en eet wat met mij; en ik vroeg hem duizend vragen tegelijk. «O,» zei de goeie jongen, «mijnheer Blankaart, wat heb ik naar u gezocht! men zeide, dat u vroeg was uitgegaan, meer niet; ik heb wel in vijftig Koffiehuizen en Logementen geweest!» Mijn mooie jongen hoorde nauwelijks, dat ik Abraham Blankaart was, of hij kwam bij mij en zei, dat hij ook verzocht om de eer van met mij te eten; (ik kan mij niet beter aanbevelen,» zei hij, «dan door u te zeggen, dat Hendrik Edeling mijn eigen broeder is.»

Zie mevrouw, dat was mij zo aangenaam, zo aangenaam, dat ik het niet zeggen kan. Komt, kinderen, zei ik, zit aan, en weest mijn gasten. Zij aten als rovers en de wijn, die 't hart verheugt, smaakte zo goed, dat ik mijn fles kraakte. Toen aan 't praten over Oost en West, over negotie⁴⁰⁸, over ik weet niet al waarvan. Zie, onze jongelui weten toch veel meer dan wij: dat is niet anders, en daar ben ik blij om. Edeling zei, dat hij op zijn vertrek naar Holland stond. Willem zei ook zo, doch dat hij nog drie dagen moest vertoeven, om aan

⁴⁰²toch zeker • ⁴⁰³humeurig • ⁴⁰⁴mopperen
• ⁴⁰⁵verdomd • ⁴⁰⁶katholieken • ⁴⁰⁷gekke
voorvallen • ⁴⁰⁸handel

zijn patroons order⁴⁰⁹ te voldoen. Wel, zei Edeling, dan zal ik naar⁴¹⁰ u wachten. Ja, zei ik zo, jongelui, ik meen ook te gaan. Daar had men 't leven gaande, «dat ik hun toch medenemen wilde; dat zij toch zo gaarne met mij wilden reizen.» Wat zou ik doen? Ik ben een ouwe gek; om die twee vlasbaarden werd mijn reis nu nog drie dagen uitgesteld. Nu, wie weet, hoe wèl ik er aan doe? Als 't immers mijn kinderen waren, zou ik blij zijn, dat zij met een ordentelijk man thuiskwamen; en ook, 't zijn lieve jongens! Edeling is niets dan vreugd en vernuft; en Willem, wel, dat is de beste jongen in heel Amsterdam, zeg ik u.

Toen wij van tafel opstonden, zei ik: «Kom, jongens nu zullen wij eens hier en daar gaan, en het een en ander gaan zien. Die te Rome is, moet de Paus spreken.»

Tegen de avond ging ik met hen naar mijnent⁴¹¹, en zei: «komt, haal jelui je valiezen maar; ik moet jelui bij mij houden.» Wel, mijn hart springt op, als ik een Hollander zie; en geen wonder, mijn Snap is net al eens, en dat is nu maar een hond, wil ik spreken; zodat ik hield hen beide, en dacht: «'t Is een verleidelijke plaats; en als zij bij mij zijn, valt er niet op marode te gaan⁴¹².» De beide jongens hebben veel met elkander op; dat is braaf:

men weet waar het te pas komt en een mens zonder vriend is een droevig schepsel. Ik meen mijn reis op Brussel te nemen en denk over Rotterdam naar Amsterdam te komen, om het overschot van mijn dagen buiten beslommering⁴¹³ door te leven, totdat de Heer Abraham Blankaart in zijn zalig rijk zal opnemen; want dat is toch het voornaamste, en daarbij is al ons gedraaf en gewin maar fut. Ik ben nu ruim vijftig jaar en schoon⁴¹⁴ ik, Goddank! zo gezond als een vis ben en noch van ziekte of podagra⁴¹⁵ weet, zo denk ik, dat het best is om voor de grote reis zo onder de hand wat klarigheid⁴¹⁶ te maken, want men kan toch nooit weten, wanneer het de dood gelegen komt ons te bezoeken, zodat het beste is om altijd gereed te zijn. Wat zegt mevrouw? Als ik de stoute meid maar gelukkig in het fuikje zie, dan is alles wel. Nu, mevrouw, zoals ik zeg, ik ben knorrig op u. Men hoort van verre dat de winter koud is; maar als de maan vol is, schijnt zij overal. Groet mijn meisje, en geloof dat ik van harte ben, *Uw misnoegde Vriend*,

Abraham Blankaart

⁴⁰⁹opdracht • ⁴¹⁰op • ⁴¹¹mijn woning • ⁴¹²aan de zwier gaan, gaan stappen • ⁴¹³zonder zorgen • ⁴¹⁴ofschoon • ⁴¹⁵voetjicht • ⁴¹⁶helderheid

137^e brief: de heer Willem Willis aan mejuffrouw de weduwe Willis

Waarin Willem aan zijn moeder verslag uitbrengt van zijn verblijf in Parijs bij de heer Blankaart.

Tederbeminde, hoogst geëerde Moeder!

Ik kan mijzelf het genoegen niet onthouden, dat er voor mij gelegen is in u mijn gedachten mede te delen, en om u hetgeen mij, is het van enig belang, ontmoet⁴¹⁷, te schrijven.

Toen ik te Parijs kwam, was mijn eerste werk om de heer Blankaart op te zoeken; dit gelukte mij, na veel lopens en dravens. Ik vond hem dezelfde man, als ik hem altijd vond. Hij was zeer verheugd mij te zien en heeft, om met mij en nog een Amsterdams heer, Comelis Edeling, te kunnen reizen, zijn reis nog drie dagen uitgesteld. Wij logeren bij hem. Hij moet zeer rijk zijn, want hij leeft hier net als in zijn eigen huis. U kunt wel denken, lieve moeder, dat ik voort⁴¹⁸ naar mijn beminde vroeg. 't Was alles wel, zei hij. Des avonds bij elkander zittende, nadat wij de maaltijd gedaan hadden, zat hij in zijn praatstoel en vroeg ons, of wij nog geen meisje hadden? Ik zuchtte. Edeling lachte. «Dat zou,» zei de jonge heer, «schande zijn voor ons, geen meisje, en drie- en vier-en-twintig jaar!» «Eer heeft uw hart,» riep de goede man, en wreef in zijn handen van genoegen. «Nu Willem (tegen mij) hoe zit het bij u?»

- «Hopeloze liefde, mijnheer Blankaart; ik bemin juffrouw Burgerhart en ben overtuigd, dat zij mijn vrouw niet worden kan.» - «Wel, voor haar dan een andere die u beter lijkt,» hervatte hij.

Ik: Daar kan ik niet aan denken.

Hij: Nu, 't is nog vroeg in 't gasthuis; doch op Saartje moet u geen staat maken. Ik zal voor u ook wel een goede vrouw opschommelen⁴¹⁹, en die voor u veel beter zijn zal; want zie, Willem, al had ik een eigen dochter, en u kost⁴²⁰ er gelukkig mee zijn, ik gaf ze u, met de helft van mijn goed⁴²¹ er bij; ik hou veel van u: en ook, hier onze vriends broer verkeert naar haar, en zo zijn vader maar niet te veel malens⁴²² maakt, zal ik haar geven: hij is de man, die zij hebben moet; dat zeggen alle mensen, die hem en haar kennen. Kom, je moet niet bleek worden, Willem; ik zal u ook helpen: laat ik zelf maar te Amsterdam zijn; ik weet zoiets voor u, dunkt mij.

Edeling: Lieve, goedaardige heer! mag ik

⁴¹⁷ gebeurt • ⁴¹⁸ meteen • ⁴¹⁹ opduikelen • ⁴²⁰ zou kunnen • ⁴²¹ bezit • ⁴²² malheid

mij ook wel in uw gunst bevelen?

Hij: Hoe, moet ik voor u ook zoeken?

Neen neen! dat niet: met Willem is 't wat anders; ik moet hem schadeloos stellen.

Edeling: Kom, ik zal alles maar opbiechten, op hoop van een goede absolutie⁴²³ te krijgen: maar laten wij eerst uw gezondheid eens oud vaderlands drinken. (*Wij deden zo, en de heer Blankaart gloeide van genoeg*).

Ik heb juist, uit vrees voor mijn vader, die de beste, de eerlijkste, maar ook in sommige opzichten de wonderlijkste man is, iets gedaan, dat mij, vrees ik, droevig zal opbreken! - Ik ben daar zo maar op mijn eigen houtje verliefd gaan worden, toen ik te Leiden studeerde. Het meisje is al, wat men van de Goden zou kunnen wensen, doch zij en haar hele familie schijnen niet zeer in de gunst van een zeker mal, blind, capricieus, oud wijf te staan en zijn daarom niet meer dan burgerlijk gegoed.

Blankaart: En wie is die lelijke torntoffel⁴²⁴? de een of andere kwezel van een tante, denk ik! (*Hij lachte tegen mij, of hij zeggen wou, ik denk aan tante Hofland*).

Edeling: Och! 't is een ellendig wijf; en ze leeft met de mensen, als de duivel met de takkebossen.

Hij: Maar hoe heet dat lelijke vrouwmens?

Edeling: Mejuffrouw de Fortuin⁴²⁵.

Hij: O, jij platvis⁴²⁶! daar heb je een ouwe rot in de val (*en hij schaterde van lachen*).

Edeling: Wou je nu voor mij ook een goed woordje spreken bij papa; want het zal vreselijk op mijn land waaien⁴²⁷; en zeker, ik heb alles zo niet bedacht.

Hij: Wel, zo 't buiten dat wel is, daar is

mijn hand, jongen. Ik zal wel zien, dat je er genadiger afkomt, dan je verdient; zie, 't is uw vader; en jij hebt niet bon⁴²⁸ gedaan. (*Hij trok zo een potsig⁴²⁹ bakkes⁴³⁰, dat ik hem niet aan kon zien zonder lachen*).

Edeling: Daar is wat aan, maar hoe zal ik het nu redden! Want mijn meisje is al wat ik in de wereld begeer, zoals men zegt: dit is waar, dat ik haar oprecht bemin en dat zij mij liefheeft: zij is wèl opgevoed en van een oud, eerlijk geslacht. Zoals ik zei, spreek een woordje voor mij, mijn lieve heer Blankaart !

Lieve moeder, is 't niet jammer dat de heer Blankaart geen vader is van een talrijk huisgezin? Dat zeiden wij ook eens. «Ja jongens,» zei hij, «dat spijt mij genoeg, maar alle brave, nijvere, goede jonge meisjes en jongens zie ik aan voor mijn kinderen, waar ik ook wel wat goed voor moet zorgen. Ik zeg altijd, Abraham Blankaart, een eerlijk man heeft altijd erfgenamen, mijn vriend; en terwijl ik leef, doe ik zoveel goed, als ik maar grijpen en vangen kan. Komaan, wat had ik nu aan al mijn geld, als ik een niemands-vriend was? En nu, wel, ik ben overal welkom. Meisjes, jongens, jonge vrouwen, kleine springertjes, al dat goed is om mij, alsof er goud uit mij te halen is; en ik ken geen groter werelds genoeg, dan bemind en geacht te zijn van goede mensen: al 't overige is maar waweling⁴³¹.»

⁴²³ vergeving • ⁴²⁴ lastig oud wijf • ⁴²⁵ godin van Geluk • ⁴²⁶ grappenmaker • ⁴²⁷ naar mij tekeergaan • ⁴²⁸ Frans: goed • ⁴²⁹ potsierlijk, lachwekkend • ⁴³⁰ gezicht • ⁴³¹ gewauwel, geklets

Groet mijn lieve tante, waarde zuster en vriend Smit, die ik mondeling hoop te feliciteren en te bedanken voor zijn

broederlijke brief. *Ik ben met de tederste hoogachting, Uw gehoorzame Zoon,*
Willem Willis

139^e brief: de heer Hendrik Edeling aan de heer Cornelis Edeling

Waarin Hendrik Edeling zijn broer Cornelis zijn broer laat weten dat het beter gaat met hem en met Sara, en waarin hij hem een kopie stuurt van 'Het Verhaal' van Sara over de gebeurtenissen met de heer R.

Lieve Broeder!

Ik ben enige dagen zeer ongesteld⁴³² geweest en heb zelfs drie dagen het huis moeten houden. Ik zal mijn verhaal vervolgen: zodra ik het wagen durfde om uit te gaan, ging ik naar het huis van Mevrouw Buigzaam en werd van mijn beminde met alle tekenen van heusheid en vriendschap ontvangen. Zij is wat afgenomen⁴³³, doch de koortsen houden op; en nu, nu heeft zij een zachtheid in haar gelaat, die mij nog veel meer bekoort. Zij was alleen thuis: mevrouw Buigzaam was met de jonge juffrouwen naar de kerk en juffrouw Hartog op haar gezelschap. Ik zat bij haar en nam de vrijheid van haar hand te nemen, terwijl ik naar haar welstand vroeg en zei, dat ik mij veel beter gevoelde, 't geen zij met een zeer merkbaar genoeg hoorde. Deze gelegenheid, ging

ik voort, is te gunstig, dan dat ik die niet zou gebruiken om u nogmaals van mijn liefde de sterkste verzekering te geven. Zij: Ben ik wel geschikt, om u zo gelukkig te maken, als u verdient te zijn! O mijnheer Edeling laat ik, vóór ik een besluit neem, nog eerst mijn karakter beter vormen naar dat der dame, die ik als mijn moeder eerbiedig! Ik ben zo bedachtzaam, zo bedaard, zo bestendig niet, als zij, die uw liefde verdient, behoort te zijn. Ik vorm mij zulke ernstige denkbeelden van het huwelijk! Ik wacht de heer Blankaart binnen weinig dagen; laat ik met hem alles eens overwegen. En u hebt immers een vader, mijnheer Edeling? (Ik voelde die zet). Ik: Dat is zo: maar kunt u een ogenblik

⁴³²ziek • ⁴³³afgevallen

twijfelen, of mijn vader zich niet vereerd zou achten met zo een dochter? Hij zal mogelijk enige bedenkingen hebben over hetgeen de goede man onderscheid van religie noemt: u weet, ik behoor tot de Lutherse Gemeente, maar de heer Blankaart en mijn vader zullen dat wel vinden. Zij: Indien het nodig wordt, twijfel ik daar ook niet aan: wat mij betreft, ik zal dit omtrent u zo weinig in aanmerking nemen, als u omtrent mij deelt. Doch het is nog zo ver niet.

De kerk ging uit en wij veranderden van discours⁴³⁴. Mevrouw Buigzaam en de beide dames waren verheugd mij zoveel beter te zien. Ik bleef er die gehele avond tot tien uur, want mevrouw deed ons de eer aan om te spelen⁴³⁵.

Zij nam occasie⁴³⁶, om mij alleen te spreken, en zei: «daar, mijnheer Edeling, lees dit geschrift; dan zult u eerst⁴³⁷ uw beminde Burgerhart recht kennen; zij weet niet, dat er u iets van bekend is. Hou dit in 't oog.» Ik lei het papier in mijn brieven tas; en afscheid genomen hebbende, spoedde ik naar huis om te lezen. Ik at niet, maar ging, vader gegroet hebbende, naar mijn kamer. Lees, en dan zult u kunnen beseffen, wat in mijn hart onder het lezen is omgegaan! Ik heb het voor u gecopiëerd, doch ik moet het terughebben, zonder dat u er iets uittrekt. - Hierop vertrouwend, geef ik u het

onmogelijk is mondeling te doen; ik schrijf dus. Geloof heilig, dat ik het onder het zegel der waarheid schrijf.

Ik ging met de deugniet, gelijk u weet, naar de Hortus Medicus⁴³⁸, vast voornemende om nooit weer met hem uit te gaan; en echter, hij was dezelfde beschaafde, aangename en fatsoenlijke man omtrent⁴³⁹ mij. Hij liet mij in de Hortus alles zien, legde mij veel uit van 't geen ik zag; en bemerkende, dat ik zulk een groot vermaak vond in dit alles, stelde hij mij voor, of ik ook plezier had, om naar een zeer fraaie plaats⁴⁴⁰ te gaan van een zijner vrienden; de heer en dame, zei hij, zijn wel niet buiten⁴⁴¹, maar dat zegt niets, men weigert nooit een fatsoenlijk man om die te zien; er is zeer veel uitheems gebloemde. Ik, die in dit voorstel niets ontwaarde, dan genegenheid om mij te verplichten, stond dit geredelijk toe. Wij gingen dus vrij spoedig uit de Hortus, de plantage door en de Muiderpoort uit. Nooit had ik zoveel geest, zoveel vrolijkheid, zoveel levendigs in hem bespeurd. 't Sloeg vijf ure, zo als wij buiten waren. «Is 't ver?» vroeg ik. «O! wij zullen er binnen 't half uur zijn, als wij wat aantreden⁴⁴².» Ik deed zo, en 't was bijkans zes, toen wij voor een laan stilhielden, die op een zeer fraai huis liep. Het hek stond aan⁴⁴³. Hij ging de plaats met mij op en de tuinbaas ontmoetende, vroeg hij, is mijnheer of mevrouw thuis? «Neen,» was 't

VERHAAL

Dierbaarste Vriendinnen!

Ik begin dan aan een verhaal, dat mij

⁴³⁴gesprek • ⁴³⁵musiceren • ⁴³⁶gebruikte de gelegenheid • ⁴³⁷pas • ⁴³⁸Medische Plantentuin • ⁴³⁹naar mij toe • ⁴⁴⁰buitenhuis • ⁴⁴¹hier: aanwezig • ⁴⁴²opschieten • ⁴⁴³open

antwoord, «maar dat is hetzelfde.» - «Wilt u het huis niet eens zien?» Wij traden 't huis in.

Hij: (tegen de tuinman) Deze dame heeft geen thee gedronken; hebt u ook kokend water? Toe, jongen, breng het schielijk, met hetgeen er bij behoort; u weet, uw heer en ik zijn vrienden. *(De kerel ging heen; ik had geen zin in hem, hij had een lelijke uitkijk⁴⁴⁴).*

Ik: U doet te veel moeite, mijnheer, als ik maar een glas bier mocht!

Hij: Ik geef nooit bier als de meisjes warm gegaan zijn en dan stil zitten.

Ik: Wel, laten wij wandelen.

Hij: Eerst wat uitrusten. *(De tuinman bracht theegoed, wij dronken spoedig een kopje).*

Ik: Kom, nu de bloemen gaan zien; het wordt al tijd. *(Hij stond op en met een houding, die mij verbaasde, zei hij, dat hij mij beminde, dat hij smoorlijk op mij verliefd was en dat hij niet twijfelde, of dit had ik wel gezien; hieraan schreef hij ook de goedheid toe, die ik had gehad, om met hem te gaan, omdat men daar in huis zo gegeneerd⁴⁴⁵ was. Ieder woord ontstelde en vertoornde mij; ik zei):*

U beledigt mij ten hoogste. Nooit heb ik iets, zelfs schaduwachtig, gedacht van 't geen u zegt; en zo ik het gedacht had, geloof mij, dat ik niet met u zou gegaan zijn. *(Hij lachte en wilde mij kussen).* Houd af, zei ik, u railleert⁴⁴⁶ te sterk.

Hij: Hoe, neemt u het dus op? dan bedriegt u zichzelf; want *(en hij zwoer een dure eed)* het is mij ernst; ik bemin u: u zult de mijne zijn; *(al weder naar mij toe*

dringende).

Ik: Hou u gerust! U bedriegt zichzelf, zie ik, omtrent mij: zo u mij bemint, zou u mij dus niet kunnen vernederen: laat mij gaan. Ik wil hier niet langer blijven.

Hij: Laat mij gaan; ik wil hier niet langer blijven! O, zo spreekt men niet tegen een man, als ik ben, en dat op zijn eigen plaats. *(Ik bestorf⁴⁴⁷ als mijn linnen).* Zie, meisje, al die grote gevoelens zijn bij mij niets dan meisjesbeuzelarijen. Evenwel, u bent nog te bekoorlijker, nu u zo een fraai rolletje speelt. Kom, mijn Saartje, laten wij gelukkig zijn: de tijd is kostelijk, zo u ten minste dwaas genoeg bent om naar huis te willen keren. Mijn fourgon⁴⁴⁸ is anders al buiten, de paarden staan, met de leidsels opgeknoopt, op de stal en in weinige uren zijn wij ver van hier; want ik waag er mijn beste harddravers aan. *(Hij wilde mij weder kussen).*

Ik: Schelm! Deugniet! Judas!

Hij: Al wat u maar wilt, mijn engeltje, mits dat u mij gelukkig maakt *(Hoe ik te moede was, kunt u enigszins opmaken, maar ik hield mij moedig).*

Ik: Ik ben, zie ik, in uw macht; maar veel eerder dan uw verfoeielijke oogmerken⁴⁴⁹ te beantwoorden, zal ik het uiterste wagen; ik zal gerucht⁴⁵⁰ maken, zo u de deur niet opendoet.

Hij: Ik doe geen deur open en of u gerucht maakt of niet, het zal niets helpen; niemand hoort u. Kom, u hebt zich genoeg

⁴⁴⁴blik • ⁴⁴⁵belemmerd, onvrij • ⁴⁴⁶gekscheert •
⁴⁴⁷verstijfde • ⁴⁴⁸koets • ⁴⁴⁹bedoelingen •
⁴⁵⁰lawaaï

verweerd: zelden had ik zoveel werk met mijn lievertjes. U hebt gestreden voor uw hersenschim; die lof geef ik u; maar nu eis ik uw overgave. (*Ik werd woedend en was, door te sterke aandoeningen, op 't punt van te bezwijmen: de vrees zelf gaf mij krachten. Ik wilde een raam openschuiven*).

Hij: Neen, kindje, daar is voor gezorgd; ik houd om de dood niet van burengerucht.

(*Hij werd, dacht mij, kwaadaardig over zijn teleurstelling! O mijn vriendinnen, heb ik mij zelf dan iets te wijten, gaf ik aanleiding? Immers niet met mijn weten?*)

Hij: Ziezo, 't wordt mooi laat; nu, ik heb zeer goed logement voor u; en ik hoop, dat ik u de tijd aangenaam zal verdrijven.

Ik: Laat mij gaan; 't is nog niet te laat om in de stad te komen. (*Hij lachte*).

Hij: Ziet u mij voor zo een verd ... gek aan, dat ik, een prooi onder mijn bereik hebbende, die zal laten vliegen?

Ik: Zo ik iets op u vermag, zo u enige menselijke gevoelens hebt voor een meisje, dat u nooit beledigde; dat nooit het minste oogmerk omtrent u had; dat u voor een vriend, voor een eerlijk man hield, laat mij gaan, en ik zal u alles vergeven. (*Ik schreide bitterlijk*).

Hij: Speel vrij dezelfde zang⁴⁵¹, uit een andere sleutel⁴⁵², ik hoor graag varianten, en u bent uw onderwerp machtig.

Ik: O mijnheer, bespot mij niet! God weet, in welk een dodelijke angst ik ben; O mijn waarde, moederlijke vriendin! O ,mijn voogd, wat heb ik gedaan?

Hij: Wat? wel, u bent vrijwillig meegegaan met een man, die smoorlijk op u verliefd is en die u tot zijn Sultane Favorite⁴⁵³ hoopt

te maken. Want zie, mooi meisje, ik wend niet voor⁴⁵⁴ u te trouwen, ik wil u niet bedriegen, elk moet zijn rang bewaren. (*Ik zeeg⁴⁵⁵ op een stoel neder en ik geloof, dat ik op dat ogenblik in staat zou geweest zijn om hem een mes in zijn schurkachtig hart te drukken; zulk tergen maakte mij zinneloos. Hij liet mij enige minuten aan mijzelf over: maar wat er toen in mij omging, weet ik niet! Hij naderde mij weder*).

Ik: Deugniet! lieve goede mensen ... O God! hoort mij niemand! (*Hij nam mij op, maar zweeg; doch al mijn krachten machinaal verzamelende stootte ik hem van mij af; hij beet op zijn lippen en vloekte. Toen smeekte ik hem weder, dat hij mij gaan liet*).

Hij: Ja, op de fourgon. (*Ik bedacht mij*).

Ik: Komaan, als het toch zijn moet.

Hij: Neen, meisje, ik versta u⁴⁵⁶. Hier moet u blijven, geen kuren bij de weg. Ik had gemeend, dat u goedwillig met mij zou gegaan zijn, doch nu is die voorzorg onnodig.

Ik: Vrees voor de gevolgen; u bent niet boven de wetten. (*Hij lachte hartelijk*).

Hij: Zou ik niet, liefde? Weet u wel, dat de rechter geen notitie neemt van zo een galanterietje⁴⁵⁷? Kan het mij schelen, waar ik ben, denkt u? Had ik kunnen vermoeden, dat u mij zoveel moeite zou gemaakt hebben, ik had het wel anders overleid⁴⁵⁸. (*En toen drukte hij mij zo*

⁴⁵¹liedje • ⁴⁵²toonsoort • ⁴⁵³favoriete minnares • ⁴⁵⁴pretendeer, doe alsof • ⁴⁵⁵zakte • ⁴⁵⁶ik heb u door • ⁴⁵⁷vrijage • ⁴⁵⁸overlegd, aangelegd

sterk de hand, dat hij mij zeer deed. Ik beefde zodanig, dat hij zelf deinsde. 't Werd schemeravond en mijn dodelijke angst nam alle ogenblikken toe).

Ik: Tijger en geen mens! Kunt u mij in zulk een benauwdheid zien; wat recht hebt u op mij?

Hij: Dat recht, dat iedere lichtmis⁴⁵⁹ van mijn rang op zoveel meisjes heeft, als hij goedvindt in zijn serail⁴⁶⁰ te plaatsen. Of zo u wilt (*en hij trad naar mij toe*), dat de sterkere heeft over de zwakke. (*Ik viel voor hem neder, ik smeekte, ik weende, ik geloof zelfs, dat ik hem mijn waarde R. noemde*).

Ik had alreeds een groot geweld in de stal gehoord, maar 't scheen, dat hij er geen acht op gaf. Eindelijk kwam de tuinbaas in de gang lopen en riep: mijnheer, de paarden zijn met hun poten in de leidsels geraakt en ik kan het niet meester worden: wat moet ik doen? Hij riep (met een vloek) : *u ophangen, vóór ik u de hals breek*. De kerel ging weer heen en zei, dat, als mijnheer de hand niet wilde lenen, hij zijn paarden kwijt was. Razend en scheldend ging hij heen en stiet mij van de deur weg, die hij toesloot. Nauwelijks was hij weg, of er ging een deur in het vertrek zachtjes open, en daar kwam een boerenmeisje, die mij zonder iets te zeggen, wenkte om op te staan. Ik deed het aanstonds. Zij sloop met mij uit het huis en verstak mij in haar bed op een zoldertje, dat zij wel terdeeg sloot. Ik wist niet of ik droomde, dan of ik wakker was: ik wist niet, of 't bedrog of hulp was, alles was mij even onbekend. Het werd duister en niemand kwam bij mij.

Eindelijk hoorde ik beneden lieden spreken; mijn bloed stolde in mijn aderen, en ik weet niet, of ik lang in onmacht was. Doch 's middernachts ging de deur open en het meisje bracht mij een groot glas melk met water, mij wijzende niet te spreken. Zij sloot de deur weer toe en omdat de maan opkwam, zag ik haar zeer onderscheiden⁴⁶¹. «Nu slaapt mijn vader,» zei ze, «hoor hem eens ronken!» Wie bent u, mijn goed meisje?, zei ik.

Zij: Ik ben des tuinmans dochter, lieve juffrouw! wees niet ongerust! ik zal u helpen.

Ik: Laat ik u omhelzen, u bent mijn redster. O, u zult wel⁴⁶² beloond worden! en als u wilt, kunt u altijd bij mij blijven; maar door welk geluk hebt u mij dusverre gered?

Zij: Dat zal ik u zeggen: mijn vader was druk in de tuin bezig, de gehele dag met de arbeiders, toen de knecht met de fourgon kwam en hem belastte⁴⁶³, zijn heer op te wachten, doch niet te laten blijken, dat hij zijn heer was! Lieve God, dacht ik, daar zal weer wat achter zitten! want mijnheer is een heel slecht heer omtrent de meisjes; maar mij heeft hij nooit gemoeid, dat moet ik zeggen, en zo zeggen al de meiden ook. Nu, althans, ik was in de kamer, toen hij met u in huis kwam, en omdat ik voor grote lui wat schaamachtig⁴⁶⁴ ben, verstak ik mij in de naaste kamer, in een kleerkast, waar wel twintig rokken⁴⁶⁵ in

⁴⁵⁹losbandige man • ⁴⁶⁰vrouwenverblijf, harem •

⁴⁶¹helder • ⁴⁶²goed • ⁴⁶³opdracht gaf •

⁴⁶⁴verlegen • ⁴⁶⁵rokkostuums

hangen, de ene nog mooier dan de ander. Ik dacht: zij zullen wel gaan wandelen; dan kan ik gauw heenlopen, en dan zien zij mij niet: zodat ik alles duidelijk hoorde. Zie, juffrouw, ik ben RoomsKattelieks, en ik bad onze Heilige Moeder Gods om haar bescherming, en ik bad een vijf of zes *Aves* en *Paters*⁴⁶⁶, zo al in de kast. Wat kon ik doen? zoals u weet. En toen viel dat met de paarden voor⁴⁶⁷ en toen ging hij heen, en zo haalde ik u en verstak u in mijn bed. Ik ging voort in de moestuin zo wat te wieden, maar ik hield mij maar zo, omdat ik dan bokken⁴⁶⁸ kon en alles afgluren. Het duurde wel een half uur, eer alles in de stal gedaan was, want de paarden waren als wild, en allemaal door de strengen⁴⁶⁹; dat was het maar. Mijnheer ging in zijn huis en vader in 't boerenhuis. Ik geloof, dat hij elderments⁴⁷⁰ op zijn neus gekeken heeft, toen hij u niet vond. Hij kwam in 't boerenhuis, en vroeg met hele lelijke woorden, waar dit en dat u heen was? Mijn vader zei, dat hij dat niet kon weten, omdat hij het zo met de paarden te doen gehad had. Toen vloog hij naar 't hek, en vond het open. 't Is gedaan, zei hij, daar is niet op; 't is mijn verdiende loon, waarom d-r-de ik het hek niet toe. Hij liep, als een razend mens, al heen en weer, en toen hij dat ook moe was, belastte⁴⁷¹ hij mijn vader, licht te geven en hem wat brood en kaas te bezorgen: die deed dat. Ik was in huis gegaan: vader vroeg, waar ik geweest was; ik zei aan 't wieden, en dat ik toen om een praatje geweest was; dat was daarmee wel, hij zei mij niets. Wij aten schielijk onze brij, en hij ging naar bed. Toen kwam

ik boven, en hield mij stil, totdat ik hoorde dat hij wel vast in slaap was. Ziedaar, zo is de hele zaak, mijn lieve juffrouw. Kom, nou moest je op je kousjes mij volgen en zo stil als 't mogelijk is: ik heb onze deur efkes⁴⁷² aan laten staan⁴⁷³. Ik deed zo en zij droeg mijn schoenen in haar hand. 't Begon te regenen: de lucht werd onwerig en donker. O, dat was niets! Ziedaar ons buiten de deu! Het bed van de tuinman voorbijgaande, hoorden wij hem diep en gerust slapen. Ik deed mijn schoenen weer aan en ging met het meisje achter de boerderij om, al zwijgende en aan haar hand. Ik werd doornat en moest wel een half kwartier door 't gras; ik vroeg niets, zelfs niet, waar brengt u mij? Toen wij dicht bij een warmoezier⁴⁷⁴ kwamen, zei ze: «Goddank, dat's zo ver! Hoor, juffrouw, ik breng je hier bij brave mensen; maar ik moet, zodra ik je daar in huis zie, naar mijn zoldertje: ik moet er op passen, dat ik niet in de kijker raak⁴⁷⁵; 't is een boze kerel, als hij begint.» Zij tikte aan een glas. «Wie daar?» riep een mansstem. - «Ik,» zei 't meisje, doch met een zachte stem, «toe laat mij in huis; ik ben zo benauwd.» - «Ik kom bij je kind,» zei een vrouwenstem, en zo ging de deur open. «Aaltje-buur,» zei 't boerinnetje, «ik breng je hier een jonge juffrouw die verwaald is, maar zij zal je alles wel zeggen,

⁴⁶⁶ katholieke gebeden • ⁴⁶⁷ viel voor = gebeurde • ⁴⁶⁸ bukken • ⁴⁶⁹ in elkaar gedraaide teugels • ⁴⁷⁰ verwensend, vloekend • ⁴⁷¹ beval • ⁴⁷² een beetje • ⁴⁷³ open gelaten • ⁴⁷⁴ tuindersbedrijf • ⁴⁷⁵ niet de aandacht trek

ik moet voort.» Ik kuste haar en zei haar, waar zij mij vinden kon, haar een ducaat in de hand stekende en biddende, zodra zij durfde, bij mij te komen.

De goede vrouw ging met mij in een achtervertrekje, stak licht op en zag met verbaasdheid, dat ik zo wel en kostelijk gekleed was en juwelen aan had. Ik viel op een stoel neder en schreide bitterlijk. Zij maakte vuur aan, lei⁴⁷⁶ braaf⁴⁷⁷ hout op; want ik trilde van koude en mijn kleren dropen. «Kom, lief jongmens,» zei ze, «kom schik aan 't vuur en warm en droog je wat; ik zal koffie koken; maar je bent of je de koorts op 't lijf hebt.» Zij ging met de kaars in 't voorste vertrek en had een glaasje in haar hand. «Daar,» zei ze, «juffrouw, drink dat uit, ik mag niet zien zoals je beeft.» Ik deed het. Zij kreeg⁴⁷⁸ een tafel met kopjes en zodra het water kookte, dronken wij koffie. Mijn sak, rok en pelies droogde zij en ik begon door de warmte zodanig te verkwikken, dat ik haar eenvoudig, zo kort doenlijk, alles verhaalde.

Maar zei ik, wat moest u denken, goede vrouw, toen Klaartje aan 't venster tikte? «Wel, lieve juffrouw,» zei zij, «dat beurt wel meer. Als Krijnbaas dronken is (en sinds zijn wijfs dood gebeurt dat maar al te dikwijls), dan raast hij als een bezetene en jaagt wat onder zijn bereik is de deur uit. Nu is onze Klaartje de vrijster van mijn zoon Pieter en zo wij onze jongen wat bij konden zetten⁴⁷⁹, 't zou al een paar zijn, maar 't is een slechte tijd. 't Is een deugd van een meid en heur moeder was net al eens. Doch al bood mijnheer R. mijn man duizend gulden 's jaars, wij zouden bij zo

een dier niet weunen⁴⁸⁰ willen. Hij is zo ondeugend en daar gaat zoveel om op die plaats! Maar wij moeten zwijgen; wij zijn maar gemene⁴⁸¹ lui!»

Ik: Zou uw zoon voor mij, met het opengaan van de poort, niet een koets kunnen bestellen, die mij tegenkwam buiten de stad! want, hoe wèl⁴⁸² ik het bij u heb, mijn goede vrouw, ik verlang zo naar huis.

Zij: Heel wel juffrouw, als ik denk, dat het tijd is, zal ik hem gaan wekken, zoals ik altijd doe: jongelui slapen vast. Goed, zei ik, en wij bleven bij 't vuur zitten. Om drie uur ging zij Pieter wekken, die, toen hij mij zag, vreemd opkeek. «Kind,» zei de goede vrouw, «deze juffrouw is verdwaald geraakt en ik nam haar in huis, toen u al te bed waart. Ga naar de stad en haal een koets, die ten eerste⁴⁸³ hierheen moet komen, ik zal met haar u tegenwandelen⁴⁸⁴.» «Bestig,» zei Peter, en ging de deur uit. Die jongman staat mij wel aan, vrouw, zei ik. «Ja, Goddank,» zei ze, «'t is een braaf kind, die wel zoveel voor zijn moeder doet, als iemand doen kan; en zwijgen, juffrouw, daar is geen schrift van.» «Nu, 't zal hem geen schade zijn,» zei ik. Ik deed mijn gedroogde kleren en pelies weer aan en zei: daar, goede vrouw, heb je een kleinigheid, tot een bewijs van mijn erkentenis. (*Ik gaf haar vier ducaten*). «Zoveel geld!» zei ze, «dat durf ik niet aannemen.» O, zei ik,

⁴⁷⁶legde . ⁴⁷⁷fiks . ⁴⁷⁸dekte . ⁴⁷⁹een uitzet
mee konden geven . ⁴⁸⁰wonen . ⁴⁸¹gewone
. ⁴⁸²goed . ⁴⁸³meteen, direct . ⁴⁸⁴tegemoet
wandelen

spreek er niet van; ik zal, hoop ik, eens meer voor u doen. Wij gingen toen de deur uit en kwamen weldra op de gemene⁴⁸⁵ weg; de koets kwam, ik bedankte moeder en zoon, zei, waar de koetsier mij brengen moest en haalde de gordijntjes voor de glazen.

Nooit kan ik u beschrijven, wat er in mijn geest onder het rijden omging. Nu vreesde ik, nu schrikte ik voor datzelfde, wat mij deze laatste uren als mijn grootste geluk had toegeschenen: - om thuis te komen! En toen wij nog maar één gracht te rijden hadden, wenste ik bijna, dat wij enig beletsel⁴⁸⁶ kregen, dat de tijd rekte. O hoe beefde, hoe trilde ik, toen hij stilhield. De klank der schel⁴⁸⁷ ging mij door de ziel en met de handen voor de ogen vloog ik onze goede knecht voorbij naar mijn kamer, zo verward en bedroefd, gelijk u, mijn vriendinnen, mij hebt zien aankomen. Ziedaar een verhaal dat ik met de grootste nauwkeurigheid heb opgesteld. Hoe u, na het doorlezen te hebben, over mij zult oordelen, moet ik afwachten; en indien de heer Edeling bij aanhoudendheid mij blijft beminnen, moet hij, aleer ik hem voor mij kies, dit lezen. Hij moet kunnen zien wie ik ben; een onvoorzichtig meisje, dat geen kwaad vermoedde, waar zij 't niet zag; en die, door haar trek tot vermaken

en uitspanningen, zich in een gevaar gebracht heeft, dat op haar bederf kon zijn uitgelopen: een meisje, dat God met tranen dankt voor deze ontkoming⁴⁸⁸ en dat voortaan nog meer zichzelf dan anderen zal mistrouwen.

Sara Burgerhart

Welnu, broeder, wat zegt u van zo een meisje? Moet ik haar nu nog niet meer achten, en tederder beminnen? Ik heb onder de hand laten vernemen, of de schelm in de stad was, maar 't schijnt, dat hij eerst eens wil zien, hoe of 't afloopt. Wij bedekken alles onder een diep stilzwijgen. Ik zal voor de brave mensen zorgen, die mijn engel zo trouw geholpen hebben: maar dit alles mondeling. Ik verlang onuitsprekelijk naar uw thuiskomst en hoop binnen acht dagen dat geluk te hebben. Vader is zeer vriendelijk en heeft zelfs deernis⁴⁸⁹ met mij. Houd de brave Blankaart te vriend, Keesje, ik vrees anders, dat u al zoveel met vader zult te doen hebben, als ik!

Vaarwel mijn broeder, tt.

Hendrik Edeling

⁴⁸⁵ gewone • ⁴⁸⁶ oponthoud • ⁴⁸⁷ deurbel •
⁴⁸⁸ ontsnapping • ⁴⁸⁹ medelijden

140^e brief: *mejuffrouw Aletta Brunier aan mejuffrouw de weduwe Willis*

*Waarin Letje namens Sara aan de
weduwe Willis verslag doet van
de aankomst in Amsterdam van Abraham
Blankaart, die voor de weduwe Buigzaam
nog een bijzonder prettig bericht heeft.*

Geëerde Mevrouw!

Voor vier dagen ontving mijn lieve vriendin Burgerhart een brief van uw geachte dochter, mejuffrouw Anna Willis. Zij had toen een sterke koorts, zodat zij zich die brief door ons deed voorlezen. Uw op handen zijnde thuiskomst verheugde haar zeer en, zo 't mij voorkomt, met reden. Zij is thans wat beter, maar de dokter verzoekt, dat zij zich, in enige dagen, nergens mede gelieft bezig te houden, dat veel aandacht eist, om de zware hoofdpijn, die haar bijblijft. Aan deze ongesteldheid ben ik de eer en het geluk verplicht, die er voor mij liggen in het schrijven van een brief aan u. Gisterenvoormiddag kwam onze knecht aan Mejuffrouw Buigzaam zeggen, dat er een heer in de zijkamer was, die haar verzocht te spreken. Wij hoorden zeer luid spreken ... Wij luisterden ... Mijnheer Blankaart, zei Saartje, en vloog met haast de trap af; ik volgde: me dacht, ik moest dat toneeltje zien. Zij zag hem niet, of snelde in zijn armen, even gelijk ik in

die van mijn lieve vader pleeg te doen. «Welkom, mijn waarde heer Blankaart,» en zij schreide van blijdschap.

Hij: Wel, dag mijn meisje, dag mijn Sarotje, maar wat is hier te doen! Ziek? en nog in een huiselijke, ziekachtige opschik? Kom, kind, je moet je dat zo niet aantrekken, want ik vrees, dat het over een brief is, die u iemand geschreven heeft ... Ik ben niet boos op je. Wel, deze lieve mevrouw heeft mij met zes woorden al uit de droom geholpen: maar ik moet weten, wie Satan mij die kool gestoofd heeft, of mijn naam zal geen Abraham Blankaart zijn. (En toen had hij Saartje op zijn schoot, die nog al weende. De goede man zijn ogen werden ook nat; dus vervolgde hij) : Vergeef het mij, waarde mevrouw Buigzaam, maar u zult de brief zelf zien, die mij zo heeft doen kijven⁴⁹⁰. Hij is in mijn koffer met papieren. Hij moest bewaard, dacht mij. En dit is zeker (tegen mij) de lieve juffrouw

⁴⁹⁰ tekeergaan

Brunier? Ik heb u ook lief, mooi kind; (*En hij gaf mij ook een kus*). Ziezo, zei hij, nu zijn er nog twee juffrouwen, mijn Saartjes dochter... (*Dit deed haar lachen en de lieve man praatte zo al voort*).

De heer Blankaart: Apropos, mevrouw, ik heb u iets te verhalen, dat u mogelijk aangenamer zijn zal, dan mijn gebabbel over die brief. (*Zij gaf Frits een wenk om heen te gaan; juffrouw Burgerhart en ik rezen ook op, doch zij zei: blijft zitten, lieve kinderen, u beiden bent mijn beste vriendinnen. Hij ging dus voort*) :

Daar kom ik, over de veren, van Rotterdam af, waar ik mijn vriend Willis bij zijn moeder bracht en die ik beloofd heb, een meisje op te schommelen⁴⁹¹, dat voor hem al zo goed zou zijn, als dit zieke platje, dat er nu zo bleekjes uit ziet. Van Leiden ga ik op Haarlem, in de roef⁴⁹²; en ik zit er nauwelijks in, of daar komt een ordentelijk gekleed man, die ook plaats neemt. Die man stond mij wel aan; ik dacht, een praatje kort de tijd en hij scheen ook van dat begrip⁴⁹³.

Hij verhaalde mij, dat hij een Oost-Indische kapitein was, en dat hij verscheiden brieven had medegebracht; hij verzocht mij, de moeite te nemen, om eens, als hij de adressen oplas, te horen, of ik hem ook die lieden kon wijzen. Gaarne, zeide ik, kapitein, en ik ken vele mensen te Amsterdam. Hij las er een stuk of zes. - Neen, ik ken die namen niet. - Maar daar leest hij *aan de WelEdele Heer Pieter*

Spilgoed, te Amsterdam. Ja zei ik, die man is allang naar de andere wereld, wel een jaar of twaalf. Hij heeft zich zo gehaast om zijn geld, zowel als zijn gezondheid, te verspillen. «Ik zou hem anders,» zei de kapitein, «nog al een aangename tijding brengen, hoewel ik geen bizonderheden weet.» «Die tijding,» zei ik, «kunt u dan aan zijn weduwe brengen, die mij bizonder bekend is en waar ik zeer veel achting voor heb.»

En nu kunnen we de beste der vrouwen geluk wensen met een erfenis van ruim *tachtig duizend gulden*. Ik ben zo blij, dat ik de gehele dag wel zou willen zingen. Saartje viel haar om de hals, kustte haar, kon haar niet verlaten; maar de juffrouw was zo aangedaan, dat zij niets kon zeggen. O mevrouw! wat is dit een vrouw! altijd uitmuntend, in alles God dankende. Wat ben ik gelukkig onder haar opzicht! Waarlijk, Saartje en ik zouden nooit zo geworden zijn, als wij nu reeds zijn en nog worden zullen, had zij ons niet geleid, geleerd en met het beste voorbeeld voorgegaan. Zij verzekert u en uw dochter van haar achting: zo doet ook mijn vriendin, en ik heb de eer mij in uw gunstige gedachten aan te bevelen, mij met de grootste eerbied noemende, *Uw ootmoedige Dienares*,

Aletta Brunier

⁴⁹¹op te duikelen, vinden • ⁴⁹²kajuit • ⁴⁹³leek
hetzelfde te denken

146^e brief: *de heer Abraham Blankaart aan mejuffrouw de weduwe Willis*

Waarin de oude heer Blankaart aan de weduwe Willis op zijn geheel eigen manier een huwelijksaanzoek doet.

Geëerde Vriendin!

Nog spijt het mij, dat ik zo weinig tijd te Rotterdam gehad heb. Nu, ik heb uw zoon dan veilig in uw handen gesteld. Maar ik zou mijzelf wel uitschelden voor al wat lelijk is, omdat ik vrees, dat Saartje ziek is geworden van droefheid over een verduivelde brief, die ik haar geschreven heb. Zij ziet er zo naar uit: de rozenwangetjes zijn geheel weg! Hoor, zij ziet er recht droevig uit, maar wil het nog zo niet weten, dat goede meisje. Ja, daar krijg ik heel in Parijs een brief, vol met leugen en laster wegens Saartje en wegens mevrouw Buigzaam; en dat Saartje zo aansprong en dat mevrouw alles maar toeliet en nog een menigte lelijke dingen; zonder naam moet u weten. Daar ga ik je, als zo een dolle Hertog, aan 't schrijven, dat het nergens naar leek: en nu hoor ik overal, dat mevrouw Buigzaam de deugd zelf is en mijn Sarotje niets onbehoorlijks gedaan

heeft. Zie, ik ben zo satans nijdig, en zo ik uitvind, wie mij zo bij de neus gehad heeft, dan zult u er van horen: konkels zullen er zwaaien.

Lieve God! wat zullen toch zulke misselijke stoethaspels van mannen, zoals ik er een ben, in de Hemel bedroefd afsteken bij u, mevrouw Buigzaam en bij Saartjes moeder! Nu, ik meen mijn ziel eens braaf onder handen te nemen, haar eens terdeeg *mores te leren*: O mocht het onder uw ogen geschieden; u verstaat⁴⁹⁴ mij immers wel! Ik wens nog eens uw man te worden. - Nu is het er uit. Zeg nu wat u wilt: *'t is er uit*. Duizend groetenissen van Saartje aan u en aan uw dochter. Willem eet alle middagen bij mij.

Ik ben Uw nederige Dienaar,

Abraham Blankaart

⁴⁹⁴begrijpt

147^e brief: *de heer Hendrik Edeling aan de heer Cornelis Edeling*

Waarin, met enige omwegen, duidelijk wordt wie de anonieme lasterbrief naar Abrham Blankaart geschreven heeft.

Waarde Broeder!

Wens mij geluk, wens mij geluk, mijn vriend! Vader heeft juffrouw Burgerhart voor mij aan haar voogd ten huwelijk verzocht. En nu hoop ik, dat ik door tijd en vlijt mijn schat zal verkrijgen. O! deze aandoeningen zijn mij te sterk! Zij overstelpen mij. Ik zal er maar van zwijgen: ik zal u wat anders schrijven - Welnu, ik ging de heer Blankaart verwelkomen. Hij ontving mij als een oude vriend en zei, dat hij zoveel achting voor mij had, dat hij zijn meisje aan niemand liever dan aan mij wilde geven; doch met uw vader, zei hij, heb ik zo wat haspeling: en ik ben wel goed, maar ik geef geen boon om grillen en verdraag die, op dit stuk, ook maar niet. Hij zei mij in vertrouwen, dat hij u te Leiden gelaten had; dat uw meisje hem bijster wel aanstond; dat zij de oudste was van zeven broers en zusters, de aardigste kinderen, zei hij, die men zien kan; dat zij zo huiselijk bezig was en een kleine of drie⁴⁹⁵ om haar had, die hun boterhammetjes opaten; dat de oude juffrouw Jaantje zeer prees, en dat vader Nijverhart alles deed, om zijn huishouden te verzorgen; kort gezegd, dat u een goede

keus had gedaan, en dat hij alles met vader zou zien effen te praten. Terwijl u zich nog te Leiden ophoudt, schrijf ik, als naar gewoonte, alles wat ik u zeggen zou, indien u hier was. Weet dan eerst, dat mijn lieve Burgerhart betert, dat de waarde mevrouw Buigzaam een grote erfenis uit Oost-Indië heeft gekregen, en dat zij u zal kwalificeren⁴⁹⁶ om alles af te doen⁴⁹⁷, zodra u in de stad bent. Zo wordt de deugd hier beloond; dit zien wij in deze vrouw. De heer Blankaart ontving, te Parijs zijnde, een naamloze brief, zo over juffrouw Burgerhart als mevrouw Buigzaam. Dit had de goede man zo vertoornd, dat hij aan mijn meisje die zeer scherpe brief schreef.

Van de week komt hij mij tegen en verzoekt mij om met hem naar mevrouw Buigzaam te gaan. Wij worden in de zijkamer ontvangen, daar waren de vier juffrouwen met mevrouw bezig om thee te drinken.

Lief meisje, zei hij tegen Saartje, ik hoop

⁴⁹⁵een stuk of drie kleine kinderen •

⁴⁹⁶machtigen • ⁴⁹⁷te regelen

immers niet, dat u mijn brief zozeer hebt aangetrokken, dat u er ziek van bent.

Mevrouw Buigzaam: Juffrouw Burgerhart heeft juiste denkbeelden van eer, is zeer gevoelig, en het smartte haar onuitsprekelijk, bij u, die zij zo hoog acht en zo dankbaar is, verdacht te zijn.

Ik: Dit kon niet anders dan zeer verdrietige uitwerksels hebben op een zo edelaardige juffer.

Juffrouw Letje: O mijnheer Blankaart, hoe bedroefd was mijn vriendin! en mag ik u vragen, hoe kon zulk een goed man, op een naamloos lasterschrift, zo maar toegaan⁴⁹⁸? waar niet alleen mijn vriendin, maar ook de beste der vrouwen daarin gehoond werden? want ik heb uw brief gezien. (*Hij zweeg stil; eindelijk zei hij*): Omdat ik niet kon begrijpen, dat er zulke ondeugende mensen waren, die dat zo maar zouden schrijven.

Mevrouw Buigzaam: Op de belediging, daarin mij aangedaan, zie ik met verachting; doch dat de lieve Burgerhart er om heeft moeten lijden, dit treft mij. Wie of toch dit schelmstukje gespeeld heeft? Maar daar is geen naam onder, zegt u, mijnheer. De tijd ontdekt alles.

Juffrouw Burgerhart: U houdt u zo stil, juffrouw Lotje, hebt u mij dat kluchtje gebakken?

Juffrouw Lotje (zij begon te schreien): Och! als dat waar is, dan mag ik lijden, dat mijnheer Blankaart mij bij oom Dirk aanklaagt, en dat ik nooit hier weer in huis mag komen; ik heb altijd juffrouw Buigzaam zo geprezen; en u ook, en dat kun je vragen aan alle mensen, daar ik bij

kom.

Ik: Lieve juffrouw Lotje, wij allen kennen uw goed hart. Juffrouw Saartje plaagt u maar: wij allen weten wel beter.

Mevrouw Buigzaam: Dat verzeker ik u ook, liefde.

De heer Blankaart: Wat zegt juffrouw Hartog van zulk een bedrog?

Juffrouw Hartog: Ik moei mij niet met zaken, die mij niet aangaan.

Juffrouw Burgerhart: Indien dat nu al zo eens waar was, wat doet dit aan de vraag van de heer Blankaart? (*Zij werd bleek*).

Juffrouw Hartog: U spreekt zo duister⁴⁹⁹, dat men een huis vol werk heeft⁵⁰⁰ om u te verstaan.

Juffrouw Burgerhart: Zo het u duister is, ik kan wel duidelijker spreken.

Mevrouw Buigzaam: Mijnheer Blankaart, ik verzoek u, volgens belofte, die brief te mogen zien. (*Hij gaf de brief, zij zag hem aandachtig in en zei*): de hand⁵⁰¹ is 'n weinig veranderd, maar ik begrijp nu juffrouw Burgerhart ten volle. Eilieve juffrouw Lotje! wiens hand is dat?

Juffrouw Lotje: Dat is juffrouw Hartogs hand.

Juffrouw Hartog: Die belediging is te groot! schaamt u zich niet, juffrouw Lotje, te oordelen over iets, waar u niets van weet?

Juffrouw Lotje: wel, ik oordeel niet; ik zie, dat het uw hand is. Ei, juffrouw Letje: ziet u het ook eens, ik heb immers geen kousen voor mijn ogen: is dat Hartogs schrift niet?

Juffrouw Letje: Ja, dat is het; en eilieve,

⁴⁹⁸er op ingaan • ⁴⁹⁹raadselachtig • ⁵⁰⁰een heleboel moeite moet doen • ⁵⁰¹het handschrift

kijk dat cachetje⁵⁰², is dat niet gedrukt met het signetje, dat daar aan dat horloge hangt?

De heer Blankaart: U hebt schuld⁵⁰³, juffrouw; deze zoete meisjes zouden dat niet zeggen, zo zij 't niet wisten, en ik moet u zeggen, dat u een eer en faamroofster bent, die niet verdient in een Christenland gedoopt te worden. Hoe, wat! mij op te zetten tegen een brave vrouw en een braaf kind! u moogt zo geleerd zijn als Paus Jut, maar de duivel! dit is een slecht stuk. Verstaat u 't, madam?

Juffrouw Hartog: Bewijs eerst 't geen u stelt en vaar dan uit⁵⁰⁴, lomp mens!

Mevrouw Buigzaam: U, juffrouw, bent het, die mij snodelijk gelasterd en juffrouw Saartje in haar voogds ongunst gebracht

hebt. U bent een gevaarlijk mens, en ik bedank⁵⁰⁵ de juffrouw met dit half jaar voor de inwoning.

Juffrouw Hartog: Zeer wel, maar ik zal liever morgen een huis verlaten, waar ik beledigd word, zonder dat men er grond toe heeft. Ik zal mijn goed laten afhalen door de bedienden van mijn vriendin, de freule van Kwastama. Uw geld, juffrouw Buigzaam, ligt gereed; 't is mij lief, dat ik gelegenheid krijg om te vertrekken: u zal 't echter schade doen.

Ziedaar, broeder van alles wat. De post vertrekt

t.t.Hendrik Edeling

⁵⁰²briefomslag • ⁵⁰³bent schuldig • ⁵⁰⁴ga dan pas te keer • ⁵⁰⁵beëindig

148^e brief: *de heer Willem Wilnis aan mejuffrouw de weduwe Willis*

Waarin Willem Willis beschrijft hoe hij eindelijk de weduwe Buigzaam ontmoet, nog steeds op Sara verliefd is, en Letje ontmoet die hij toch ook wel heel erg leuk vindt.

Tederbeminde Moeder!

Ik heb haar dan gezien en ondervonden, hoeveel invloed een overtuigende rede heeft op een plichtmatig hart! Mevrouw Buigzaam ontving mij. «Mijnheer Willis?» zei de lieve dame. (*Ik boog*). «Welkom,

hartelijk welkom! Ik heb zoveel goed van u gehoord, dat ik u met blijdschap in mijn huis zie.» (*Zij schelde en zei aan de knecht: zeg aan juffrouw Burgerhart, dat hier iemand is, die haar wenst te spreken. Zij*

kwam spoedig; ik stond op: mijn hart sloeg gelijk met elke trede, die zij deed).

Juffrouw Burgerhart : Welkom, lieve broer. Welkom, beste Willem! Hoe vaart uw moeder, uw zuster, uw tante, uzelf, de heer Smit? Hoe varen alle de goede vrienden? (Zij gaf mij de hand; ik beefde, maar ik dacht aan uw lessen en herstelde mij).

Ik: Deze brieven zullen u alles vertellen; (de brief aan mevrouw Buigzaam overgevende).

Juffrouw Burgerhart: (Zij riep dit aan de trap). Letje, Letje, kom af⁵⁰⁶; mijn broer Willem is gekomen; toe, je moet maar eens gauw zien, wie of mijn beste Willem is. (*Juffrouw Letje kwam*).

Ik: Mejuffrouw, ik heb u het compliment te doen van mijn moeder en zuster; ik geloof, dat in de brief aan mevrouw er ook een voor u is, van beiden.

Juffrouw Letje bedankte mij voor dit aangenaam bericht. Lieve moeder, mag ik u eens wat zeggen? De goede heer Blankaart hoopt, dat die juffrouw mijn vrouw zal worden: hij prijst haar zeer. 't Is een zeer fraaie dame, die mij hoogst zal bevallen, indien ik Burgerhart kon vergeten.

Zeker, juffrouw Letje is een engelachtig meisje; O, dat ik wijs ware! Doch met uw hulp, zal ik mogelijk datgene kiezen, wat best is voor mij en mij niet kwellen om iets, dat buiten mijn bereik is.

De patroon⁵⁰⁷ is ten hoogste voldaan. Ik heb de eer, om u en mijn waarde tante en zuster te groeten, mij noemende *Uw gehoorzame en dankbare zoon*,

Willem Willis

⁵⁰⁶kom naar beneden • ⁵⁰⁷werkgever

149^e brief: de heer Abraham Blankaart aan mejuffrouw de weduwe Spilgoed

Waarin de voogd van Sara vertelt hoe de vader van Hendrik bij hem kwam en uiteindelijk voor zijn zoon de hand van Sara Burgerhart vroeg. Ook oppert Blankaart alvast een tweede paar, Letje en Willem.

Mevrouw, zeer waarde Vriendin!

Ik loop en draaf en klungel daar zo alle daag aan uw huis, puur alsof ik naar u vrijen kwam; maar dit is zo niet: zulk een

fraaie dame kan in Abrahams pot niet. 't Is een regenachtige dag. Ik zal thuisblijven en schrijven 't geen ik toch aan

mevrouw niet kan vertellen, en Saar mag er niets van weten; 't is zulk een olijk platje! Daar heb ik een bezoek gehad van Jan Edeling en wij hebben te zaam over het geloof en de zoete meisjes eens heldertjes gebakkeleid. Hij wachtte mij in mijn zijkamer en ik gaf hem een fauteuil.

Edeling: Nu, daar is mijn zoon Hendrik dan verliefd op uw pupil. Hij ziet er uit, of hij uit een belegerde stad komt; en mijmert en zwijgt; en ik heb gister het eens op haren en snaren gezet, maar 't is of ik met mijn kop door de muur wil: en hij wist mij nog een hoop te zeggen: die eigenwijze jongens! Ik ben ook moeilijk om hem. - U zegt niets?

Ik: Wat heb ik met u en uw zoons gemor te doen? Ik zie niet, waarom ik iets zeggen zou. 't Raakt mij niet; en ik wil mij er niet mee bemoeien.

Hij: Wat! raakt het u niet? En dat de jonge knapen zo met het geloof omspringen? Ei, zeker, zou ik mijn huis tot een Noachsark of een Remonstrantse Kerk maken?

Ik: Wel, hoe satan heb ik het? Heb je niet uitgeslagen? of maalt je de geest? Nog eens, wat brui⁵⁰⁹ mij uw gekibbel met uw zoon?

Hij: Wel, hij wil juffrouw Burgerhart hebben, al is zij gereformeerd.

Ik: wel, ik wil haar niet geven in een familie, die haar niet met liefde en achting ontvangt.

Hij: Hoe moet ik dan doen?

Ik: Wel, Jan Edeling, Jan Edeling, 't lijkt nergens naar: maar dat u uw brave zoon, als zo een rechte niemandsvriend, van liefde kunt zien sterven, om een deugzaam

meisje op mijn ziel (*en ik sloeg op de tafel*), uw geloof is 't rechte geloof niet!

Hij: Daar is mijn hand, Brammetje; jij bent toch een man, die mij lijkt⁵¹⁰. Ik moet nu mijn hele les leren. Hoe moet ik dan met mijn jongens leven?

Ik: Wel, als ik zulke jongens had en zij hadden liefde voor brave meisjes van de Protestantse Kerk en zij verzochten mij, om haar te mogen hebben, wel, dan zou ik zeggen: ziet, kinderen, dat staat mij bestig aan. Ik zal zien, dat ik elk zijn vrijster bezorg en je allebei in goede doen stellen, om wat te beginnen; en dan zou ik met mijn jongens eens op 't goed succes drinken en door mijn gang lopen tierelieren, alsof ik zelf nog maar twintig jaar was. Hoor, Jan Edeling, dan zult u vreugd en genoeg hebben en je kunt voor je dood nog wel grootvader van een kleine kabouter of acht wezen.

Hij: U hebt gelijk! Ik verzoek u dan om het huwelijk; en als ik het zeg, meen ik het waarachtig. 't Zal mij tot eer zijn, juffrouw Burgerhart mijn dochter te mogen noemen. Zal hij ze hebben?

Ik: Met al mijn hart; en ik hoop, dat, zo uw andere zoon ook maar een braaf, deugdzaam meisje kiest, dat u dan ook even redelijk zult zijn.

Hij: Zie, Bram, zo ben ik nu ook weer, als ik iets doe, doe ik het terdeeg; ik hou niet van dat krummelwerkje⁵¹¹. Hoor, als ik over de hond kan, kan ik ook over de staart. Als Comelis het wel maakt en hij een ordentelijk meisje wil, gierigheid,

⁵⁰⁹hier: boeit • ⁵¹⁰wel aanstaat • ⁵¹¹half werk

daaraan heb ik mij nooit bezondigd; ik wil maar baas zijn en gelijk hebben.

Ik: En juist daarom hebt u geen oogvol recht op iemands hart; alles, wat men, als men van u afhangt, doen kan, is bang voor u te zijn.

Hij: U hebt waarlijk gelijk: maar ik zal zien, dat ik die oude Adam er uitramei.

Ik: Dan zult u de beste man van de wereld zijn; en mijn meisje zal geen der minsten zijn, die u 't leven aangenaam zal maken. Nu zult u eerst gaan ondervinden, hoe gelukkig men is, als men de beminde vader is van brave kinderen.

Hij: Ik heb meer voor mijn kinderen gedaan, dan duizend vaders doen; ik heb nacht en dag gewerkt voor hen....

Ik: (Hem in de rede vallende). En met dit al, u bent wel gehoorzaamd, wel geëerbiedigd, maar ik vrees, dat uw eigen kinderen u niet beminnen, zoals zij u zouden bemind hebben, als u wat minder van het meesterachtige, en wat meer van het vaderlijke getoond had.

Na nog wat pratens ging hij heen, zo welgehumeurd en zo zacht, als hij zeker nog nooit, sedert hij alleen gaan kon, geweest was. Waarlijk, 't is een goed, eerlijk, allerbest man; maar omtrent zijn vrouw en kinderen was hij, en dat alleen uit grilligheid, een rechte bullebak.

En nu moet ik u eens aanspreken. Ik wilde u vragen, of juffrouw Letje t'avond

of morgen⁵¹² niet een goede vrouw voor Willis zijn zou? of zijn er al kapers op de kust? Het meisje komt mij zo wel voor en ik zie heel wel, dat zij ook bij u twee witte voetjes heeft: en mijn Saar houdt zo krachtig veel van haar! Nu, denk er eens aan: ik zou dat graag zien. Haar broer heb ik gekend als het olijkste saletrekeltje⁵¹³, dat er op Gods aardbodem was, maar hij wordt een heel ander mens; ik ben ook zijn vriend; doch Edeling, die mij zegt, dat hij het beste hart van de wereld heeft en zo goedaardig is als een kind, heeft voor⁵¹⁴, hem een beter bestaan te bezorgen. - Ja, ik wilde wel wat zeggen, maar het wil er niet uit; evenwel, het deed mij zo goed, toen ik het hoorde, dat mijn ogen overliepen! Ik kan 't niet zwijgen. Hij is het, die aan Edeling uw verlegenheid, door een schatrijke schacheraar u veroorzaakt, vertrouwde, er bijvoegende: «mijnheer, ik heb geen geld, anders zou ik of Letje het al afgemaakt hebben; maar zeg het de brave vrouw nooit, dat ik het ben, die u dit zeide:» en hij sprak van u, alsof u zijn moeder waart. Moet zo een jongen geen goede gronden hebben? Moet hij niet beloond worden? Wat zegt u? *Nu schei ik uit, en ben Uw oprechte Vriend,*

Abraham Blankaart

⁵¹²vandaag of morgen, ooit • ⁵¹³fatje,
modepop • ⁵¹⁴is van plan

151^e brief: *meijuffrouw de weduwe Willis aan de heer Abraham Blankaart*

Waarin de weduwe Willis duidelijk maakt dat zij geen enkele behoefte heeft aan hertrouwen, en het liefst haar dagen wil slijten op een bescheiden buitengoed, graag in het gezelschap van de weduwe Buigzaam.

Mijnheer, zeer geëerde Vriend!

Daar is één periode in uw zeer heuse brief, die ik gevoegelijkst met de pen kan beantwoorden: zij raakt mij in eigen persoon. Indien ik nu nog neiging had om te hertrouwen, dan kan ik u verzekeren, dat mij uw genegenheid boven die van alle mannen zou behagen. Ik ken u in al uw waarde; ik roem op uw vriendschap; mijn zoon Willem bemint u, of u zijn vader was en hetgeen u voor hem nog meent te doen, brengt mij onder de grootste verpuchting aan u. Maar ik heb geen schaduw van genegenheid voor een tweede huwelijk. Het komt mij voor, dat voor een vrouw van vijftig jaar, die moeder is van huwbare kinderen, de tijd der minne voorbij is, en ik geloof dit op zeer goede gronden, immers die bij mij al het behoorlijk gewicht hebben, om u op het allervriendelijkst te bedanken.

Laten wij dan voortaan als vrienden omgaan en neem mij deze openhartige belijdenis ten goede. Mijn dochter zal met de heer Smit trouwen, zodra hij een

standplaats heeft; mijn zoon, hoop ik, dat wijs genoeg zijn zal om gelukkig te worden, met haar, die in staat zal zijn hem gelukkig te maken. Dan meen ik mij geheel af te zonderen van gezelschappen, die ik nu om mijn kinderen zie en zien moet. Is mijn goed⁵¹⁵ dan toereikend, dan hoop ik op een stil, aangenaam buitentje⁵¹⁶ mij dagelijks voor te bereiden voor een beter leven. Mocht het zijn in 't gezelschap der uitmuntende vrouw, die ik zo hoog schat en voor wie mijn hart vriendschap voelt, wat had ik dan meer te wensen?

God beware u nog lang, om door u het mensdom te zegenen! om alles gelukkig te maken, wat u in de ruime kring uwer uitgebreide menslievendheid bevat! Wees de vriend, de vader van mijn lieve Willem, die mij nog nimmer in enig opzicht reden tot misnoegen, maar altijd tot vreugde gaf, en geloof dat ik ben, *Uw hoogstachtende en verplichtste Vriendin,*

⁵¹⁵bezit • ⁵¹⁶klein landgoed

155^e brief: *mejuffrouw Anna Willis aan de Eerwaardige heer B. Smit*

*Waarin Naatje aan háár verloofde een
happy end beschrijft voor (bijna) iedereen.*

Beste Vriend!

Eindelijk ben ik weer te Amsterdam. Ik ging mijn vriendin verrassen: onze ontmoeting was teder; nooit beminde ik haar zozeer als nu! Zij is ziek geweest: erg, vrees ik; want zij is waarlijk afgenomen⁵¹⁷ en niet zo vrolijk als voortijds. Edeling is een vorst onder de zonen des stofs⁵¹⁸; Letje een engelachtig meisje; Saartjes dochter Lotte een goed, onnozel, verplichtend mens; maar mevrouw Buigzaam is boven mijn beschrijving! zo minzaam als een gezegende engel! Mijn moeder volgde mij een uur later. Twee zusters, die elkander, uit vreemde gewesten, na lang afwezens⁵¹⁹ ontmoeten, zo was de begroeting van deze waardige vrouwen. - Ik geloof, dat hun vriendschap reeds zo volkomen is, als zij ooit worden kan. De goede heer Blankaart zag, met zijn armen over elkaar geslagen, deze begroeting. «Ziedaar, meisjes,» zei hij, «zulke sieraden der sexe moet u ook zien te worden. Dit zijn edelen in de republiek der deugd;» en toetredende, omarmde hij hun beiden, er bijvoegende: «welk man

heeft ooit zo veel uitmuntendheden omvat als ik nu met mijn vriendinnen.» Mevrouw Buigzaam verzocht het gezelschap, nevens⁵²⁰ de heren Cornelis Edeling, Brunier en Willem, tegen de andere avond op een eenvoudig soupetje. Voor zessen was het hele gezelschap al bijeen. Saartje zag er zo bevallig uit en was zo geheel haarzelf, dat men Edelings keuze moet goedkeuren, zo men geen steen of blind is! Allen waren wij recht gedisponeerd⁵²¹ om ons met elkander te vermaken, om elkander plezier te doen. Tegen de avond verzocht mevrouw Buigzaam 't gezelschap in de tuinkamer, om met elkander te musiceren. Ons gezelschap bestond uit elf personen: wij hadden drie clavieren, twee bassen⁵²², twee violen en twee dwarsfluiten. De Edelingen speelden heerlijk op 't clavier,

⁵¹⁷afgevallen • ⁵¹⁸mannen • ⁵¹⁹na lange afwezigheid • ⁵²⁰naast, tegelijk met • ⁵²¹genegen, bereid om • ⁵²²cello's

Cornelis ook op de dwarsfluit en Hendrik op de bas. Mevrouw Buigzaam, mijn moeder en juffrouw Letje bespeelden beurtelings het clavier ; mijn talent ligt dáár niet, noch ook juffrouw Lotjes, merkte ik. Ik zong echter nogal tamelijk. Mevrouw Buigzaam is geboren voor de muziek: zij voelt al wat zij speelt en zingt en giet haar eigen aandoening in de zielen dergenen, die haar horen, ook tevens over. Toen wij ons bereidden om aan tafel te gaan, plaatste de heer Hendrik zich nog eens voor het clavier: wij stonden stil, de heren legden de instrumenten neder en hij begon met een schone mansstem te zingen onder het spelen.

Wij luisterden nog, toen de uitmuntende man reeds was uitgescheiden.

De heer Blankaart droogde zijn ogen af, drukte Edeling in zijn armen en zei al stotend: «God geve u zoveel geluk, als u verdient;» (en naar Saartje omziende, die op de boezem van mevrouw Buigzaam haar blozend aangezicht verbergde), «hier mijn kind, geef ik u in tegenwoordigheid van dit eerlijk vrienden-gezelschap aan de beste der jongelingen; bemin en eer hem, zoals uw plicht eist: en aan u, Edeling, geef ik dit lieve meisje! zorg voor haar, bewaar, geleid, leer en bestuur haar, zoals u verplicht bent; en vergeet nooit, dat ik, Abraham Blankaart, u het grootste geschenk doe dat u immer krijgen kunt.» Dit gezegd hebbende week hij in de tuin, onuitsprekelijk aangedaan, en toen hij weer binnenkwam, zagen zijn ogen rood. Doch hij was waarlijk de vreugd van 't gezelschap. Saartje was zeer stil en zo minzaam tegen

Edeling als de betamelijkheid⁵²³ toeliet; zijn ogen volgden al haar bewegingen met een onbeschrijfelijk genoegen. Dit was zulk een alleraangenaamste avond als ik immer passeerde⁵²⁴. Hoe dikwijls dacht ik om u, wenste ik u bij mij! Het soupetje was al zozeer onderscheiden van het Rotterdamse, als 't Rotterdamse gezelschap van dit. Alles was keurig, zindelijk, eenvoudig en in een allergevalligste smaak. De heer Blankaart was maître d'hôtel⁵²⁵; zo geheel drukte, geheel goedgehartigheid. Aan 't hoogereinde der tafel zette de knecht, op zijn order, twee fauteuils, met een ordinaire stoel tussen beide. Hij leidde mijn moeder aan zijn rechter en mevrouw Buigzaam aan zijn linkerhand, met een bevallige, hem zo alleen eigen houding, zeggende: «Hier plaats 'k mijn dames. Waar is nu 't jonge goed? Hier; aanstaande man en vrouw, naast mevrouw Buigzaam. Mejuffrouw Willis!» mij naast mijn moeder plaatsende. «Toe Cootje,» zei Saartje, «naast juffrouw Willis, 't is nog een oude vriendin van u;» (*schalkachtig tegen mij lachende*) «kom, mijn lieve Letje,» zei de heer Blankaart, «kom mijn dochttertje, hier bij mijn vriend Willem.

Mevrouw Buigzaam en mijn moeder waren geheel stille vergenoeging.

Blankaart was derwijze aangedaan, als hij Saartje zo minlijk met Edeling zag praten, dat hij zijn tranen moest weglachen. Hij deed haar, op het dessert, een fraai stel juwelen present, ten bewijze van zijn

⁵²³fatsoen • ⁵²⁴ooit doorbracht •
⁵²⁵ceremoniemeester

tevredenheid over haar in alle opzichten.
Zij stond op, kwam bij hem, viel hem om
de hals en kustte zijn goedaardige ogen:
maar kon niet spreken dan: *och mijn lieve
voogd!* Edeling kwam ook bij hem, hem
bedankende voor de vaderlijke zorg en
liefde, die hij haar altijd betoond had.
Toen moest Willem, ten pleziere van de
heer Blankaart, nog een *hornpipe* dansen;
hij deed het met glans, hoor ik: doch zeer
warm zijnde, toen hij ophield, zag ik dat
Letje hem verzocht, zich toch vooral niet

uit de kamer te begeven, of te drinken!
Hij drukte haar de hand; mijn moeder
glimlachte tegen het lieve meisje. Brunier
deed alles mee; 't is een hupse jongen.
't Werd laat, toen wij scheidden: mevrouw
Buigzaam heeft beloofd, ons te komen
bezoeken. Mijn moeder zegt, dat de dag
van gisteren een der aangenaamste dagen
van haar leven was.
De brief moet weg. - Kom, zo ras u kunt
bij haar, die is,

Uw Anna Willis

Epiloog

Paulus Constantijn La Farge (1729-1782)

Er resteren in de oorspronkelijke versie nog twintig brieven, plus een epiloog, die kunnen worden samengevat als «En zij leefden nog lang en gelukkig». En dat geldt voor bijna alle personages. Er volgt een feestelijke bruiloft en Saartje krijgt maar liefst 5 kinderen; Hendrik Edeling neemt zijn vaders zaak over; Abraham Blankaart «gaat voort in weltdoen»; Willem Willis is zielsgelukkig met zijn Letje, net als zijn zus Naatje met haar dominee Smit, en net als Cornelis Edeling met zijn Jaantje. Zelfs Klaartje, (de tuinmansdochter die Sara redde uit de klauwen van de heer R.) krijgt in het staartje van het verhaal nog een bruidsschat mee van Hendrik Edeling zodat ze kan trouwen met haar Pieter.

De beide weduwes tenslotte, de weduwe Willis en de weduwe Spilgoed, wonen samen op een «zeer fraai, eenvoudig Buitentje» en dan zijn we heel dicht bij de dames Betje Wolff en Aagje Deken zelf, die dit verhaal schreven, op Lommerlust, hun «zeer fraai, eenvoudig Buitentje».

Over het lot van de slechte personen uit de roman weten we minder. Alleen de Heer R. laat nog in een brief weten dat hij vloekend naar Duitsland is gevlucht en van de slechte meid Brecht horen we terzijde dat ze in een bierhuis is beland.

Van broeder Benjamin en zuster Slimpslamp heet het alleen nog maar «dat zij beneden de nieuwsgierigheid der lezers» zijn en van de 'savante' Hartog wordt medegedeeld dat zij en haar vriendin Kwastama «een menigte prullen tegen de godsdienst en het gezond mensenverstand» schrijven, die echter zo afgrijselijk geleerd zijn dat niemand ze wil lezen.

Peter Marteau, Keulen